

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Barbara Žgajnar
Motivacija za zavestno prekinitev uživanja ilegalnih
drog

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Barbara Žgajnar
Motivacija za zavestno prekinitev uživanja ilegalnih
drog

Diplomsko delo

Mentor:izr. prof. dr. Jože Ramovš

Ljubljana, 2016

*Pero, ki plava v zraku,
je manj svobodno,
kakor si moremo misliti.*

*Don Pierino Gelmini
Tako preprosto*

PREDGOVOR

Za diplomsko delo sem izbrala temo zasvojenosti. Delam v Zavodu Pelikan – Karitas, v Sprejemnem centru v Bertokih pri Kopru, kot strokovna sodelavka v socialnem varstvu za reševanje socialnih stisk na področju uživanja prepovedanih drog. Bistven element dela v Sprejemnem centru so informativni, motivacijski in svetovalni razgovori z uživalci drog z namenom, da prekinejo z omamljanjem ter z vključitvijo v program urejanja zasvojenosti, v Terapevtsko Skupnost Srečanje.

Omamljanje in zasvojenost z ilegalnimi in zakonitimi drogami vodi človeka v stisko, kvari medsebojne človeške odnose in prinaša težave v družinsko, izobraževalno, delovno in družbeno okolje. Poleg ilegalnih drog, uživalci drog pogosto zlorabljajo tudi zakonite. Tobak, alkohol in tablete prav tako ali celo bolj vodijo v omamo in tudi zasvojenost. Omame in zasvojenosti prizadenejo človeka na vseh področjih življenja, najprej to opazimo na spremenjenem vedenju človeka. Pri delu se srečujem z mnogimi brezizhodnimi situacijami, ko so uživalci drog in svojci že izgubili upanje, da bo prišlo do spremembe vedenja. V nalogi ugotavljam kaj pripomore k uvidu posameznika in k spremembi vedenja. Zanimalo me je, kako na spremembo vedenja vpliva urejanje zasvojenosti v Terapevtski Skupnosti Srečanje in kaj omogoča nekdanjim uživalcem drog po zaključenem urejanju, da trajno vztrajajo v abstinenci.

V času mojega prostovoljnega in rednega dela sem spoznala veliko fantov in deklet, ki so bili v Terapevtski Skupnosti Srečanje ter se nato vključili v družbo, tako da sem kar težko izbrala tri posameznike, s katerimi sem nato naredila intervju. Zaradi obsežnosti raziskave in omejenega časa jih nisem vključila v večjem številu. Izbrala sem dva fanta in eno dekle, ki so uspešno zaključili urejanje zasvojenosti v Terapevtski Skupnosti Srečanje. Dva abstinirata že več kot deset let, tretji pa je ob božiču 2015 uspešno zaključil urejanje, kar pomeni, da abstinira približno štiri leta.

Upam, da bo raziskava v spodbudo uživalcem drog in njihovim svojcem ter tudi tistim, ki se srečujejo ali pa delajo z njimi, da se da z delom na sebi in s pomočjo terapevtov, strokovnih delavcev, svojcev, prostovoljcev in prijateljev doseči življenje, osrečujoče brez drog.

Rada bi se zahvalila očetu Francu Prelcu, duhovniku, ki je začel s programom Skupnost Srečanje v Sloveniji, za spodbudo, da sem se še kot študentka ekonomije, s prostovoljnim delom pridružila njegovemu delu na področju zasvojenosti v Portorožu, da imata s sestro Kristino vedno odprta vrata ter sta me skupaj s pokojnim očetom Milanom Prelcem naučila, da je vsakemu človeku potrebno dati priložnost in verjeti vanj ter da se vedno izplača truditi, da ljubiš prvi. Zahvaljujem se Imretu Jerebicu, generalnemu tajniku Slovenske Karitas, ki me je naučil solidarnosti in sprejemanja vsake osebe, ne glede na njen ideološki, politični ali verski nazor.

Hvala tudi vsem staršem na skupinah za svojce v Portorožu in Bertokih, ki so me s svojimi izkušnjami mnogo naučili. Hvala tudi vsem sodelavcem, posebej Bojanu. Hvala sogovornikom v raziskavi, da so si vzeli čas in izčrpno odgovorili na moja vprašanja.

Zahvaljujem se profesorici in profesorjem Fakultete za socialno delo za osebni pristop do študentov, za njihovo prijaznost in dostopnost ter pripravljenost nuditi pomoč. Na predavanjih, vajah in govorilnih urah so v meni vzbudili veselje do spoznavanja strokovnega socialnega dela.

Zahvaljujem se mojemu mentorju, izrednemu profesorju dr. Jožetu Ramovšu, ki me je spodbujal pri pisanju naloge in mi dal bistvene napotke za delo.

Zahvaljujem se mami Marji, možu Janezu in hčerkam Ani Katarini, Mariji Lari in Vidi Barbari, da so v času pisanja diplome brezpogojno verjeli vame, opravili veliko obveznosti namesto mene in se niso pritoževali, da sem poletne šolske počitnice preživela za računalnikom ter v spomin mojemu pokojnemu očetu Emilijanu, ki je vedno verjel vame.

POVZETEK

Diplomska naloga obravnava zasvojenosti in omame od ilegalnih drog. Omame in zasvojenosti prizadenejo človeka na vseh področjih življenja. V teoretičnem delu predstavi antropohigienski model celostne podobe človeka ter štiri značilnosti, ki antropološko opredeljujejo zasvojenost. V nadaljevanju opisuje značilnosti urejanja zasvojenosti v Terapevtski Skupnosti Srečanje, ki deluje pod okriljem Zavoda Pelikan - Karitas.

Empirični del je narejen na podlagi intervjuja treh oseb, ki so uspešno zaključile triletno urejanje zasvojenosti v Terapevtski Skupnosti Srečanje in uspešno abstinirajo tudi danes. Raziskava prikaže, da je zaradi zasvojenega obnašanja trpelo družinsko, delovno in socialno okolje. Uživalci drog so v odločitvah za prekinitve uživanja drog in vstop v program urejanja zasvojenosti večinoma prisiljeni z zunanjimi pritiski. V času urejanja zasvojenosti v terapevtski skupnosti ob abstiniranju pridejo do uvida, do zavestne odločitve za abstinenco in za nadaljevanje urejanja zasvojenosti, kajti samo zunanja motivacija ni dovolj. Vztrajanje v abstinenci jim je omogočilo socialni razvoj, ki se je stopnjeval z uspehi v življenju po ureditvi zasvojenosti.

Ključne besede: omamljanje, zasvojenost z drogami, uvid, abstinenca, urejanje zasvojenosti, terapevtska skupnost, komuna, odnosi v družini, izobraževanje, zaposlitev, socialna mreža, reintegracija.

ABSTRACT

The thesis studies various addictions and the abuse of illicit drugs. Drug abuse and addiction affect every aspect of the user's life. The theoretical part of the thesis encompasses an antropohygienic model of the holistic notion of the human and four characteristics that antropologically identify addictions. In the continuation of the thesis a detailed insight is given on the many features of addiction management in the therapeutic community 'Skupnost Srečanje'. Its operation is led under the oversight of 'Zavod Pelikan-Karitas'.

The empirical part of the thesis is structured around interviews with three individuals who successfully completed a three-year drug rehabilitation programme, carried out by the therapeutic community 'Skupnost Srečanje', and have kept themselves clean from any drugs to this day. The study shows that the interviewees' private lives, social relationships and workplace behaviour had all suffered greatly while under drug influence. In the majority of reported cases, the decision to enter a rehabilitation programme is forced upon the drug user by external pressure i.e. relatives, partners, friends etc. During their detoxication period, while abstaining, the treated come to the realisation that outside support and motivation alone will not suffice for a successful overcoming of their addiction. Therefore they make a conscious decision to continue their abstinence and drug abuse management. Their perseverance enabled them to restore an equilibrium in their social and private lives.

Key words: substance abuse, drug addiction, insight, abstinence, managing addiction, therapeutic communities, communion, family relations, social network, education, employment, reintegration

KAZALO

1.	UVOD.....	17
1.1.	Kaj je droga	17
1.1.1.	Zakonite in ilegalne droge	18
1.1.2.	Uživanje več drog (politoksikomanija)	19
1.2.	O zasvojenostih in omamah	20
1.2.1.	Toleranca	22
1.2.2.	Želja po drogi.....	22
1.3.	Antropohigienska podoba človeka	23
1.3.1.	Značilnosti, ki antropološko opredeljujejo zasvojenost	24
1.3.2.	Motnje obrambnih mehanizmov pri omamah in zasvojenostih	26
1.3.3.	Kako zasvojenost deluje	26
1.4.	Spremembe vedenja zaradi omamljanja in zasvojenosti	28
1.4.1.	Stopnje spreminjanja vedenja	28
1.5.	Motivacija za zavestno prekinitev uživanja prepovedanih drog in za spremembo vedenja.....	30
1.5.1.	Uvid	31
1.6.	Programi urejanja omam in zasvojenosti	32
1.7.	Predstavitev programa Terapevtska Skupnost Srečanje	34
1.7.1.	Metodologija Skupnosti Srečanje	36
1.7.2.	Vodila Skupnosti Srečanje.....	40
1.7.3.	Ponovno vključevanje v družbo	41
2.	PROBLEM.....	42
3.	METODOLOGIJA.....	43
3.1.	Vrsta raziskave	43
3.2.	Raziskovalni instrumenti in viri podatkov	43
3.3.	Populacija in vzorčenje	43
3.4.	Zbiranje podatkov	44
3.5.	Obdelava in analiza podatkov.....	44
4.	REZULTATI.....	45
4.1.	Življenje sogovornikov v obdobju uživanja ilegalnih drog.....	45
4.1.1.	Šolsko življenje	45
4.1.2.	Način življenja in doživljanje potrebe po drogi	46
4.1.3.	Zaposlitev	48
4.1.4.	Prijatelji.....	49
4.1.5.	Odnos s starši.....	50
4.1.6.	Pomembne stvari v življenju v času uživanja ilegalnih drog	51
4.1.7.	Pozitivni življenjski cilji v času uživanja ilegalnih drog	52
4.1.8.	Težave pri zadovoljevanju potrebe po drogi	53
4.1.9.	Razlogi za prekinitev uživanja ilegalnih drog	53
4.2.	Urejanje zasvojenosti.....	57

4.2.1. Dejavniki, ki so pomagali pri urejanju zasvojenosti v komuni.....	57
4.2.2. Odnos s starši med urejanjem zasvojenosti	64
4.2.3. Spremembe v komuni.....	65
4.3. Novo življenje po urejanju zasvojenosti	66
4.3.1. Občutki ob prihodu iz komune	67
4.3.2. Spremembe osebnosti, ki so jih sogovorniki opazili na sebi	68
4.3.3. Cilji ob prihodu iz komune.....	70
4.3.4. Težave z abstinenco po urejanju zasvojenosti	70
4.3.5. Zaposlitev po urejanju zasvojenosti	72
4.3.6. Odnos z rodno in lastno družino	72
4.3.7. Prijatelji po urejanju zasvojenosti.....	72
4.3.8. Hipoteze	73
5. RAZPRAVA.....	75
6. SKLEPI IN UGOTOVITVE.....	83
7. PREDLOGI.....	84
8. UPORABLJENA LITERATURA.....	86
9. PRILOGE	89
9.1. Intervjuji	89
9.1.1. Intervju 1.....	89
9.1.2. Intervju 2.....	95
9.2.3. Intervju 3.....	102
9.2. Kodiranje.....	109
9.2.1. Življenje v obdobju uživanja ilegalnih drog.....	109
9.2.2. Urejanje zasvojenosti v komuni	117
9.2.3. Novo življenje po urejanju zasvojenosti (po komuni)	125

KAZALO TABEL

Tabela 1: Odnosi s starši v obdobju uživanja ilegalnih drog	109
Tabela 2: Šolsko življenje v obdobju uživanja ilegalnih drog	110
Tabela 3: Zaposlitev v obdobju uživanja ilegalnih drog	111
Tabela 4: Način življenja in doživljanje potrebe po drogi	112
Tabela 5: Pozitivni življenjski cilji v obdobju uživanja ilegalnih drog	113
Tabela 6: Pomembne stvari v življenju v obdobju uživanja ilegalnih drog	114
Tabela 7: Prijatelji v obdobju uživanja ilegalnih drog	114
Tabela 8: Težave pri zadovoljevanju potrebe po drogi	115
Tabela 9: Razlogi za odločitev za prekinitev uživanja drog	116
Tabela 10: Dejavniki v komuni, ki so pomagali pri urejanju zasvojenosti	117
Tabela 11: Stiske in težave med urejanjem zasvojenosti	119
Tabela 12: Kdaj so se začel počutiti kot del skupnosti	120
Tabela 13: Kdaj so opazili spremembe na sebi	121
Tabela 14: Kako je dozorela odločitev o dokončanju komune	122
Tabela 15: Odnos s starši med urejanjem zasvojenosti	123
Tabela 16: Ali bi naredili spremembe v komuni	124
Tabela 17: Občutki ob prihodu iz komune	125
Tabela 18: Spremembe osebnosti, ki so jih opazili na sebi po prihodu iz	
komune	126
Tabela 19: Cilji ob prihodu iz komune	128
Tabela 20: Ali so se zadani cilji izpolnili.....	128
Tabela 21: Težave z abstinenco po urejanju zasvojenosti	129
Tabela 22: Kako rešujejo težave z abstinenco	130
Tabela 23: Zaposlitev po urejanju zasvojenosti.....	130
Tabela 24: Odnos z družino	131
Tabela 25: Prijatelji po urejanju zasvojenosti.....	131
Tabela 26: : Pomembni ljudje po urejanju zasvojenosti.....	132

1. UVOD

1.1. Kaj je droga

V slovenščini je droga popularen in tudi v stroki pogosto uporabljen naziv za psihoaktivno (psihotropno) snov (Kastelic, Mikulan 2004: 17). Psihoaktivne snovi (PAS) so naravna ali farmacevtska sredstva, ki delujejo zlasti na duševnost in na njene posamezne funkcije, kot na primer alkohol, nikotin, najrazličnejša mamila, sredstva proti bolečinam (analgetiki), proti tesnobi (anksiolitiki), proti potrtosti (antidepresivi), za uspavanje (hipnotiki), za pomirjanje (sedativi, trankvilizatorji), za dviganje duševne dejavnosti (psihoanaleptiki) in podobno. Uporaba psihoaktivnih snovi spreminja naravno delovanje duševnosti in pogosto preide v zasvojenost (Ramovš, 1999: 234).

Psihoaktivne droge vplivajo na mišljenje, čustvovanje in vedenje (Kastelic, Mikulan 2004: 15). V nalogi bom izraz droge uporabila za snovi, ki vplivajo na spremembo čustvovanja, mišljenja in vedenja.

V slovenščini pomeni droga tudi surovino rastlinskega ali živalskega izvora, ki se uporablja v zdravilstvu (Kastelic, Mikulan 2004: 17).

Rusche in Friedman (2004:19-26) imenujeta droge *lažnivi sli*, ker v določene dele možganov prinašajo napačna sporočila, v drugih delih pa oslabijo ali okrepijo prava. Droge posnemajo naravne kemične snovi, ki jih možgani uporabljajo za sporazumevanje in izvajanje vseh pomembnih funkcij. Droge sprožijo občutek ugodja in so zato nevarne. Ne glede na to, kako motijo sporazumevanje različnih delov možganov, skoraj vse droge posnemajo aktivnost živčnih prenašalcev (nevrottransmitorjev). Droge vplivajo na sistem nagrajevanja mnogo močnejše kot naravni viri nagrajevanja, zato napeljujejo uporabnike k zmeraj večji oz. pogostejši uporabi.

Glede na izvor in način izdelave oziroma priprave drog slednje ločimo na :

- Naravne droge: opij, konoplja, listi koke, halucinogene gobe, pejotl,

- Polsintetične droge: kokain, morfin, heroin
- Sintetične droge: amfetamin, metamfetamin, MDA, MDMA (ekstazi), MDE, LSD, zdravila (Kastelic, Mikulan 2004: 135).

Droge lahko jemo, kadimo, vbrizgavamo ali vdihavamo.

Uživanje drog omogoča »instant« vrhunsko, ekstatično doživetje in izkušnjo, ki je radikalno drugačna od vsega drugega, je pa tudi odprava v neznano (Flaker 2002a: 259).

1.1.1. Zakonite in ilegalne droge

Zakon deli droge na zakonite, katerih posedovanje, jemanje ter trgovanje z njimi ni kaznivo, in tiste, pri katerih velja naštetu za kaznivo dejanje. Po sedaj veljavni zakonodaji samo uživanje drog ni kaznivo dejanje: (Kastelic, Mikulan 2004: 17).

Dovoljene droge:

- alkohol,
- nikotin,
- hlapne organske snovi (topila, lepila, razredčila in goriva (bencin))

Nedovoljene:

- opijati (opij, morfij, heroin);
- kokain, kreki;
- speedball (zmes kokaina in heroína);
- sintetične droge: amfetamini, led (metamfetamin), MDMA metilen-dioksi-met-amfetamin (ekstazi);
- halucinogeni: LSD, psilocibin (gobe), meskalin (kaktus);
- kanabinoidi: hašiš, marihuana (Auer 2001: 25-52).

Med zakonite droge lahko štejemo tudi različne vrste na počutje delujočih zdravil. Če jih uporabimo za zdravljenje, kakor nam jih je predpisal zdravnik, potem so to zdravila. Če pa jih jemljemo po svoji presoji, jih posojamo ali celo preprodajamo, pa postanejo droge. Najstrožji je nadzor nad narkotiki (morfinom, kodeinom,

metadonom, buprenorfinom), nekoliko blažji pa nad nekaterimi zdravili za zdravljenje duševnih motenj (Kastelic, Mikulan 2004:17).

Odvisnost povzročajo pomirjevala in uspavala ter zdravila za zdravljenje bolečin, epilepsije in parkinsonove bolezni. Tako kot pri drugih drogah se tudi pri zdravilih toleranca veča. Dnevna količina zaužitih tablet lahko tudi do 40-krat presega tisto, ki jo je predpisal zdravnik. Zdravljenje odvisnosti od pomirjeval in uspaval (predvsem benzodiazepini) je zahtevno in postopno (Kastelic, Mikulan 2004: 147-148).

Pri uživalcih droge so benzodiazepini zelo priljubljeni. Uživajo jih za premostitev obdobja brez drog in za okrepitev učinka heroina. (Harm et al. 1997: 106). Najbolj priljubljeni benzodiazepini so apaurin, helex, xanax, dormicum, sanval.

V naši družbi povzročijo dovoljene droge zaradi svoje dostopnosti več škode kot prepovedane, alkohol, tobak in psihoaktivna zdravila pa prinašajo poleg psihične tudi telesno odvisnost. Večini uporabnikov nepopravljivo okvarijo organizem (Kastelic, Mikulan 2004: 134).

1.1.2. Uživanje več drog (politoksikomanija)

Vedno večje število zasvojenih uživa več drog, in sicer istočasno ali izmenično, kar postaja prevladujoč vzorec zlorabe drog. Uživanje več drog pomeni običajno hujšo odvisnost; pogostejše je pri tistih s psihiatričnimi soboleznimi, tistih, ki živijo v težkih socialnih okoliščinah, so vpleteni v kriminal ipd. Poleg heroina uživajo še pomirjevala (benzodiazepine, barbiturate), alkohol, marihuano, hašiš ali kokain. Najpogostejše kombinacije so heroin in alkohol, heroin in kokain, kokain in alkohol ali kar vse troje skupaj. Med benzodiazepini je priljubljen npr. dormicum, ki ga raztapljajo in vbrizgavajo v žile. Heroin uporabljajo za umirjanje in ublažitev tesnobe ali preganjavnice po ekstaziju ali kokainu. Razlog za kombiniranje je največkrat želja po stopnjevanju učinkov ali pa pomankanje denarja za drogo. (Auer 2001: 59 - 60).

Vedno več zasvojenih tudi zamenja ilegalno drogo za legalno drogo, za substitucijsko terapijo (metadon) ter pomirjevala in uspavala (benzodiazepini) ter poleg pije še alkohol.

Čimveč različnih drog nekdo uživa, tem bolj nepredvidljiv je učinek in tem težje je zdravljenje, saj so mnogo bolj nepredvidljivi že odtegnitveni simptomi, poželenje ter psihične in telesne posledice uživanja (Auer 2001: 60).

1.2. O zasvojenostih in omamah

Omamljanje je umetno zmanjševanje človekove zavesti. Omamljanje si povzroči človek sam z delovanjem kake omamne snovi (psihoaktivne substance) na svoj živčni sistem, ali mu jo povzročajo drugi. Omamljanje z omamnimi snovmi, s škodljivim vedenjem ali z doživljanjem namreč privede človeka prej ali slej v zasvojenost, zasvojen človek pa se omamlja zaradi tega, ker je omamljanje postalo njegova potreba (Ramovš, Ramovš 2007: 56).

Omamne snovi omamljajo živčni sistem – temeljito spreminjajo človekovo doživljanje sebe in okolja ter vplivajo na živčni sistem tako, da postaja trajno odvisen od uživanja teh snovi (Ramovš 2007:16). Oseba, ki jih vzame, je od tega omamljena, kar pomeni, da se obnaša in počuti drugače. Pod vplivom snovi je bodisi »privzdignjena«, včasih pomirjena in »potešena« (»zadeta«), razmišlja in presoja drugače. Ko vpliv substance popusti pa se telesno slabo počuti, navadno ima tudi občutke krivde. Od takrat, ko oseba ne more več nadzorovati »prave mere«, jo hoče za vsako ceno, in to povzroči postopen propad osebnosti (Rozman 2013: 22).

Zasvojenost je škodljivo vedenje, omamljanje, ki ga ljudje ponavljajo, pa čeprav jim to škodi, čeprav zaradi tega zbolevalo, trpijo in uničujejo svoje odnose z bližnjimi. Zasvojeni trdijo, da ne morejo prenehati s takšnim škodljivim vedenjem, česar pa zdrav človek ne more povsem razumeti (Rozman 1999: 31).

Zasvojenost je umetna škodljiva potreba po omamni snovi, omamnem doživljanju ali vedenju (Ramovš, Ramovš 2007: 56). Tudi Rozmanova (2013: 22) razloži, da se lahko omamimo in postanemo zasvojeni ne samo z omamno snovjo ampak s skoraj vsakim postopkom in dejavnostjo, ki povzroča občutek ugodja, samopozabe ali vznburjenja. Tako je pri hazardiranju, določenih oblikah seksualnosti, prenažedanju in podobno.

Flaker (2002a: 16) pojasni, da zasvojenost in odvisnost lahko nastopata kot povsem sinonimna in zamenljiva izraza, vendar ju lahko uporabljamo tudi kot sorodna, a potem moramo natančno doloiti njuna različna pomena.

Flaker (2002a: 16) opredeli zasvojenost kot uzrto in artikulirano odvisnost, ki jo spremlja hlepenje po drogi in jasno prepoznavanje abstinenčne krize, pri odvisnosti pa je zveza med heroinom, abstinenčnimi težavami in hlepenjem zamegljena in ne povsem prepoznana.

Ramovš (2007: 73) pojasni, da je veliko boljši izraz kot odvisnost zasvojenost. Odvisnost je predvsem nekaj dobrega, človeku omogoča, da živi in se razvija. Odvisnost je druga beseda za človekove naravne potrebe (odvisnost od hrane, odvisnost od zraka, odvisnost otroka od matere itd.).

Zasvojenost pa Ramovš povezuje z umetnimi potrebami. Zasvojenost se razvije postopoma, bolj ali manj naglo s privajanjem na določeno psihoaktivno snov (npr. alkohol, nikotin, droga), obliko vedenja (npr. igre na srečo) ali doživljanje resničnosti (npr. sovražnost do nekoga). Zasvojenost je umetna potreba po nečem, kar človeku po naravi ni potrebno, ampak je zanj tujek, na katerega se mora človekov organizem, duševnost in druge razsežnosti nasilno prilagoditi, pri čemer se pokvarijo naravni obrambni mehanizmi, tako da delujejo proti razvojnim potrebam človeka (Ramovš, 1999: 60-61).

1.2.1. Toleranca

Z daljšo uporabo drog se pojavi toleranca, kar pomeni, da je potrebno za enako stopnjo užitka vzeti večji odmerek. Medtem ko droge s pomočjo možganov učijo uživalce, naj nadaljujejo z jemanjem, se možgani in telo odzivajo s prilagajanjem na njihovo navzočnost. Uživalci potrebujejo čedalje večje odmerke za enak učinek. Zaradi večje tolerance mnogi uživalci zvišajo odmerke droge, kar vodi v zasvojenost. Čim več moči dobivajo droge, tem bolj se oseba pogreza v zasvojenost in izgubo svobodne volje (Rusche, Friedman 2004: 26-27).

1.2.2. Želja po drogi

Možgani uporabljajo še drug način, ki pospeši pot v zasvojenost in uživalce drog odvrča od poskusov, da bi odnehali. Postopoma začnejo povezovati povsem nedolžno početje, kot je na primer pogovarjanje po telefonu ali vožnja avtomobila, z jemanjem drog. Kmalu tako početje sproži željo po drogi (Rusche, Friedman 2004: 26-27).

Pri odločitvi o prekinitvi uživanja drog lahko nepričakovano hrepenenje po drogi pokvari dobre namene posameznika. Vse kar jih spominja na uživanje drog (npr. vrata v dilerjevo stanovanje, lekarna, prostori v stanovanju, kopalnica, telefon...) in poveča potrebo po njih, zasvojencem povzroča velike težave.

Poželenje (ang. carving) definiramo kot močno slo po zaužitju psihoaktivne snovi. Ta želja je tako intenzivna in vsiljiva, da moti zbranost in pozornost, povzroča izjemno neugodno počutje in nadzira vedenje (Auer 2002: 68).

Dopamin je najpomembnejši med nevrottransmitterji, ki so vpleteni v odvisnost. Vpleten je v nagrajevalni možganski sistem. Pri zdravih ljudeh večje sproščanje dopamina povzroči večjo aktivnost oziroma motivacijo (na primer veselje do gibanja). Vse psihotropne snovi veliko močnejše in veliko hitreje stimulirajo sproščanje dopamina kot naravni ojačevalci. Za naraven doživljaj ugodja, ki ne bo povzročal odvisniških sprememb v možganih, se moramo na nek način potruditi. Ob kroničnem uživanju drog se oblikuje naslednja situacija v možganih: možgani so na preži za dražljaji, ki napovedujejo priliv droge. To »prežanje« se kaže kot občutek siljenja, hlepenja oziroma močno pretirane želje po psihotropni snovi

(carving). Droga sproži intenziven izbruh dopamina, česar naravni ojačevalci nikakor ne zmorejo. Želja po drogi v stanju odvisnosti postane patološko pretirano izražena, torej tu že lahko govorimo o patološkem tipu motivacije. Že običajnemu človeku je težko spremeniti vedenje, zasvojenemu pa še toliko bolj, ker je motivacija otežena tudi na nevrobiološki ravni. Res pa zasvojen človek doživlja veliko večji pritisk zaradi svojega vedenja (če ga) in ima zato paradoksnost več možnosti, da bo začel spreminjati svoje vedenje (Rus Makovec, 2011: 109 - 111).

1.3. Antropohigienska podoba človeka

Po antropohigienskem modelu, ki ga Ramovša (2007: 33- 41) razvijeta, je človek nedeljiva celota, ki jo sestavlja šest razsežnosti. Potrebe motivirajo človeka v vseh šestih razsežnostih k iskanju možnosti za njihovo zadovoljitev. Zadovoljitev človeških potreb v vseh razsežnostih pa pomeni opravljanje človekovih življenjskih nalog in polno človeško življenje. V vsaki od šestih razsežnosti ima človek specifične potrebe:

1. Telesna ali biofizikalna razsežnost: človek ima potrebe po rasti, hrani in tekočini, toploti, gibanju in počitku, zdravju, razmnoževanju itd.
2. Duševna ali psihična razsežnost: potrebe po informacijah, užitku, varnosti, veljavi ipd.
3. Duhovna ali noogena razsežnost: potrebe po svobodi, odgovornosti in življenjski orientaciji.
4. Sožitna ali medčloveška razsežnost: potrebe po temeljnih medčloveških odnosih in funkcionalnih razmerjih, po smiselnih vlogah in ugledu med ljudmi, po smotni organizaciji družbe in redu v njej.
5. Razvojna ali zgodovinsko-kulturna razsežnost: potrebe po učenju, razgledanosti in napredovanju, po ustvarjalnosti in delovni uspešnosti, po predajanju svojih življenjskih spoznanj in izkušenj drugim ljudem in v konzerviran kulturni zaklad.
6. Bivanjska ali eksistencialna razsežnost: človek ima potrebo po doživljanju smisla trenutka v katerem živi ali situacije, v kateri se nahaja, po doživljanju

smisla posameznih obdobj svojega življenja in življenja kot celote, potrebo po doživljanju smisla zgodovine na splošno.

Hierarhijo potreb je opredelil že A. Maslow.

Kakovost človeškega življenja je odvisna od tega, koliko in v kakšni medsebojni skladnosti so zadovoljene vse njegove potrebe. Še tako dobro zadovoljevanje nekaterih potreb ob zanemarjanju drugih pomembnih potreb povzroča življenjske motnje. Obrambni mehanizmi so samodejni (avtomatični), pretežno nezavedni vzgibi ali mehanizmi, ki služijo ohranjanju človeka v vseh razsežnostih. Obrambni mehanizmi skrbijo za ravnovesje v vsakdanji dinamiki zadovoljevanja potreb, za smiselno prioriteto pri njihovem zadovoljevanju ter za sprotno popravljanje nastalih okvar ali motenj (Ramovš, Ramovš 2007: 46-47).

Z razvojem zasvojenosti se stopnjuje človekovo propadanje na vseh razsežnostih, ker so čedalje huje zanemarjene pristne človekove potrebe (Ramovš, Ramovš 2007: 29).

Celostna šestdimenzionalna podoba človeka daje teoretično osnovo za razumevanje zasvojenosti in omam ter za njihovo znanstveno raziskovanje, prav tako pa za metodično oblikovanje njihove preventive, terapije in oskrbe neozdravljivih zasvojencev (Ramovš, Ramovš 2007: 34).

1.3.1. Značilnosti, ki antropološko opredeljujejo zasvojenost

Ramovša (2007: 57 - 61) opišeta štiri značilnosti, ki antropološko opredeljujejo zasvojenost:

1. Zasvojenost je potreba

Zasvojenost je potreba, ki se razvije postopoma, bolj ali manj naglo s privajanjem na določeno psihoaktivno snov (na primer alkohol, nikotin, mamila), obliko vedenja (na primer igre na srečo) ali doživljanje resničnosti (na primer sovražnost do nekoga). Podobna je torej naravnim telesnim, duševnim, socialnim in drugim človekovim potrebam. Lahko je celo močnejša od njih, seveda pa je v nasprotju z njihovo brezpogojnostjo vedno

pogojna ali relativna (če človek preneha zadovoljevati svojo škodljivo potrebo, si povrne ali vsaj poveča zdravje, četudi je prenehanje težavno). Zasvojenost kot potreba se vzpostavlja po psihični in po biološki poti.

2. Zasvojenost je umetna novotvorba med potrebami

Zasvojenost je umetna potreba po nečem, kar človeku po naravi ni potrebno, ampak je zanj tujek, na katerega se morajo njegov organizem, duševnost in druge razsežnosti nasilno prilagoditi. Zasvojenost kot nova potreba nastaja postopoma ter izpodriva zaznavanje in zadovoljevanje pristnih človekovih potreb v vseh njegovih razsežnostih. Na koncu razvoja zasvojenosti je novotvorba prvak in vladar nad človekovimi potrebami, tako da večina socialnih, duševnih, razvojnih in bivanjskih povsem zakrni.

3. Vsaka zasvojenost je omama

Zasvojenost je vedno povezana z omamljanjem človekove zavesti. Omamne snovi po svoji biokemični naravi delujejo na živčni sistem tako, da ožijo, plitvijo, mrtvijo in spreminjajo človekovo doživljanje sebe in okolja, zato vsaka omamljenost z omamno snovjo človeku manjša svobodo doživljanja in ravnanja.

4. Zasvojenost je škodljiva

Njene kvarne posledice se kažejo na vseh človekovih razsežnostih. Zasvojenost biološko zastruplja organizem, patološko spreminja duševno delovanje in vedenje, okrne osebno svobodo izbire in odgovornost pri uresničitvi sprejetih odločitev, človek izgublja pomembne vsakdanje vloge, pridobiva novo vlogo zasvojenca (ta vloga se veča in teži v to, da postane edina), kvari komunikacijo, kvari medčloveške odnose in razmerja. Napredovanje zasvojenosti zavira človekov normalni razvoj na materialnem, izobrazbenem, poklicnem in vseh drugih področjih. Zasvojenec čedalje bolj zaostaja sam za seboj in tudi za vrstniki. Zasvojenost usodno omamlja človekovo smiselno orientacijo v življenju. Zasvojen človek se čedalje bolj izgublja v življenjsko brezcilnost in bivanjsko praznoto.

1.3.2. Motnje obrambnih mehanizmov pri omamah in zasvojenostih

Pri zasvojenostih in omamnih motnjah so najbolj usodno poškodovani prav obrambni mehanizmi (Ramovš, Ramovš 2007: 62). Za odvisnika so značilni obrambni mehanizmi, ki lahko spremenijo njegovo vedenje in osebnost v tolikšni meri, da postane za starše in druge bližnje tujec, ki uporablja v odnosu do njih manipulacije, sprenevedanja, laži ali osornost, da bi lahko nadaljeval z odvisniškim življenjem (Auer 2001: 15 – 16).

Auer (2001: 15-16) našteje najpogostejše obrambne mehanizme zasvojenega človeka:

- zanikanje;
- izkrivljanje realnosti;
- racionalizacija (naštevane zgolj navidez razumnih izgovorov za svoje početje);
- projekcija (pripisovanje krive za svoje obnašanje drugim).

Na duhovnem področju omamljenemu človeku zaspi vest, zasvojenemu pa otopi, da se ne more svobodno odločati. Obolita tudi osnovna socialna obrambna mehanizma samopomoči in solidarnosti. Med zasvojencem in drugimi poteka bolna komunikacija, ki bolj služi usodnemu življenjskemu nesporazumu kot sporazumevanju; predvsem gre za bolno samoobrambo pred sporočili drugih. Motnja razvojnega obrambnega mehanizma je enačenje ali identifikacija z negativnimi vzorniki ali z negativnim vidikom pri sicer pozitivnih ljudeh (Ramovš, Ramovš 2007: 63).

1.3.3. Kako zasvojenost deluje

Tudi Sanja Rozman (2013: 26-40) opredeli zasvojenost kot kompleksno bolezen, pri kateri nastanejo motnje na različnih ravneh:

1. Motnja na ravni možganov

Zasvojenost je kronična bolezen možganov, zlasti možganskih sistemov za nagrajevanje, motivacijo in spomin ter z njimi povezanih nevronskega

povezav. Za zasvojenost je značilno, da misleči del možganov ne obvladuje več čutečega dela možganov. Tako zasvojeni ni več gospodar svojih dejanj.

2. Motnja na ravni mišljenja, doživljanja, presoje, prepričanj

Zasvojena oseba drugače čuti, razmišlja in presoja. Tega sprva ne opazimo, dokler se ne pokaže tudi v drugačnem vedenju. Da bi korenito spremenili miselni sistem, so potrebna vsaj tri leta psihoterapije- tudi šole navadno trajajo vsaj tri leta, ker je treba spremeniti toliko povezanih stvari

3. Motnja na ravni vedenja

Med kriteriji po katerih prepoznamo, da gre za zasvojenost, je najpomembnejši pogosto ponavljanje škodljivega vedenja in vztrajanje kljub škodljivim posledicam. Motnja vedenja izhaja iz motnje mišljenja in doživljanja. Vedenje je tista raven, na kateri zasvojenost najprej opazimo. Zasvojene poskušamo prepričati, naj se drugače vedejo, vendar oni tega ne zmorejo trajno. Če ne pride do sprememb na področju razmišljanja, doživljanja in prepričanj, niso zmožni prenehati z škodljivim vedenjem.

4. Motnja na ravni družine

Pri zasvojenosti je motena sposobnost povezovanja s člani družine, skupnosti, svojim lastnim psihološkim stanjem in ne nazadnje sposobnost povezovanja s transcendentnim oziroma bogom. Pri prenašanju miselnih sistemov in vrednot na otroke se lahko prenese tudi nagnjenost za nastanek zasvojenosti.

5. Motnja na ravni širše družbe

Govorimo o kulturi, ki podpira zasvojenost s tem, ko v nebo povzdiguje vrednote, da je najboljši tisti, ki si prigrabi največ, s kar najmanj truda in ne da bi se oziral na posledice za druge ljudi.

1.4. Spremembe vedenja zaradi omamljanja in zasvojenosti

Zasvojenost povzroči spremembe vedenja: objestnost, agresivnost, nihanje razpoloženja, neupoštevanje meja drugih. Spremembe vedenja so lahko posledice direktnega vpliva droge na možgane, lahko pa tudi stiske, ki jo zasvojenost povzroča, saj sili zasvojenega k temu, da si vzame zelo veliko časa in energije le zato, da si priskrbi omamno sredstvo. Zaradi tega zanemarjajo svoje šolske, službene ali družinske obveznosti, okvarjeni pa so tudi pomembni odnosi, predvsem tisti v družini. Zasvojeni pod vplivom omame niso čustveno dostopni, zato se niso sposobni čustveno odzivati na druge ljudi (Rozman 1999: 31-33).

1.4.1. Stopnje spreminjanja vedenja

Rus Makovec Maja (2014: 259-264) obrazloži navidezni paradoks reakcij zasvojenega človeka glede na fazo spreminjanja, v kateri je. V začetni fazi ne bo sprejel intenzivnega zdravljenja, tudi če je že zelo zasvojen. Zdravljenje bo sprejel šele takrat, ko bo napredoval v višjo fazo cikla spreminjanja vedenja. To pa ne pomeni, da tako nepripravljeno osebo zavrnamo, ampak poskušamo oblikovati intervence, ki bodo vnesle spremembo v njegovem načinu razmišljanja.

Stopnje spreminjanja vedenja (Rus Makovec 2014: 259-264):

1. »Prekontemplacija« Na tej stopnji ljudje še ne razmišljajo o spremembah in probleme z zasvojenostjo večinoma zanikajo. Uživanje psihotropnih snovi jim prinaša več ugodja kot neugodja. V tej fazi se ljudje izogibajo, da bi brali, se pogovarjali ali razmišljali o svojem visoko tveganim vedenju.
2. »Kontemplacija« Na tej stopnji vidijo probleme, ker so doživeli bolezenski pritisk; razmišljajo o spremembah, a se zanje še ne morejo odločiti; negotovi so, kaj naj storijo. Ko začnejo resno razmišljati, da bi opustili psihotropno substanco, začne naraščati zavedanje o težavnosti opuščanja tega vedenja. To razmišljanje o škodi in koristi sproži ambivalenco.
3. »Priprava« - načrtovanje spremembe vedenja. Gre za namero za izvedbo akcije v neposredni prihodnosti, največkrat v prihodnjem mesecu.

4. »Akcija« Dejansko preizkušanje novih oblik vedenja. Gre za obdobje 6 mesecev, ko so ljudje napravili odkrite, jasne spremembe svojega življenjskega stila.
5. »Vzdrževanje« Stopnja trajnih sprememb; na tej stopnji spreminjajo način življenja z namenom vzdrževati novo vedenje oziroma spremembe. Človek je v tej fazi manj nagnjen k recidivu in njegovo samozaupanje, da je zmožen vzdrževati spremembe narašča. Skušnjave in samoučinkovitost obvladovanja trajajo od 6 mesecev do pet let.
6. »Zaključna faza« Odvisni ljudje ne čutijo več skušnjave in imajo polno zaupanje vase, ne glede na zelo neprijetne občutke, težave v življenju ipd. Delujejo tako, kakor da nikoli niso pridobili svoje nezdrave navade ali odvisnosti.

Prav čas, ko še ni najhujše, je pravi za motivacijski intervju. Če čakamo, da oseba doseže dno, je lahko narejena prevelika škoda, ki bi se ji bilo včasih mogoče izogniti. Dober motivator ne sprejema odgovornosti za končno spremembo drugega človeka nase, pač pa sprejme odgovornost, da bo pri motiviranju zavzet, vztrajen in potrpežljiv (Rus Makovec 2014: 249).

Pri motivacijskem intervjuju gre za »sodelujočo, v posamezno osebo usmerjeno obliko vodenja k vzburjanju in ojačevanju motivacije za spremembo«, gre za usmerjanje aktivnosti v spremembo, z empatijo in na način iskanja posameznikovih virov moči. Zaradi prevelikega siljenja okolice v spremembo, se lahko pri ljudeh s sindromom odvisnosti utrjujejo stališča, ki so nasprotna zaželenim, ljudje na ta način postanejo bolj odporni na prepričevanje in dosežemo ravno nasproten učinek. Motivacijski intervju je najbolj primeren za uporabnike v prekontemplativni ali kontemplativni fazi (Rus Makovec 2014: 264 - 269).

1.5. Motivacija za zavestno prekinitev uživanja prepovedanih drog in za spremembo vedenja

Motivacija za izstop iz zasvojenosti oziroma za prenehanje uživanja drog je kot nežna rastlinica, torej je uničljiva, zato se ji je treba posvečati in jo negovati zelo skrbno in z občutkom, hitro usahne, a lahko ponovno vzbrsti in zacveti (Harm et al. 1997: 67).

Relativno lažje je nehati uživati droge kot pa se upreti temu, da bi znova začeli uživati problematično snov (Rus Makovec 2014: 225).

Izstop iz zasvojenosti je dolgotrajen proces, zasvojenec mora sam uvideti svoj položaj, potrebuje pa tudi veliko pomoči iz okolja, da ne omaga in se vrne nazaj k uživanju drog.

Najbolj pomaga kombinacija zahteve po zdravljenju in čustvene podpore pri tem (Rus Makovec 2014: 27).

Pri spreminjanju vedenja odvisnega človeka vse skupaj zaplete tudi nevrobiološka okvara doživljanja ugodja, ki določeno vedenje ojačuje. Zasvojeni ljudje imajo pri spreminjanju svojega vedenja resnično velike ovire na organski ravni. Zasvojenost je bolezen motivacije. Zasvojenost se razvija v predelu možganov (osrednji limbični predel možganov) pod predelom zavestnih duševnih procesov, torej ne gre za zavesten proces. Za spreminjanje vedenja je potrebno zato čim bolj ozavestiti svoje vedenje. (Rus Makovec, 2011: 108 - 109).

Med urejanjem zasvojenosti mora posameznik začeti verjeti, da bo s trdom dosegel spremembe in bo zmožen vplivati na svoje zdravje ter življenje. Včasih na začetku zdravljenja ne verjamejo, da bodo kdaj zmogli nadzorovati sami sebe (nasprotno pa nekateri mislijo, da je to veliko lažje, kot se kasneje izkaže). Pri strokovnem delu pomoči je potrebno, da terapevt razume, kako težko je napraviti ta preobrat. Terapevt mora biti potrpežljiv, da jih spodbuja, a hkrati vztraja pri usmerjanju k samoodgovornosti, pri tem pa jih ne pušča samih z njihovimi frustracijami in tesnobo (Rus Makovec 2014: 22).

Sanja Rozman (2013: 21) pravi, da je zasvojenost bolezen volje. Pod vplivom zasvojenosti se sposobnost človeka za uveljavljanje svobodne volje bistveno zmanjša, tako da se ni sposoben ustaviti. Značilno je, da zasvojeni škodljivo dejanje ponavljajo, kljub zavedanju o njegovi škodljivosti. Okolica misli, da so zasvojeni leni ali moralno šibki, ker se nočejo odreči svojim užitkom kljub trpljenju svojcev. To v glavnem ne drži, kadar je zasvojenost že razvita. Takrat zasvojeni poleg sposobnosti za prosto izbiro izgubijo tudi sposobnost, da bi v tem dejanju uživali. Zasvojenost tako spremeni njihovo sposobnost za uživanje, da doživljajo »svojo« drogo kot nekaj, kar morajo dobiti, sicer imajo občutek, da bi kar umrli. A tisti hip, ko užitek izzveni, jih prevzamejo hudi občutki krivde, ki jih je mogoče utišati samo s ponovno omamo. Krog je tako sklenjen.

1.5.1. Uvid

Uvid je celostno doživljajsko prepoznavanje bistva določenega položaja ter stvarnih možnosti za smiselni razvoj. Po uvidu postane človeku bolj jasno, kje je in kam naj bi šel. Uvid je proces, ki se začne z majhnim spoznanjem in osnovno voljo za delovanje, nato pa se ob dogajanju veča in izpopolnjuje. Zelo redko je uvid izjemno doživetje, ko človek v trenutku sprevidi stanje, svoje naloge za spremembo tega stanja ter celotno pot in sredstva za dosego spremembe, obenem pa ga preplavi zadostna energija, da vse to uresniči. Proces pridobivanja in večanja uvida imenujemo ozaveščanje ali ovedanje (Ramovš, Ramovš 2007:116).

Uvid v zgrešen življenjski in sožitni slog ter v realno pot urejanja je pogoj za psihosocialno terapijo, kakršno je socialno urejanje pri zasvojenostih in omamah. Brez začetnega, vsaj minimalnega uvida ni mogoč začetek psihosocialne terapije, nato pa se skozi celoten proces urejanja širita uvid in ozaveščenost; vsak uspešen terapevtski korak je osnova za širši uvid vase in v naslednji smiselni korak urejanja. Najmočnejše sredstvo za širjenje uvida pri socialnem urejanju so pripovedi drugih o njihovih izkušnjah; v skupinah za samopomoč je to edina metoda za širjenje uvida, v strokovnih terapevtskih skupinah pa je nepogrešljiva. (Ramoš, Ramovš 2007:116). Najbolj navdihujejo tisti, ki so si del življenja skvarili in ga uspeli popraviti ter celo človeško napredovati. Gre za izrazito soustvarjanje zdravljenja:

vsak zasvojen človek v končni meri svojo rešitev doseže sam, pri tem pa ga navdihujejo odnosi z drugimi ljudmi (Rus Makovec 2014: 59).

1.6. Programi urejanja omam in zasvojenosti

Glavni cilj urejanja omam in zasvojenosti je trajno prenehanje uživanja drog, vendar pa so pomembni tudi programi, ki uživalcu drog olajšajo situacijo v primeru, ko se ne more ali ne želi odločiti za prekinitev uživanja drog.

Tomašević in Kastelic (2015: 400) navajata podatek, da ena tretjina uporabnikov z ustreznim zdravljenjem uspešno zazdravi svojo odvisnost, se pravi vzdržuje abstinenco, druga tretjina ima občasne ponovne izbruhe bolezni - jemanja PAS, zadnja tretjina pa ima zaradi svoje kronične bolezni težave vse življenje. Obravnava zato obsega tudi programe zmanjševanja škode, ki poskušajo zmanjševati škodo nastalo z uporabo prepovedanih drog, tako za uporabnike same kot za širšo družbo.

V Sloveniji imamo mrežo 18-ih Centrov za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog (CPZOPD) in Center za zdravljenje odvisnih od prepovedanih drog (CZOPD) Psihiatrične klinike Ljubljana. Dejavnosti obsegajo svetovanje za uporabnike prepovedanih drog in za njihove svojce, individualno, skupinsko in družinsko terapijo, pripravo na bolnišnično obravnavo, pomoč pri ponovnem vključevanju v družbo, povezovanje s terapevtskimi skupnostmi in skupinami za samopomoč, sodelovanje z ostalimi zdravstvenimi in socialnimi službami, ambulantno detoksikacijo in substitucijske/nadomestne programe (Tomašević, Kastelic 2015: 407).

Poleg mreže reševanja zasvojenosti zaradi prepovedanih drog v okviru javnih zdravstvenih služb, so se v zadnjih petnajstih letih razvili socialnovarstveni programi nevladnih organizacij. Programe delimo na visokopražne programe (terapevtske skupnosti, komune, sprejemni in dnevni centri....), programe zmanjševanja škode (dnevni centri, terensko delo, zavetišča) in preventivne programe (Ferlan Istenič 2012: 47).

Namen nizkopražnih programov je izboljšanje kvalitete življenja uživalcev prepovedanih drog, pri tem abstinenca ni pogoj. Cilj visokopražnih programov pa je prekinitev uporabe drog in trajna abstinenca.

Po podatkih Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (Poročilo o izvajanju programov v letu 2015, 2016: 36-37) je MDDSZ v letu 2015 sofinanciralo 13 programov visokega praga, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog, od teh jih osem nudi tudi nastanitev. Štirje programi izvajajo tudi reintegracijo bivših uporabnikov drog. Visokopražni programi so dostopni v vseh regijah, reintegracijski programi pa se izvajajo le na Gorenjskem in v osrednjeslovenski regiji (Ljubljana). Nizkopražnih programov je 11, ti nudijo pomoč aktivnim uporabnikom drog, od tega sta dve zavetišči za brezdomne uživalce drog (v Ljubljani in Žalcu) ter ena varna hiša za uživalke nedovoljenih drog, ki so žrtve nasilja. V tem sklopu so še programi dnevnih centrov ter terensko oz. mobilno delo. Nizkopražni programi so dostopni v vseh regijah.

Prvo socialno pomoč osebam v stiski zaradi omam in zasvojenosti nudijo na vseh Centrih za socialno delo v Sloveniji. Pomoč pa nudijo tudi v raznih organizacijah, ki delujejo prostovoljno.

Za zmanjševanje škode je značilno razdeljevanje sterilnega pribora in svetovanje za varnejše uživanje. A gre še za veliko več. Na razpolago dajejo prostor, ki ga najbolj potrebujejo tisti uživalci, ki nimajo strehe nad glavo. Tak prostor daje varnost. Tu se lahko pogovarjajo tudi o drugih stvareh, ne samo o temah povezanih z uživanjem droge. Pomembna pa je tudi hrana, ki jo lahko dobijo v teh prostorih. Lahko se dogovorijo za pomoč. Pomembna je anonimnost, sprejemanje in nobenih posebnih pogojev in pričakovanj (Flaker, 2002b: 218-221).

Cilj teh programov je izboljšanje zdravstvenega stanja odvisnih, zmanjšanje psihičnih in socialnih stisk, zmanjšanje števila smrtnih primerov, pa tudi družbenih problemov z odprtimi scenami drog. Tudi v nizkopražnih programih poteka motivacija za trajno opustitev drog in spremembe življenjskega sloga, pri čemer je potrebno zasvojenemu najprej okrepiti zmožnost odločanja in samopomoči (Auer 2001: 166).

Visokopražni programi (terapevtske skupnosti) so namenjeni tistim, ki so motivirani za popolno opustitev uživanja drog. Osnovni princip vseh skupnosti je temeljita sprememba življenjskih navad (Auer 2001: 133).

1.7. Predstavitev programa Terapevtska Skupnost Srečanje

V Sloveniji deluje v okviru Zavoda Pelikan - Karitas pet terapevtskih skupnosti (komun). Prvi center Skupnost Srečanje v Sloveniji je začel delovati 8.1.1995 v Kostanjevici pri Novi Gorici. Ostali centri se nahajajo na Čadrgu pri Tolminu, Vremskem Britofu pri Divači, Sveti Trojici pri Lenartu in na Razborju nad Sevnico. Slovenskih državljanov tako že nekaj časa ne pošiljajo v Italijo, ampak ostanejo v domačih centrih. V skupnost v Italijo gredo lahko na svojo osebno prošnjo.

V enem centru je običajno 5 do 10 članov, skupine pa so izjemoma lahko tudi večje ali manjše. Program traja 30 do 35 mesecev. Današnja družba želi običajno imeti vse hitro ali kar takoj, zato je mnogim težko razumeti, da urejanje zasvojenosti traja toliko časa. Vendar pri trajni abstinenci ne gre samo za prekinitev uživanja drog, ampak za postavitve življenja na trdne temelje, kar pa zahteva svoj čas.

Ustanovitelj Skupnosti Srečanje don Pierino Gelmini (2002: 51) je bil prepričan, da večletnega uživanja drog in zlorabe zdravil ni mogoče odpraviti s farmacevtskimi proizvodi. Po njegovem mnenju to pomeni prilivati olje na ogenj. Prva stvar, ki jo je potrebno narediti je, da se človek ustavi, pogleda vase in natančno ugotovi, kaj hoče.

Don Pierino Gemini (2002: 48) opiše Skupnost Srečanje:

- Skupnost ni center za boj proti drogam, temveč šola življenja, predlog življenja, in to v najširšem pomenu. Ne posveča se samo enemu vidiku, temveč celotnemu človeku, ko si prizadeva za povrnitev njegovega ravnotežja, da bi se lahko podal na pot iskanja samega sebe.
- Skupnost ni parkirni prostor daleč od domačega okolja in od kraja kjer je človeka doletela nesreča, temveč telovadnica, v kateri se človek sistematično, z vajo v odrekanju in s pripravljenostjo za konfrontacijo

usposablja za reševanje problemov, ki se pojavljajo vsak dan in se bodo pojavljali vse življenje.

Vodenje centrov je v rokah samih članov skupnosti, ki prevzemajo naloge 'odgovornega', glede na svojo osebno izkušnjo namreč lažje pritegnejo k aktivnemu sodelovanju v življenju centra vse, ki v njem bivajo, in to vsakogar po njegovih zmožnostih (Gelmini 2002: 49).

Zvone Horvat Žnidaršič (1995: 70-78) je razdelil terapevtsko delo z uživalci drog v okviru zavoda Pelikan v stopnje:

1. *'Srečanja podpore in motivacije'* so uvodna pripravljalna srečanja.

V pripravljalnih centrih (Bertoki, Ajdovščina, Ljubljana, Višnja Gora in na terenu) zaposleni oz. prostovoljci vzpostavijo prvi stik z uživalcem drog in mu vzbudijo motivacijo, da se odloči za zdrav način življenja in preneha z uživanjem drog. S tem se v njem samem začne proces spreminjanja lastnega življenja.

2. *'Sprejem v Skupnost'* in sprejemanje lastne odgovornosti.

Trenutek sprejema je zelo občutljiv, saj se srečajo s pravili skupnosti, z delom in drugačnimi medčloveškimi odnosi. Velikokrat je to zaznamovano z osebnim prizadevanjem in podobo odgovornega, zato posvečajo veliko pozornosti prav vzgoji odgovornih za terapevtske skupnosti, pri čemer je vsak član skupnosti v pomoč z lastnimi izkušnjami.

3. *'Izpopolnjevalna skupnost'* in sprejemanje odgovornosti za drugega-

Po prvi preverbi (preverba - verifika: po enem letu bivanja v skupnosti se vrnejo domov za en teden) se odgovornosti povečajo, postanejo odgovorni za terapijo, delo ali gospodarstvo terapevtske skupnosti.

Že nekaj let je dodana še četrta stopnja: *'Reintegracija'*. Pomoč pri ponovnem vključevanju v družbo po zaključku programa Skupnost Srečanje. Gre za utrjevanje navad in izkušenj, ki jih je posameznik pridobil v skupnosti in za preizkušanje naučenega v domačem okolju. Možna je tudi nastanitev. Skupaj s posameznikom in družino iščejo odgovore, ki so vezani na: oblikovanje novega, drugačnega odnosa do staršev in sorodnikov; partnerski odnos; ustvarjanje lastnega doma; vzpostavitev stabilne socialne mreže; mreže pomoči; pomoč pri šolanju; izobraževanju; iskanje zaposlitve; vključitev v delovne procese

Terapevtske Skupnosti Srečanje in druge programe Zavoda Pelikan – Karitas (Zavod Pelikan – Karitas: Reintegracija).

Skupnosti so zasnovane tako, da se odnosi v njih razvijajo na podoben način kot v družini in družbi. V tem smislu so skupnosti odprte za zunanji svet, čeprav člani skupnosti živijo v izoliranem okolju, kar je nujno potrebno za refleksijo in razmišljanje o notranjem življenju. Duhovna dejavost ima pomembno vlogo, pomembna je vzgoja za spoštljiv odnos do človeka in stvarstva. Udeležba na verskih obredih ni obvezna. Obvezna je le meditacija (Horvat Žnidaršič 1995: 74).

1.7.1. Metodologija Skupnosti Srečanje

Najbolj specifična značilnost te metode zdravljenja je, da posamezniki vidijo sebe hkrati kot uporabnike 'storitve', njene izvajalce in samozadostne protagoniste. Skupnost Srečanje je prostor, v katerem naj bi posamezniki ob poznavanju osnovnih pravil z medsebojnimi stiki in komunikacijo delovali drug na drugega in prevzemali odgovornosti, ki jih zahteva dejansko vsakdanje življenje, življenje ob delu in v medosebnih odnosih (Gelmini 2002: 64).

Metode dela v Skupnosti Srečanje se opirajo na konfrontacijo kot na osnovni pripomoček in temelj vsake sposobnosti vzpostavljanja in razvijanja odnosov, gradnje osebne identitete in odkrivanja lastnega mesta v družbi. Konfrontacija v Skupnosti Srečanje pomeni (Gelmini 2002: 6):

- a) Sposobnost vzpostavljanja odnosov in volje, da jih človek 'ohranja žive', ki se oblikuje s pomočjo spoznavanja in sprejemanja sebe (vplivov preteklosti, družbe, družine in osebnih vplivov), kar se spet razvija s pomočjo konfrontacije, v krožni dinamiki medsebojnega podpiranja;
- b) Potrebno je izkoristiti vsako priložnost, ki jo ponuja vsakdanje življenje (delo, počitek, zabava, prehranjevanje itd.), za izogibanje pobega, poskusom bega iz resničnosti in zatekanja v omamo;
- c) In istočasno dobivati iz svojih življenskih okoliščin stalno 'povratno informacijo' o doseženi ravni.

Vse to se dogaja v skupnem vsakdanjem življenju, usklajuje in usmerja pa se s pomočjo individualnih in skupinskih pogovorov pod vodstvom izkušenih posameznikov, ki so sami doživljali stisko zaradi drog, osamljenosti, odrinjenosti iz družbe in posledičnega zapiranja vase, se z njo že spoprijeli in jo rešili s pomočjo

Skupnosti, ki jih je podpirala pri vračanju v življenje ter spoznala, da so sposobni biti opora za druge. Sama naloga, da si oporna točk drugim, je odraz napredovanja v osebni rasti in v prevzemanju odgovornosti (Gelmini 2002: 65).

Metode in način dela v Skupnosti Srečanje so tudi naslednje (Gelmini 2002: 63-77, gl. tudi Horvat Žnidaršič 1995: 71-75, Ercole 1995: 189-191):

- Delovne aktivnosti

Delo je najpogostejše obrtniško ali pa povezano z obdelovanjem zemlje. Odnos do narave in zemlje omogoča, da posameznik lažje ponovno oživi svoje notranje življenje v skladu z naravnimi ritmi. Delovne dejavnosti so vaja v odgovornosti, načrtnosti, delovni vztrajnosti, stanovitnosti, potrpežljivosti, v pravilnem dojemanju razsežnosti prostora in časa, v medsebojnem sodelovanju. Delo posamezniku pomaga odkrivati različne sposobnosti, ki so pogosto skrite ali si jih napačno razlaga. Če je potrebno, jih usmeri v izbrano poklicno usposabljanje.

- Prosti čas

Prosti čas služi posamezniku kot pripomoček za osamosvajanje in vrednotenje v okoliščinah s čim več vzgojnimi spodbudami: od srečanj, zlasti v prazničnih dneh z gosti ostalih centrov, srečanj s svojci na štirinajst dni, menjave centra, do poletnih taborjenj in seveda trenutkov, ki so namenjeni oblikovanju osebnosti v pravem pomenu besede ('formacija'). Na ta način spontano preizkusi svojo domišljijo, svoje občutke in zmožnost spoznavanja sebe.

- Športne in rekreativne aktivnosti

Športne aktivnosti krepijo telo, imajo pa tudi pomen pri oblikovanju osebnosti. Skupinski športi imajo največjo terapevtsko moč, gre za soočenje s samim seboj in svojimi težnjami, krepijo tudi odnose do drugih.

- Menjava centra

Menjava centra ima vlogo pridobivanja izkušenj za kasnejše ponovno vključevanje človeka v družbo. Član Skupnosti z menjavo centra dobi nove izkušnje in potrditev, da se znajde in se uspešno vključi v drugačne skupine in v drugačno stvarnost. Menjava centra je tudi spodbuda za osebno rast, kajti spremembe okolja zaradi geografskih in kulturnih okoliščin, človeške in duhovne zasnove, zaposlitvenih možnosti, vsakdanjega življenja skupaj z drugačnimi ljudmi - imajo 'terapevtsko vrednost'.

- Pravila

V skupnosti so določena pravila, ki jih je potrebno spoštovati. (omejeno število cigaret - največ 8 dnevno, nič alkohola, brez osebnega telefona, omejena uporaba radia, televizorja in ostalih tehničnih pripomočkov, spoštovanje dnevnega urnika in podobno). Za človeka v negotovosti, z vprašanji brez odgovorov, z notranjo zmedo in neskladno identiteto pomenijo življenjska pravila Skupnosti Srečanje prve jasne in nesporne oporne točke. Nekaj jasnih pravil zagotavlja tisto varnost, ki omogoča človeku, da v svojem življenju spet na novo vzpostavi komunikacijo, ne obrambno, temveč resnično in celovito. V nasprotju z abstraktnim hrepenenjem po svobodi pravila vnašajo predvsem gotovost in jasnost v obnašanje članov in v njihova pričakovanja, pozneje pa predstavljajo preproste, toda temeljne življenjske norme, ki posameznika osvobajajo neodločnosti in bojazni, h katerima se nagibajo osebe v stanju krhkosti, če se znajdejo v negotovi življenjski situaciji.

- Razvijanje čuta odgovornosti.

Odgovornost je potrebno razumeti kot življenjsko držo, ki določa osebnost vsakega človeka. Odgovornost razvija v posamezniku zmožnost, da 'skrbi' zase, za druge in za stvari. Tako se odpre pot v odgovorno ljubezen. Ta način razmišljanja vključuje tudi načelo, da naj bi člani centra sami vodili poleg svoje človeške poti, tudi življenje v centru, v katerem bivajo. Tako nekateri med njimi, ki se ustrezno usposobijo tudi v strokovnem in kulturnem pogledu, prevzamejo funkcijo 'odgovornega'. Njihova naloga je, da določajo in spremljajo dejavnost centra, pri kateri se zahteva aktivno sodelovanje vseh, ki v njem bivajo.

- Vključenost nekdanjih uživalcev drog

Metoda dela Skupnosti Srečanje zahteva, da so v posameznih centrih zaposleni nekdanji uživalci drog ('koordinatorji'), kajti imajo ustrezno 'kvalifikacijo' za to posebno službo, saj te ne more nadomestiti nobena druga vrsta usposabljanja. Koordinatorji so dejansko odgovorni za vsakdanje dogajanje v centru. Poleg tega je pomembno specifično in med seboj povezano delo strokovnih delavcev, ki strokovno vodijo delovanje centrov ter izobraževanje, usposabljanje in formacijo njenih članov, zlasti 'odgovornih' in 'koordinatorjev'. Poleg zaposlenih pa so koristni prostovoljci

različnih strok, ki sodelujejo v centrih s strokovno pomočjo na področju obrti, kmečkega dela ali izobraževanja, duhovnosti in podobno.

- Delo z družinami

Tudi svojci tistih, ki bivajo v centrih Skupnosti Srečanje potrebujejo formacijo. Lahko se za krajši čas vključijo v center in tako sodelujejo v življenju skupnosti, da bi doželi njenega duha in življenjski slog, se tudi sami lotili konfrontacije s seboj in s stvarnostjo Skupnosti ter drugače in bolj zavestno načrtali svoje življenje. Ravno tako imajo zelo pomembno vlogo srečanja članov centra in njihovih svojcev na vsakih štirinajst dni. To so dnevi, ko skupaj praznujejo, razmišljajo in poslušajo drug drugega. Pomembna je tudi 'preverba', to je obdobje, ko posameznik prekine bivanje v centru, da preveri prehojeno pot in svojo zmožnost za ponovno vključitev v družino in v družbeno okolje. Poleg tega pa obstajajo tudi skupine za svojce (v Ljubljani, Bertokih pri Kopru in Ajdovščini) in individualno svetovanje svojcem.

- Soočanje s samim seboj

Vsak član skupnosti se mora spoprijeti s problemom lastne osamljenosti in bega v mamila, tako da se pogumno poglobi sam vase. Tako se človek umiri, nauči se, da ne beži in ne išče zatočišča v izmišljeni podobi samega sebe.

- Spoznavanje solidarnosti

Skupnost kot prava družina temelji na pripravljenosti, da deli z drugimi in nepretrgoma odkriva in vrednoti moči in najboljše lastnosti vseh svojih članov. Volja, da bi razumel, čutil in živel s težavami drugih, človeka potegne iz osamljenosti, razbije oklep sebičnosti, pomaga, da gleda druge s preprostimi očmi, brez predsodkov. Pomaga, da odkrije prijatelje in ne vidi povsod le ljudi, ki mu želijo slabo ali mu škodujejo. V vsakem centru Skupnosti Srečanje je ognjišče (kamin). Ogenj pomaga, da oživi človeška solidarnost, smisel za skupnost, za družino. Toplota, ki jo daje ogenj, raztopi dvome, prisili človeka, da spet najde radost v medsebojni ljubezni in v udeležbi pri skupnem življenju v ljubezni na vseh ravneh.

1.7.2. Vodila Skupnosti Srečanje

V vsakem centru Skupnosti Srečanje so postavljene tri table. Na njih so v zgoščeni obliki zapisane izkušnje don Pierina Gelminija (Gelmini 2002: 143-145):

a) Deset načel Skupnosti Srečanje

1. Poštenost in odkritost.
2. Odgovornost in poštvovalnost (kar delaš, delaš v svoje dobro).
3. Ljubezen in odgovorna zavzetost.
4. Ravnaj, kakor da si, kakršen bi želel biti.
5. Kdor ne dela, ne je.
6. Kar daješ, to prejemaš.
7. Imej zaupanje v svojo skupino in tistega, ki se ukvarja s teboj
8. Raje se trudi, da bi ti razumel druge, kakor da bi drugi razumeli tebe.
9. Bolje je dajati kakor prejemati.
10. Ne moreš napredovati, če ne omogočiš drugim, da bi bili deležni tvojega napredovanja.

b) Zapomnite si

Najdragocenejše, kar človek ima, je pogum.

Naj bodo okoliščine videti še tako brezizhodne, če imaš pogum, boš zmogel premagati vsako oviro.

Izkoristite svoje dobre lastnosti, kolikor morete.

Ne pozabite, da nas molitev očenaš uči prositi samo za vsakdanji kruh. To je edini kruh, ki ga lahko uživamo.

Naj si bo še tako težko, 'en dan' lahko vsak opravlja svoje delo.

Vsakdo lahko živi kot blag, potrpežljiv, ljubezniv in pristen, dokler sonce ne zaide.

To je pravi smisel življenja.

c) Odgovornosti

Med bivanjem v skupnosti si tudi ti odgovoren za hišo in tvoja odgovornost je lahko vpletena v hude stvari.

Vsak večer zapri plinski ventil.

Pazi na ogenj, na sveče in na cigaretne ogorke.

Uporabljalj mirno in previdno delovno orodje, zlasti pripomočke za rezanje.

Preden greš spat, se prepričaj, da je vse tako kot mora biti.

Zmanjšaj porabo vode in električne energije na najmanjšo možno mero.

Ne postavljalj vroče posode na mizo.
Ne puščaj mila v vodi.
V kuhinji ravnaj varčno z vsem: živi skromno.
Kar boš danes zapravil, boš jutri pogrešal.

1.7.3. Ponovno vključevanje v družbo

Urejanje omam in zasvojenosti je uspešno, če se nekdanji uživalec drog po življenju v komuni, vključi v družbo.

Po izkušnjah Skupnosti Srečanje življenje v skupnosti v skladu s programom navadno traja približno tri leta. Le resno in poglobljeno delo v daljšem časovnem obdobju lahko prinese pomembne rezultate. Program ima dva smotra, ki ju mora posameznik uspešno doseči in povezati:

- določiti, pridobiti si in uresničiti pripomočke in ideale osebne rasti v okviru Skupnosti;
- uporaba teh v zunanjem svetu: izdelava načrta za osebno življenje, ki je vključeno tudi v družbeno dogajanje (Gelmini 2002: 77).

Dejanski uspeh programa je vezan na zmožnost posameznika, da spet začne živeti samostojno in da zna sam zadovoljevati svoje potrebe tudi v neugodnih trenutkih. Brez te zmožnosti ponovnega vključevanja v družbo, ki je znamenje človekove zrelosti, se vsako zdravljenje po kateri koli terapevtski metodi spremeni v geto in v daljšem obdobju nazadnje privede do posledic in patoloških stanj, značilnih za stanje popolne odvisnosti od hospitalnega zavoda (Gelmini 2002: 77). S tem namenom se posameznik ob koncu prvega in drugega leta bivanja v skupnosti vrača v svojo družino za 7 oz. 10 dni. Namen te priložnosti je pomagati posamezniku, da se bo znal sam preizkusiti, zunaj skupnosti in brez njene pomoči, v neposrednem soočenju s težavami in z zunanjimi dražljaji. Po vrnitvi v skupnost ima priložnost analizirati svoja razmišljanja, izbire in pobude s sodelavci skupnosti in s tovariši v centru. Člani skupnosti vzdržujejo tudi druge stike z zunanjim svetom, na primer s srečanji, z izmenjavo z ostalimi centri, z bližnjimi kraji, s skupinami in posamezniki, ki obiščejo skupnost (Gelmini 2002: 77-78).

2. PROBLEM

Zaposlena sem v Zavodu Pelikan – Karitas, v Sprejemnem centru v Bertokih pri Kopru. Bistven element našega dela je priprava kandidatov za vstop v Terapevtsko Skupnost Srečanje (komuno). V raziskavi bom za Terapevtsko Skupnost Srečanje uporabila pogovorni izraz komuna, ker je krajši.

Pri delu ugotavljam, da se posamezniki vedno težje odločajo za urejanje zasvojenosti, ko se odločijo, pa pogosto ne vztrajajo. Osebno poznanstvo mnogih fantov in deklet, ki so uspešno zaključili program urejanja zasvojenosti ter se vključili v družbo je prispevalo k odločitvi, da raziščem, kaj je motiviralo bivše uživalce drog, ki že dlje časa abstininirajo, da so se odločili za urejanje zasvojenosti in da pri odločitvi vztrajajo ter abstininirajo tudi po končanem terapevtskem urejanju.

Predvidevam, da na začetku na to vpliva zunanja motivacija, ki mora za uspešno vztrajanje v prekinitvi uživanja drog preiti na notranjo motivacijo, na posameznikov zavestni uvid v izstop iz sveta drog.

Postavila sem hipoteze, ki jih želim z raziskavo preveriti:

1. Za prekinitve uživanja prepovedanih drog je zasvojence najprej motivirala zunanja motivacija.
2. V času urejanja v komuni so ob abstininanju prišli do uvida (notranje motivacije).
3. Po zaključenem urejanju v komuni vztrajanje v abstinenci do drog in socialnem razvoju (družina, družba, delo) omogoča notranja motivacija, ki se stopnjuje z uspehi v življenju po urejanju.

Ugotovitve bi bile uporabne za motivacijsko in svetovalno delo z zasvojenimi, ki bi radi spremenili način življenja ter tudi za podporo posameznikom po ureditvi zasvojenosti v komuni, ko posameznik preide iz zaprtega sistema komune v »normalno« življenje.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna. Za obdelavo podatkov je uporabljena kvalitativna analiza.

3.2. Raziskovalni instrumenti in viri podatkov

Za raziskovalni instrument sem uporabila nestandardiziran individualni intervju, vprašanja sem vnaprej določila, pripravila sem odprta vprašanja, prilagajala pa sem jih tudi poteku intervjuja, Razdelila sem jih v tri sklope, ki predstavljajo obdobje pred komuno, komuno in obdobje po komuni.

Vir podatkov za raziskavo so trije intervjuji, ki sem jih opravila s posamezniki, ki so zaključili urejanje v Terapevtski Skupnosti Srečanje in uspešno abstininirajo.

3.3. Populacija in vzorčenje

Celotna populacija raziskave so vse osebe, ki so zaključile urejanje zasvojenosti v Terapevtski Skupnosti Srečanje (komuni) in abstininirajo. Ta populacija je velika, zato sem izbrala vzorec treh oseb, ki so zaključile urejanje zasvojenosti v Terapevtski skupnosti Srečanje in abstininirajo. Živim v Portorožu, zato sem zaradi lažjega dostopa do oseb, izbrala osebe, ki živijo ali delajo na Obali. Izbrala sem osebe, ki jih poznam. Vse osebe so takoj privolile v intervju, dovoljujejo uporabo pravih imen.

Vzorec je neslučajnostni, pripročen. Izbrala sem dva moška in žensko. Intervjuvanci abstininirajo 3 leta 8 mesecev, 11 let in 13 let.

Mišo je star 33 let, po 15-ih letih uživanja droge, je bil 38 mesecev v komuni, minilo je 7 mesecev odkar je zaključil komuno.

Brane ima 41 let, po 15-ih letih uživanja droge, je bil je 31 mesecev v komuni in je minilo 8 let in 7 mesecev odkar je zaključil komuno.

Ines ima 33 let, po štirih letih uživanja droge, je bila v komuni 32 mesecev in je sedaj 9 let in 7 mesecev odkar je zaključila komuno.

3.4. Zbiranje podatkov

S posamezniki sem se za intervju dogovorila telefonsko, vsi so v intervju takoj pristali. Intervjuvancem sem predstavila namen intervjuja (za raziskavo v diplomskem delu), potek in trajanje. Vprašala sem jih za dovoljenje za snemanje intervjuja ter za dovoljenje uporabe njihovih imen in nekaterih podatkov. Intervjuvanci so se strinjali. Prilagodila sem se njihovemu prostemu času. Intervjuji so potekali v prostorih Zavoda Pelikan – Karitas, v Sprejemnem centru v Bertokih (Koper), v juliju 2016. Poskrbela sem, da so potekali v mirnem vzdušju, da ni bilo motečih dejavnikov. Vsi intervjuji so trajali približno 30 minut, celoten pogovor pa približno eno uro. Intervjuji so potekali v sproščenem vzdušju.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Intervjuje sem posnela s snemalnikom in jih nato dobesedno prepisala, ohranila sem pogovorni in narečni jezik.

Zbrane podatke sem obdelala kvalitativno. Obdelava je potekala s pomočjo kodiranja.

Intervjuje sem razdelila v tri teme: življenje v času uživanja ilegalnih drog, urejanje zasvojenosti v komuni, novo življenje po ureditvi zasvojenosti (po komuni).

V vsakem intervjuju sem izbrala izjave pomembne za raziskavo ter jim pripisala pojme. Naredila sem tabele, v katerih sem v prvi stolpec zapisala pojme, v drugi stolpec pa izbor relevantnih delov besedila iz intervjuja. Tabele so v prilogi. Nato je sledila analiza rezultatov.

4. REZULTATI

4.1. Življenje sogovornikov v obdobju uživanja ilegalnih drog

Z namenom, da bi bolje raziskala kako in kdaj je prišlo do zavestne motivacije za prekinitev uživanja ilegalnih drog in trajne abstinence po urejanju zasvojenosti, sem najprej raziskala življenje sogovornikov v obdobju uživanja ilegalnih drog.

4.1.1. Šolsko življenje

V raziskavi sem ugotovila, da se težave niso začele z drogo, ampak s premikanjem mej v osnovni in srednji šoli, s prikrivanjem, prepisovanjem, laganjem: *»Začel sem plonkat, gulfat.«*; nezanimanjem za šolo: *»Niti plonkcev si več nisem pisal.«*, *»Nič, sem bila v puberteti. Tist, ki ti ni nič pomembno, žuranje in to je to.«*; in izostajanjem od pouka: *»...dosti izostajanja iz pouka je bilo...več sem bil okoli šole kot pa v šoli.«*; privlačnostjo drugega: *»Pol tudi v vrtci sem imela take prijatelje, da so bolj izstopali. In pol veš, ki razmišljam, pol tut šola... In pol tut v šoli iščeš tako družbo. Ker jaz preden sem se začela drogirat, jaz sem imela normalne prijatelje in pol sem te spoznala. Normalni niso bili zanimivi, so bili preveč brezvezni. Pridni hodijo v šolo, doma so.«*; željo biti nekaj posebnega: *»Počutil sem se frajer na začetku.«*

Nato so se premikanju mej v osnovni šoli pridružili cigareti, alkohol, droga. Tudi odnosi v družini so se poslabšali. Občutek so imeli, da situacijo obvladajo. Bili so preskrbljeni, živeli so doma, financirali so jih starši, tako da na začetku ni bilo težav in odgovornosti. V tem obdobju so se počutili kot »frajerji«, smisel življenja so videli v omamljanju in žuranju.

Sogovorniki povedo, da je nato šola postala popolnoma nezanimiva: *»V drugem letniku pa nikakor več ni šlo. In tam sem pa že začel hodit in po diskotekah in več sem bil okoli šole kot pa v šoli, niti plonkcev si več nisem pisal, učil se nisem, tako da sem moral zaključit šolo.«*; *»Končal sem osnovno šolo z odlično, pol pa v srednji tam do tretjega letnika sem nekako pregural, ker takrat se je itak že začelo pol to odvisniško življenje in nisem videl niti smisla v šoli oz. nisem imel smisla*

sploh v življenju. Pač hotel sem se samo zadevat, bit zadet in da ne razmišljam o sebi, o težavah in počutil sem se frajer na začetku.«

Ines pa je srednjo šolo zaključila, naprej pa kljub želji ni nadaljevala: *»...sem se začela drogirat – pr petnajstmi s travo,... da šolo sem delala, tut hodila sem preko študentskega delat, sam kaj ko ni bilo nič prišparan na konci, je vse šlo. Tako da šolo sem zaključila, vse sem, srednjo in pol naprej pa ne, pol naprej pa ni šlo.«*

Kmalu je zanje normalno življenje postalo brezsmiselno.

4.1.2. Način življenja in doživljanje potrebe po drogi

Težave so se začeli pojavljati, ko je potreba po drogi postajala vse večja in pogostejša, denarja pa je bilo vedno manj, to sogovornik opiše: *»Pol pa odvisnost je zahtevala vedno več od tebe, od življenja, pol tudi do denarja je pol bilo treba pridet na različne načine. Se pravi pol tudi neke manjše oblike kriminala, kraje. Zgubil sem prijatelje, šolo sem pustil, ker niti nisem mogel, tudi če bi hotel, ne bi mogel nadaljevat, ker nisem bil v stanju. En, dva, tri se je obrnilo, deset, petnajst let in sem bil na ulici, brez, čisto sam, brez podpore družine, ker niso niti razumeli, brez prijateljev, brez nobenega, sam sem bil, enostavno sam sem bil.«*

Način življenja med uživanjem ilegalnih drog so sogovorniki opisali tako:

- Nemir: *»Vedno se mi je moglo nekaj dogajat.«*
- Terapija vsako jutro: *»Vso terapijo vsako jutro in dneve sem preživel enako.«*
- Vsakodnevna potreba po drogi: *»Moje življenje je bilo čisto za zadovoljevat moje potrebe ugodja, se pravi sem bil odvisen od droge in samo to, da bi zadovoljil ta občutek zadetosti in spet sem se zadeval.«,*
»Dneve sem preživel tako, da prvo, takoj ko sem se zbudil, sem pomislil, kje bom dobil, da morem dobit drogo, kje bom dobil drogo, kako bom dobil drogo. Se pravi bo treba dobit drogo, zdaj al sem spet kaj zmanipuliral starše al sosede, prijatelje, al kogarkoli, da sem dobil denar. ... Pol sem šel po drogo, sem šel domov, sem se zadel in pol ko je začelo popuščat sem spet moral nekoga obrnit oz. ukrast, da sem spet dobil drogo in sem šel

- spet domov, zaprt med štirimi stenami, jaz in televizija in to je bil moj dan. In drugi dan spet ponovi vajo.»,*
- »Pač sej jaz ne bom rekla da mi droga ni v redi, droga mi je v redi. Je lepu, ne bom rekla zdej to je slabo, tu je grozno, samo kaj pride pol vse. Pol pa ni, je lepu dva dni, ma pol pa ni več fajn.«*
- Zbiranje denarja za drogo: *»Terapijo sem dobil, pol mi je bilo samo potrebno zbrat enih 10, 15 eurou, da si lahko kupim še kaj dodatne droge, ne vem, heroina pa kakšnih tablet in to je bil smisel mojega življenja. Droga in to je to. Za drugo nisem niti skrbel«,*
»Pol pa odvisnost je zahtevala vedno več od tebe, od življenja, pol tudi do denarja je pol bilo treba pridet na različne načine. Se pravi pol tudi neke manjše oblike kriminala, kraje.«,
»Se pravi bo treba dobit drogo, zdaj al sem spet kaj zmanipuliral starše al sosede, prijatelje, al kogarkoli, da sem dobil denar.«
 - Osamljenost, izoliranje: *»En, dva, tri se je obrnilo, deset, petnajst let in sem bil na ulici, brez, čisto sam, brez podpore družine, ker niso niti razumeli, brez prijateljev, brez nobenega, sam sem bil, enostavno sam sem bil.«,*
»Sem spet dobil drogo in sem šel spet domov, zaprt med štirimi stenami, jaz in televizija in to je bil moj dan.«
 - Zamenjava substanc: *»Alkohol me nikoli ni zadovoljil, sem hitro prešaltal na heroin al pa metadon al pa tablete.«*
 - Nesoočanje s vsakdanjimi težavami: *»Sem opazil, da trezen težko živim, ker nisem se vedel soočit z vsakdanjimi stvarmi, trezen.«,*
»Pač hotel sem se samo zadevat, bit zadet in da ne razmišljam o sebi, o težavah.«
 - Beg pred stisko: *»Vse probleme, ki sem imel v življenju, vse nerazčiščene stvari iz preteklosti, vse kar sem poteptal, mi je v bistvu nekako, vse te tesnobe in stiske, mi je heroin pomiril«,*
»Več sem hotel biti zadet samo, da ne bi, ne samo toliko sploh iz užitka, ampak da ne bi mogel, da ne bi razmišljal o temu, v kakšnem razsulu sem oz. da bi se zavedal, da sploh ne živim, da nimam življenja.«
 - Omamljenost: *»Več kot sem bil zadet, bolj kot sem bil omamljen, bolj kot sem bil zaspan in odsoten iz vsakdana, bolj sem imel mir v sebi.«*
 - Životarjenje: *»Slabše življenje sem imel oz. sploh ni bilo več življenje.«*

- Zaslepljenost: *»Imel sem zavese na očeh, sem bil prav totalno zadet, da nisem razmišljal o življenju.«*
- Nezanimanje za bližnje: *»Sploh me ni zanimalo kaj je okoli mene, kaj se dogaja. Niti da starši trpijo.«*
- Brez meje: *»Nisem imel neke meje, neke konstantne.«,*
»Sej nekaku je še pelal, dokler se jaz nisem na konci zadnje tri mesece začela doma pol drogirat. Ker doma se nisem nikoli, sem se zunaj in sem prišla pol domov. Pol sem se pa začela na konci doma, pol je bilo pa že prav gotovo.«

Sogovornica se je v pogovoru dotaknila tudi razlogov za začetek uživanja ilegalnih drog:

- Iskanje pozornosti: *»Kaj jaz vem, to pozornost iščeš bolj na začetki s tem po moje.«*
- Radovednost: *»Itak, ni potrebe na začetki, na začetki je una pozornost al pa un firbc dejmo probat, ni družga, ki vidiš družga pa kaj bom še jaz. Pač probaš, zakaj pa ne.«*
- Beg pred rutino: *»Ker ne vem, dostikrat se spomnem, da sem gledala mamo, k je prišla domov, začela kuhat, pospravljat, to zdej sam gledam, kaj to je življenje. Veš, to rutino sprejet, vsakdanja rutina, da moreš ti najdet te pozornosti notri, to je bilo meni kriza najdet.«*
- Privlačnost drugega: *»Ne vem al te privlači tisti svet, ki vidiš tam, neki družga, neki zanimivega.«*

4.1.3. Zaposlitev

Sogovorniki so bili v času uživanja drog nezainteresirani za delo: *»Lih da sem si nekaj zaslužil.«*; imeli so slabe delovne navade: *»Je bilo vse recimo po mesec, dva, tri, max štiri mesece. Nikoli nisem zdržal več. Hitro sem izgubil voljo pri delu.«*; *»Imel sem pač tudi to srečo, da mi je sreča oz. nesreča, da sem delal pri očetu, ki mi ni znal postavljat meje, tako da kao delal sem na papirju. V službo sem hodil po dve, tri ure, prišel sem kadar sem hotel, šel sem kadar sem hotel in sem ful to izkoriščal, tako da bi rekel, da sem imel neke delavne navade, ne, nisem imel tega, samo bolj to neko izkoriščanje.«*; so zapravljali: *»Ves denar, ki sem zaslužil, sem v bistvu porabil za žuranje.«*; domači so pritiskali, da je potrebno

delati: *»Doma so pritiskali name, da neki morem delat, da ne bom živel na njihov račun.«.*

Pogosto so opravljali priložnostna dela: *»Sem imel tako priložnostna dela, občasna dela sem imel.«.*

Da je imela dobre delovne navade, pa je nasprotno povedala sogovornica: *»Pred komuno sem delala, ja, preko študentskega, kr ja. Sem bila pridna, no.«* in bila je poštena: *»Tako da, tut ko sem delala, nikjer nisem nič ukradla. Sem vedela, pač tisto morem narest in to je to. Sam pol ko je blo konec šihta pa je bil bum.«*

4.1.4. Prijatelji

Sogovorniki so se v obdobju uživanja ilegalnih drog družili s sebi podobnimi prijatelji, prejšnje prijatelje so izkoristili, zato so jih sčasoma tudi izgubili. V raziskavi sem ugotovila, da so sogovorniki:

- Iskali sebi podobne prijatelje:
»Pol pa sem si iskal sebi podobne, take ljudi, katere sem vedel, da mi ne bojo rekli hodi v komuno, naredi neki na sebi, ampak take, ki so rekli, dej gremo kaj iskat, ne vem, dej zberimo denar skupaj, pa gremo iskat skupaj drogo in tako. S takimi sem se družil.«,
»Ma težav nisem imela, ker bila sem s fantom in sva en družga podpirala.«
- Imeli prijatelje iz koristoljubja:
»Imel sem te svoje v svojem krogu, s katerimi sem se gibal, ki smo bili kao med navednicami prijatelji, ampak to ni bilo nobeno prijateljstvo. To je bilo samo iz nekega koristoljubja oz. danes si ti moj prijatelj, ker imaš drogo, jutri je uni moj prijatelj, ker ima drogo in bom govoril slabo o tistemu od prej. In to ni bilo nič.«
- Izkoriščali dobre prijatelje:
»Od prijateljev sem imel. Imel sem zdrave prijatelje, ki sem jih, ko sem se začel drogirat, so mi oni hoteli pomagat, so mi stali ob strani. Ampak jaz sem to njihovo pomoč izkoriščal samo za materialne stvari, sem si sposojal denar.«
- Izgubili prijatelje:

»In seveda prej ali slej so se naveličali in pač so imeli svoje življenje so mi en za drugim začeli obračat hrbet in na koncu me niso niti več pozdravili.«,
»Nisem imel pol več prijateljev.«

4.1.5. Odnos s starši

Sogovornik Brane pravi, da je bilo na zunaj v družini za vse lepo preskrbljeno, ni pa bilo izkazovanja čustev, kar bi v obdobju odraščanja potreboval: *»Sicer materialne potrebe, to je bilo vse poskrbljeno, ni pa bilo tega – pristne osnovne družine, se pravi nekih čustev, neke ljubezni, pristnega pogovora in tako brez zanimanja. Tega ni bilo nič, to sem tudi pol pogrešal. Takrat sicer nisem vedel kaj pogrešam...V šoli je bilo v redu, sem bil odličnjak. Nisem imel težave z učenjem. V šoli nisem imel nobenih težav, sem bil športnik. Razna tekmovanja – Vegova, tebralne značke – to sem vse izpolnjeval, ampak samo to mene ni moglo to neki zadostiti, mojim željam, mojim potrebam, kot pravim, sem pač pogrešal sem pol tisto. Čeprav sem bil dober v šoli in ne vem kaj, ni bilo neke potrditve pol iz strani družine oz. neke pohvale ali da nekaj delam v redu, se pravi v redu sem bil, dober sem bil v šoli, ampak to mi ni pomenilo nič takrat.«*

Sogovornica je v otroštvu pogrešala večjo pozornost očeta: *»Ma s starši odnos je bil, zdej loh rečem, da smo normalna familija. Pač vsak ima probleme v familiji, nobena familija ni brez problemov. Sam taku, jaz sem pogrešala dost od ata pozornost, ker ata moj je bil tak, da se ni znal pogovarjat, da je bil bolj zaprt človek, čeprav zdej ne več tulko no. Morda tudi zato, ker sem ga jaz zdej sprejela, tazga ku je. Sam včasih sem ga rabila, da bi me bolj pocartal pa se kej pomenil z mano pa tku. Pa je dosti delal in pol še ko je bil doma tega ni znal dat.«*

Sogovorniki so bili v šoli najprej še uspešni, zato starši niso bili pozorni na začetne težave otrok: *»Kr pri nas je bilo taku, ata je takoj videl že pri osemnajstih letih, da sem jaz drugačna ratala. Samo ni vedel, da je droga, ni vedel, da je bilo to. In mama pa si je zakrivala oči. Je rekla, sej sem videla znake in to ko si se spremenila, sam noben pa ni prišel do nje, da bi rekel dej.«*

Glede odnosa s svojci v času uživanja drog so sogovorniki povedali, da:

- so bili odnosi slabi: *»...nisem imel dobrih odnosov.«,*

- jim starši niso zaupali: *»...po več poskusih zdravljenja in neuspehih mi niso več zaupali.«*,
- ni bilo pogovora: *»...se pravi nekih čustev, neke ljubezni, pristnega pogovora in tako brez zanimanja.«*; *»Ja, prideš domov, se samo stuširaš in gas in to je to«*,
- so bili starši drugačnega mišljenja: *»so bili seveda drugega mišljenja....se nismo ujemali«*,
- so bili starši prezaposleni: *»Sam včasih sem ga rabila, da bi me bolj pocartal, pa se kej pomenil z mano pa tku. Pa je dosti delal in pol še ko je bil doma tega ni znal dat.«*,
- so uživanje droge skrivali pred starši: *»Tku da, veš kaj, pri meni je bilo, sej so me težko pogruntali doma, kr jaz nisem ukradla ene stvari. To sem si zadala, doma je bilo vse v redi. Sej nekaku je še pelal, dokler se jaz nisem na konci zadnje tri mesece začela doma pol drogirat. Ker doma se nisem nikoli, sem se zunaj in sem prišla pol domov. Pol sem se pa začela na konci doma, pol je bilo pa že prav gotovo.«*,
- so starše 'manipulirali': *»In mama je bila pa v redi, je bila zlata pa dobričina, je bila pa za obračat okoli prsta.«*,
- so starši bili neenotni: *»Tako da... In nista se, ona dva se dostikrat nista ujela na področjih. Ona je eno gonila, on je drugo. In pol veš ti ko otrok preštudiraš točno, ne. Aha, ta ima te meje, ta ima te meje. Tega morem mal več cajta obračat pa bo popustila, taku da to sem imela vse pod nadzorom.«*,
- je bilo tudi razumevanje: *»Taku da drugače pa sta mi vcepila eno delo, delovne navade, je bila una ljubezen, ni da bi bilo zdej, ne vem, pretepanje doma in ne vem kaj.«*

4.1.6. Pomembne stvari v življenju v času uživanja ilegalnih drog

Kaj je pomembno v življenju uživalca droge lepo opiše prvi intervjuvanec Mišo: *»Ko pa sem se drogiral, itak sem imel drogo, vso terapijo vsako jutro in dneve sem preživel enako. Zjutraj sem šel na terapijo, to terapijo sem dobil, pol mi je bilo samo potrebno zbrat enih 10, 15 eurou, da si lahko kupim še kaj dodatne droge, ne vem, heroína pa kakšnih tablet in to je bil smisel mojega življenja. Droga in to je to. Za drugo nisem niti skrbel.«* Vse se vrti le okoli droge (*»droga in to je to«*),

ostalnih vlog v življenju zasvojenega ni več. Isti intervjuvanec to lepo oriše tudi z naslednjim stavkom: *»Droga. Ostalo so bile vse fantazije, imel sem želje.«* Želje so, vendar v začaranem krogu zasvojenosti neizvedljive, zato postanejo fantazije.

Tudi sogovornika odgovorita podobno: *»In to je tisto mogoče, ker nisem imel, ker mi nič ni bilo pomembno, nisem imel nobenega cilja pred sabo. Pol v drogi mi je bilo pomembno to, da sem zadet oz. tako, da imam materialne stvari, da imam čim več denarja, čim več ugodja osebnega in zadovoljstva takega egoističnega. To je bilo pred komuno.«*, *»Nič, sem bila v puberteti. Tist, ki ti ni nič pomembno, žuranje in to je to.«*

Droge ljudem odvzamejo svobodno voljo. Vedenjski vzorec iskanja in uživanja droge je pomembnejši od vsega drugega. Ker je zasvojenčeva potreba po drogi zelo velika, ga prisili, da se vede drugače in počne stvari, ki jih sicer ne bi nikoli. Zasvojenci ne izgubijo samo možnosti, da bi odločali o jemanju drog, temveč izgubijo tudi svobodno voljo (Rusche, Friedman 2004:18).

4.1.7. Pozitivni življenjski cilji v času uživanja ilegalnih drog

Prvi sogovornik je imel cilje, vendar jih ni bil zmožen doseči. Tega se je zavedal že pri samem razmišljanju o ciljih, zato označi pozitivne cilje kot fantazije: *»Imel sem ja, kakšne cilje sem imel in tudi želje, ampak to so bile vse bolj fantazije. Zakaj, za jih ustvarit, kaj naredil nisem. Sem se ga zadrogiral in pol sem razmišljal, kako bi bilo lepo imet eno delo, kako bi bilo lepo imet družino, punco, hodit, ne vem, v fitnes, malo telovadit, a nisem pa mogel tega, vse zato ker sem bil odvisen.«*

Drugi sogovornik pove, da je bil brez ciljev: *»Sploh nisem nekaj pričakoval, neke realne cilje nisem imel pred sabo, neke želje, tako da ne morem niti povedat, kaj je bilo zame takrat pomembno. In to je tisto mogoče, ker nisem imel, ker mi nič ni bilo pomembno, nisem imel nobenega cilja pred sabo.«*

Sogovornica si je zadala cilj končati srednjo šolo, kar je tudi uresničila. Ob uresničenju tega cilja pa si ni bila sposobna več postaviti novih uresničljivih ciljev: *»Ja to sem imela v glavnem šolo končat., srednjo. To ja, vsaj to no.«*

4.1.8. Težave pri zadovoljevanju potrebe po drogi

Sogovorniki so se srečali z naslednjimi težavami pri zadovoljevanju potrebe po drogi:

- denarne težave: *»Denar hitro zmanjka, starši tudi hitro, ne vem, so tudi hitro dojeli, da se spet drogiram in seveda mi niso dajali več denarja za cigarete al pa za, ne vem, it na kavico al pa to. Pol pa je bil problem ne, kje dobit ta denar«,*
»Vedno težje je bilo pridet do denarja, da sem kupil to drogo.«;
- nepošten način pridobivanja sredstev: *»Bil problem ne, kje dobit ta denar, al žicat al preprodajat drogo al pa krast doma staršem al pa krast drugim in tu so bile te težave.«,*
»Tudi niso bile toliko te težave, ker enostavno, ko ti rabi droga boš naredil vse za pridet do nje in ti ni bila neka ovira, hitro postaneš iznajdljiv.«;
- nepremišljenost: *»Torej za dobit drogo, si sposoben nardit res marsikaj v trenutku.«;*
- toleranca: *»Težave sem imel te, da je telo zahtevalo vedno več droge.«;*
- pomanjkanje droge na trgu: *»Včasih je bilo težko dobit drogo, ki je je zmanjkalo.«;*
- spori, tepež: *»Seveda so bili tle konflikti, kakšen krat sem se s kom sprl, tepeži,«;*
- dolgovi: *»Dolgovi, ki sem ostal dolžen.«;*
- prekrški: *»Težave s policijo, se pravi pol tudi razna sodišča, razne kazni.«;*
- težave z okolico in sam s sabo: *»Seveda posledično, ko sem imel z drogo težave, sem imel tudi z socialno-družbenim okoljem, normalno. Z okolico, svetom, z vsemi in nenazadnje tudi sam s sabo.« ;*
- brez težav: *»Ma težav nisem imela, ker bila sem s fantom in sva en družga podpirala. Pa kej zdilaš. Pa žvela sva pri njegovem nončotu, tku da ni bilo nobenih problemov, je bilo skozi.«.*

4.1.9. Razlogi za prekinitev uživanja ilegalnih drog

Pritiski, ki so privedli sogovornike do odločitve za abstiniranje, so bili naslednji:

- Pritisk staršev: *»Malo so me starši pritisnili.«,*
»Doma je bilo samo še, niti ni bilo več tako kreganje, je bilo že uno, da so obupali nad mano...Je prišel enkrat prijatelj od ata, je rekel, en policaj, zdej

pokojni, je rekel, ma kaj se s tvojo hčerko dogaja... Je rekla (mama), tistikrat smo začeli mal študirat. Pol jo je pa očim od tega mojega bivšega, jo je poklical, je prišla k njim in ji je povedal po pravici, je rekel, da sem tudi v temu. In je rekla mama, da tistikrat mi je odprl oči, da sem jaz začela malo študirat. In pol me je fasala ven iz bajte.»

- *Izguba prijateljev: »Imel sem zdrave prijatelje, ki sem jih, ko sem se začel drogirat, so mi oni hoteli pomagat, so mi stali ob strani. Ampak jaz sem to njihovo pomoč izkoriščal samo za materialne stvari, sem si sposojal denar in seveda prej ali slej so se naveličali in pač so imeli svoje življenje in so mi en za drugim so mi začeli obračat hrbet in na koncu me niso niti več pozdravili, takrat sem bil ful žalosten in jezen, ampak to je ena stvar, ki mi je tudi pol pomagala, da sem prišel do točke dna, da sem se pol tudi enkrat zavedal, da tako ne gre več naprej, ker nisem imel pol več prijateljev. Prisililo me je to, kar sem rekel prej – nisem imel več nobenih prijateljev, nisem imel več nobenega, noben me ni hotel pogledat, noben me ni hotel pozdravit.»*
- *Brezdomstvo: »Sicer sem bil tudi šest mesecev na cesti, na ulici, kar me je še ena stvar, ki je pripomogla k temu, da sem pol se odločil, da tako ne bo šlo več naprej, da morem nekaj naredit, spremenit. Zdaj kaj, takrat še nisem vedel kaj, ampak tako nisem mogel več živet.»*
»Se pravi pripravilo me je to, čisto osnovna človeška prva gonilna sila, to da preživim. Na cesti nisem znal preživet, se pravi sem hotel it, moral sem it nekam, kjer bom imel mir in kjer bom imel streho nad glavo in kjer bom imel za jest in za pit.»
»Tko da je pol mene mama tut vrgla ven iz hiše.»
- *Sodišče: »So me zaporne kazni in sodišča pritisnila,«*
- *Slabo zdravje: »Malo zdravje.»*
- *Sram pred okolico: »Malo okolica recimo, ko so videli kaj delam iz sebe in me je bilo sram pogledat nekomu v oči.»*
- *Stiska, uvid: »In na koncu pa jaz. Tako da najmanj, na začetku sem šel najmanj zaradi sebe v komuno.»*
»Da sem prišel do točke dna, da sem se pol tudi enkrat zavedal, da tako ne gre več naprej.»
»Videla sem, da sem bila že kr fajn navlečena.»

Flaker (2002a: 224) opiše, da so na eni strani okoliščine, ki spodbudijo uživalca, da se odloči za abstinenco, na drugi pa njegova lastna volja, njegovi notranji vzgibi.

Razlog za odločitev je lahko tudi spreobrnjenje. Da se zgodi, mora človek doseči dno in uvideti, da je njegovo življenje zavoženo. Uvid je dogodek, ki je ponavadi datiran, ki ga lahko pripovedovalec dokumentirano posreduje, in je os, po kateri spreobrnjenje poteka (Flaker 2002a: 224-225).

Tudi uvidu sogovornice Ines bi lahko rekli spreobrnjenje: *» V bistvi se spomnem tisti dan je meni odkloplo, je bil, ne vem, en 27. december, vem da je bil december, k sem se jaz zbudila ful nakrizirana in droge tistikrat v Postojni ni bilo in je bilo treba it v avto v Ljubljano in so me nesli v avto, gotova sem bila in cel dan smo čakali na drogo. Vem, da smo bili za Bežigradom na parkirišči. Vem, da so dali drogo v avto, jaz sem se tam počla in sem rekla dosti imam, zadosti imam. Sam pol po novmi let sem šla domov, ja, samo tisto je, ko se je meni preklop naredil. Sem bila čisto gotova in sem rekla, da je zadosti. Pol po novmi leti sem klicala domov in sem rekla, pač da sem se odločila za komuno.«*

Zunanji pritiski so postali za sogovornika Mišota in Braneta tako nevzdržni, da sta morala nekaj spremeniti. Brane v intervjuju pove, da ob odločitvi za urejanje odvisnosti v komuni, ni verjel v možnost ureditve življenja: *»Itak moje življenje je bilo pesimistično, tudi moja predstava prihodnosti in tudi glede komune sem bil pesimističen. Tako da sem gledal na vse slabo, da bo to vse slabo.«* Zanj je bil pomemben prvi stik s komuno, ko je začutil pozitivno energijo fantov v komuni: *»Ampak že prvi stik pol je bil zelo v redu, sem bil ful presenečen nad komuno in nad samim sistemom in nad to neko energijo, ki so imeli vsi tej fantje, ko sem prišel tam.«*

Ines ni čutila toliko zunanjih pritiskov razen pritiska staršev, ki pa so dokaj pozno spregledali hčerino zasvojenost. Kljub temu, da so jo »fasali ven«, se je Ines znašla: *»...s fantom sva živela pri nončkotu...«* Ines je v odločitev za prekinitev uživanja droge potisnilo doživetje krize, takrat je doživela spreobrnjenje, da tako ne

gre več. Na eni strani so bile okoliščine, ki so jo spodbudile v odločitev za abstinenco, na drugi strani pa njena lastna volja, notranji vzgibi.

Spremembe, ki zagotavljajo abstiniranje morajo biti globlje in se morajo začeti že pred spuščanjem. Abstiniranje je več kot telesni proces in tudi več kot posledica socialnih pritiskov, biti mora osebna odločitev a hkrati je onkraj osebne odločitve (Flaker 2002a: 223).

Ugotovila sem, da je pri sogovornikih več vzrokov sprožilo odločitev. Pomembno je, da posameznik, ki preneha uživati droge, spremeni slog življenja, da bi lahko vztrajal pri svoji odločitvi. Ena od možnosti je, da se vključi v komuno.

Tudi iz odgovora na vprašanje, kaj so jim pomenili motivacijski in svetovalni pogovori v pripravi na komuno, na kakšen način so jim pomagali pri odločitvi, sem razbrala, da na začetku zavestne motivacije za urejanje zasvojenosti ni bilo, ampak obstajala je le zunanja prisila, ki jih je potisnila v odločitev za odhod v komuno. Sogovornik Brane je povedal: *»Mogoče na začetku mi sploh niso niti toliko pomagali (op. razgovori), ker sem vedel, da morem it, tako da nisem to jemal, nisem toliko poslušal te stvari. Sem jih pa slišal, sem pa slišal te stvari, so mi prišle mogoče prav malo kasneje. Tako ene par mesecev, ko sem bil v komuni, sem se spomnil teh besed. Takrat, ko sem se prav pripravljaj za komuno, mi ni dosti pomenilo, ker sem itak šel to pod prisilo neko in sem to doživiljal samo kot neko pranje možganov.«* Začetni motivacijski in svetovalni pogovori mu niso takoj pomagali, se je pa v komuni čez nekaj časa nanje spomnil in so mu nasveti prišli prav kasneje.

Sogovornica pove, da so ji v fazi odločitve najbolj pomagali starši: *»V bistvi mi niso pomagali (op. razgovori), ker itak sem že doma, največ so meni starši pomagali, ker so bili odločni. Tako da, itak pol sem krizirala doma, en kup problemov z zobmi in pol samo v Ljubljano. Tam sem ene štiri, pet tednov, se mi zdi, nič spala, grozno. Tako da, to je to, najbolj so mi starši pomagali, da sem se lahko odločila.«*

Mišo ob odločitvi za urejanje zasvojenosti ni verjel vase, da mu bo uspelo. Motivacijski pogovori in informacije ob pripravi na komuno so mu pomagale, da je

začutil, da obstaja pot iz zasvojenosti in se je odločil, da vstopi v komuno: » *Po tolikih letih neuspehov človek nekako izgubi zaupanje v sebe in uno upanje, ki ga je enkrat imel je minimalno. Tako da misliš, da ti ne bo uspelo. Greš, ampak ne verjameš, da ti bo uspelo. Pol pa seveda s takimi pogovori in motivacijami in to človek nekako spet vidi, da se da. Ne glede na vse, kar se je zgodilo v življenju, da se da narest, da vseeno obstaja ena pot, ki se da pridet iz tega ven. Sigurno, da sem si vzel malo več časa zase kot po navadi.*«

Ugotovila sem, da so za urejanje zasvojenosti na začetku najbolj pomembni informacijski pogovori, ki nudijo zasvojenemu informacijo, da je možno izstopiti iz zasvojenosti ter na kakšen način. Pomembni so tudi motivacijski, spodbujevalni razgovori, ki »potisnejo« osebo, da se odloči za urejanje zasvojenosti. Pri tem so pomembni prostovoljci in zaposleni, ki imajo sami izkušnjo zasvojenosti in posredujejo upanje zasvojenemu, da je 'normalno' življenje dosegljivo in smiselno.

4.2. Urejanje zasvojenosti

Sogovorniki so se odločili za urejanje zasvojenosti v komuni. To je zahtevno in dolgo zdravljenje. Sprememba načina življenja je težka. V raziskavi sem ugotavljala, katere korake so sogovorniki naredili, da so se osebno močno spremenili, kaj je bilo potrebno za spremembo vedenja, da so se odločili za izhod iz zasvojenosti, ter kaj jim je pri tem pomagalo in s kakšnimi stiskami in težavami so se ob tem srečali.

4.2.1. Dejavniki, ki so pomagali pri urejanju zasvojenosti v komuni

Uvid je proces, ki se začne z majhnim spoznanjem in osnovno voljo za delovanje, nato pa se ob dogajanju veča in izpopolnjuje. (Ramovš, Ramovš 2007:116). Kot sem ugotovila v prejšnjem poglavju se je tudi uvid sogovornikov začel z majhnim spoznanjem in osnovno voljo za delovanje, med urejanjem v komuni se je postopno širil.

Iz razgovorov s sogovorniki sem ugotovila naslednje dejavnike, ki so jim omogočili spremembo vedenja in zavestni uvid:

Sogovorniki so pripovedovali, da je bil zanje pomemben prisrčen sprejem ob prihodu v komuno: *»... je bilo ful enega straha, kaj bo z mano, kakšna bo ta komuna. Itak moje življenje je bilo pesimistično, tudi moja predstava prihodnosti in tudi glede komune sem bil pesimističen. Tako da sem gledal na vse slabo, da bo to vse slabo. Ampak že prvi stik pol je bil zelo v redu, sem bil ful presenečen nad komuno in nad samim sistemom in nad to neko energijo, ki so imeli vsi tej fantje, ko sem prišel tam. Čistoča, ta red, ki je vladal, neka organizacija je bila in tudi nenazadnje, ko me je sprejel prvi odgovorni in to ko sem čutil res nek interes zanimanja človeka do mene. Pač človeka, ki ga sploh nisem poznal, ki sem ga prvič videl v življenju, sem res čutil neka pristna čustva do mene – pač čustva prijateljstva, mogoče tudi ljubezni, samo takrat še nisem znal definirat«;*

»Prvi dan me je zelo presenetil. Nisem pričakoval tako toplega sprejema. Nisem pričakoval objema od ljudi. Imel sem res maksimalno pozornost. Nisem bil navajen nečesa takega odzunaj na ulici. Zunaj je bila hinavščina, prevare, laži in toliko let vsega tega, še sam postaneš takšen in to pol tudi delaš.«

Pomemben dejavnik, ki jim je pomagal pri urejanju zasvojenosti je bila skupinska terapija: *»Da če bi bila komuna narejena na drugačen način, da bi bilo bolj individualno in to, da ne vem, če bi bilo kaj uspeha.«*

Vsi sogovorniki so kot pomemben dejavnik pri urejanju zasvojenosti opredelili:

- pomoč oseb z enakimi težavami

»Ljudje so bolj umirjeni, radi priskočijo na pomoč, so pozorni nate, so tam kadar jih rabiš in te razumejo, ker so dali že to skozi.«;

»Ker do zdaj mi niso niti psihologi niti psihiatri pri individualnih pogovorih, niso mogli, niso znali pomagat. Mene se ni dotaknilo. Tako pa, ko sem imel nekoga ob sebi, ki je dal že to skozi, kar sem dajal jaz na začetku, mi je bilo dosti lažje. Videl sem torej živ vzor, da se da. In dejanja sem videl in to mi je najbolj pomenilo.«;

»Največ lahko rečem, da mi je Silvana pomagala, ker je odgovorna (op. prva odgovorna v skupnosti). Tut Kristina, najboljšo prijateljico sem dobila v komuni.«

- in pomoč terapevtov z izkušnjo

»Ampak tudi pri teh koordinatorjih in terapevtih, ki so imeli toliko izkušenj in so že toliko fantov in punc dali skozi, tako da so že vedeli, kakšni procesi sledijo in dobro

so vedeli opaziti recimo človeka v kakšni stiski in kaj se dogaja z njim in to mi je pomagalo. Recimo pomoč od drugega, torej sigurno to zrcalo drugih.»;

»Ma na začetku ti pomagajo drugi fantje oz. koordinatorji, Don Pierino sam.»;

»Imel sem veliko fantov, ki so tudi že končali komuno in so mi bili v zgled in z njihovimi besedami, še bolj pa z njihovimi dejanji, kako so živeli, tako da sigurno so mi pomagali na tej poti. So mi bili pač tisti zgled, da se da. Če lahko on, zakaj ne bi tudi jaz.»

Sogovorniku je pomagala pozitivna energija, ki so jo imeli fantje v komuni: *»Ful presenečen nad komuno in nad samim sistemom in nad to neko energijo, ki so imeli vsi tej fantje, ko sem prišel tam.»*

Pomemben je red in čistoča: *»Čistoča, ta red, ki je vladal, neka organizacija je bila.»*

Kot pomembne so sogovorniki omenili tudi omejitve, ki so v komuni strogo določene: *»Ti pomeni, ne vem, omejeni ogledi televizije pa muzika omejena pa, ne vem, da ni kavic pa da so cigareti omejeni pa da ni punc recimo, to me je najbolj, o temu sem najbolj razmišljal.»;*

»Pol ko so minevali tedni, meseci je bilo vedno boljše, sicer sem še vedno bil odvisnik, džanki, in še vedno sem probal manipulirati sistem in vse, ampak mi je bilo tudi to všeč, da sem videl, da ne morem. In to da sem imel neke okvirjene meje, da sem bil v nekem sistemu, ki funkcionira, kjer ne morem jaz delati tako kot hočem, po svoje, mi je hkrati šlo malo na živce, ampak nekje v sebi sem vedel, da mi je to dobro in sem bil zadovoljen s tem, da sem v nekem takem režimu, kjer ne morem delati, kar hočem. Seveda sem videl, da mi bo to koristilo, da mi bo to pomagalo v življenju.»

Sogovorniki so povedali, da so se v času urejanja zasvojenosti naučili izražati svoja čustva: *»Ja je bilo enkrat, ko sem hotel izstopiti. To je bilo, ko me je en fant hotel prisiliti, da ker sem se znal dobro skrit, sem se znal zamaskirati, vedno je bilo vse v redu, nikoli nisem pristno govoril o sebi, o svojih čustvih, kaj razmišljam, nikoli nisem bil kao jezen, čeprav sem bil, ampak sem to sem držal v sebi, vse te svoje demone in viharje, to sem držal not v sebi. Seveda me je to not razžiralo in*

ta fant me je seveda me je znal pripraviti do tega da izbruhnem, pač me je sprovciral. In takrat ko me je sprovciral, sem se hotel it domov, se pravi sem hotel zbežat, ne od njega, hotel sem bežat sam od sebe, kar se ne da in sem imel samo srečo, da takrat sem dal ta lažni ponos, to trmo, da sem dal na stran in da sem šel preko tega, preko sam sebe, da sem ostal. In ja, to je bila tudi ena fajn preizkušnja v komuni.»;

»Ko sem bila deset mesecev v komuni, sem tela it ven. Itak, vse so mi vrgli naprej in grem ven iz komune, najlažje.«

Naučili so se poiskati svoje notranje vire: *»Ti pa ne povejo rešitve, ker vsak ima svojo rešitev, ti nakažejo pot, ti povejo, ti dajo orodja, s čim naj se sam spoprijemaš«*

Na začetku urejanja zasvojenosti je bila pogosta želja po izstopu iz programa, saj so se sogovorniki v času zasvojenosti soočali s svojo stisko, občutki krivde, bolečino na način, da so se omamili in jih potisnili proč: *»Iz komune sem si želel iztopit verjetno vsaj dvakrat na teden. Vsaj dvakrat na teden mi je prišlo, da bi šel, tako da sem imel dosti teh poskusov, da bi šel.«*; *»Ja, ene trikrat v prvimi leti. Tku da pol je pa kar šlu.«* Potrebno se je bilo soočiti s to stisko in premagati željo, da bi odšli v 'varno' in znano staro življenje in v tistem trenutku zanje 'lažje' življenje zasvojenega človeka.

Naučili so se soočati z vsakdanjimi stiskami in težavami in jih reševati: *»Je to spet neko bežanje od problemov. Kakor sem odzunaj bežal od problemov s tem, da sem se drogiral in da sem šel v omamo, tako sem tukaj hotel zbežat recimo od neke situacije stran, recimo ven iz komune. In takrat sem res verjel, da če grem ven iz komune, da se bo moje psihično stanje in počutje izboljšalo, v bistvu bi se samo poslabšalo. Tako da hitro sem pol s pomočjo fantov in koordinatorjev, sem dojel, da v bistvu bežim od problema, bežim od samega sebe in tako vem, da ne bi mogel rešit nekih stvari.«*

V času urejanja v komuni je bilo potrebno sprejeti preteklost in si priznati zasvojenost in potrebo po pomoči: *»Najhujše težave pa so bile sigurno te – sprejet preteklost, se soočit z njo in da greš lahko pol naprej.«*; *»Težko je bilo to ja, da si*

moram priznat, da sem odvisnik, da tudi jaz rabim komuno, da si ne morem sam pomagat. To mi je bilo težko sprejet.«

Sooočali so se tudi s psihično krizo: *»Najbolj sem pogrešal drogo. Pogrešal sem to, da ne morem bit zadet.«* Praznino, ki nastane po prekinitvi uživanja droge, je bilo potrebno zapolniti z drugačnim doživljanjem, novim načinom življenja.

V času bivanja v komuni je potrebno priti do tega, da oprostijo drugim, sebi in se opravičijo: *»... oprostiti drugim, oprostiti samemu sebi. In to je bilo najtežje in pol kasneje tudi, ko sem bil na drugi verifikaciji, preverbi, je bilo to, da sem pogledal čez vse ljudi, ki so se spomnili, da sem kdaj kaj slabega naredil v življenju, se soočiti z njimi, jih pogledat v oči, se jim opravičiti, ampak to je bil en del tega sprejemanja moje preteklosti, da sem našel pot, da sem lahko začel graditi prihodnost. To mi je bil najtežji del v komuni, pol je drugo šlo vse gladko, ko sem enkrat to naredil.«*

Sogovornici je bilo najtežje, a zelo pomembno spoznavanje samega sebe: *»Pa kaj jaz vem, jaz največ sem po moje prvo leto naredila na sebi. Tudi če se mi je zdelo uno najbolj grozno, da se spoznavam«*

Težko je bilo tudi sprejeti rutino v skupnosti: *»To rutino po moje in pucanje. En kup pucanja, ja to.«*

Najmočnejše sredstvo za širjenje uvida pri socialnem urejanju so pripovedi drugih o njihovih izkušnjah (Ramovš, Ramovš 2007: 116). Sogovorniki so kot pomemben dejavnik pri urejanju zasvojenosti poudarili pomoč ostalih zasvojenih v skupnosti in pomoč terapevtov z izkušnjo.

Brane je v intervjuju povedal tudi o dogodku v komuni, ko je začutil, da želi dokončati urejanje zasvojenosti ter da je ta uvid nato postopoma rasel: *»Ko sem imel šest mesecev komune, ko sem videl, kako fanti in punce, to veliko srečanje za božič, ko pridejo fanti in punce, ki so tudi že pred tridesetimi, štiridesetimi leti končali komuno. Tako je bilo deset tisoč ljudi. Vsi so imeli iste oči, vsi so imeli neko isto energijo, isto veselje. Vsi so govorili isti jezik, čeprav eni Slovenci, eni Švicarji, eni Francozi, eni Italijani. In pol ko so tej fantje stopili na ta oder, tej, ki so*

končali komuno, je bil en tak izbruh čustev, emociji v meni, sreče, žalosti, veselja, vse zmiksano skupaj, ampak me je to tako prevzelo, da tam je meni že dozorela ta ideja, čeprav si nisem hotel še priznat, da je dozorevala. Pol sčasoma pa sem vedel že, da bom končal komuno, da hočem končat.»

Za uspešno urejanje zasvojenosti je pomembno preoblikovati tudi sistem vrednot ter si v življenju postaviti cilje: *»In dlje časa kot sem bil v meni, dlje časa kot sem bil v komuni, dlje časa sem obujal te vrednote, ta zdrav način življenja in počasi počasi so se v meni porajale in nastajale neke ideje za prihodnost, tudi neki cilji, tega kar nisem imel takrat, kot sem rekel prej, nisem živel za nič. Zdaj pa sem že imel neke načrte kaj bom v svojem življenju. To mi je pomagalo.»*

V raziskavi sem ugotovila, da je odločitev za dokončanje urejanja zasvojenosti in zavesten uvid, povezana tudi z obdobjem, ko se je oseba začela počutiti kot del skupnosti in sprejemati skupino kot svojo družino.

Dva sogovornika sta se počutila kot del skupnosti po enem letu, eden pa po četrtem mesecu: *»Po prvem letu. Prvo leto je bilo taku, da je Silvana bila ful stroga z nami, potlej nam je ful pomagala s tem. A je kričala na nas, sem se počutila kot, da imam dve mami in dva fotra nad sabo. Tako da, itak pol po petih mesecih se je komaj mal začela prebujat ta glava. In pol, ko sem prišla za domov en teden (op. verifika), pol pride una želja, da bi nekaj naredil. Prvo leto pa ni une želje, da bi neki spremenil.«; »Ma prav zares po enem letu, ko sem se vrnil iz preverbe, verifike, takrat sem se začel počutiti kot del skupnosti, ker sem začel tudi jaz živeti v skupnosti, sem začel verjeti v njo in takrat sem se res počutil kot da sem doma, kot da sem del neke skupine, neke družine.«; »V četrtem mesecu komune. Tako nekje.«*

Spremembe na sebi so občutili po 10 mesecu ali po enem letu: *»Pa nekje recimo po desetem mesecu komune se je začelo res nekaj spreminjati v meni, da sem sam opazil, da sem sam videl, da mi niso drugi povedali, takrat sem začel videti neke stvari.« ; »Sej v komuni sprememb ne vidiš sploh na začetku, ne vidiš nobenih sprememb, jih vidijo drugi, ker se ne znaš niti opazovati samega sebe. Ne poznaš samega sebe in se ti zdi vedno isto, da se nič ne spreminja. Ampak drugi*

vidijo, da se spreminjaš. Mogoče tam pol po enemu... Drugi so mi govorili o mojih spremembah, ki jih sam niti nisem jemal tako resno oz. jih nisem niti razumel, kaj mi govorijo, ampak... Seveda vidiš tiste spremembe, da si malo bolj, si osvojil red in disciplino in neko poslušnost, ampak tako pa une prav spremembe notranje, na čustvovanju, na govorjenju, se mogoče tam v zadnjem letu, tretjem letu, ko sem bil v komuni, ko sem videl, ko sem včasih sam sebe presenetil, ko sem šel naredit eno stvar, ne ker sem jo moral, ampak ker sem si želel, ker se mi je zdelo, da je to prav naredit. Tam sem mogoče videl te spremembe.«; »Po prvem letu po moje.«

Spremembe vedenja in čustvovanja so bile postopne, zato so sogovorniki začutili spremembe na sebi po enem letu bivanja v skupnosti, kar je dolgo obdobje, ki pa je potrebno, da se spremembe vedenja utrdijo.

Odločitev o dokončanju komune je dozorevala postopno iz meseca v mesec: *»Odločitev je začela zoreť isto takrat po desetem mesecu. Na začetku seveda, ko sem prišel v komuno, sej sem rekel, plan je bil šest mesecev, eno leto, nikakor cel program. Pol pa po desetem mesecu, sem nekako, sem si rekel, v življenju nisem nikoli naredil nič kaj konkretnega zase, niti nisem dokončal. Vse kar sem začel, je bilo narejeno na pol, vsaj zdaj da naredim nekaj do konca. Sem zaupal programu in sem se prepustil. Tako da iz meseca v mesec sem bil vedno bolj odločen, da grem do konca. Pol pa ko prideš do dvajsetega meseca komune, ti je žal nehat. Rečeš seveda gremo do konca, če sem že prišel do tri četrt. Ko pa sem prišel do konca, sem še podaljšal osem mesecev. Tako da sem videl, da mi komuna res nekaj daje in sem bil odprt za sprejeto in pol pa je bilo.«;*

ob doživetju dogodka ob zaključku komune drugih: *»Ko sem imel šest mesecev komune, ko sem videl, kako fanti in punce in ko ta velika, to veliko srečanje za božič, ko pridejo fanti in punce, ki so tudi že pred tridesetimi, štiridesetimi leti končali komuno. Tako je bilo deset tisoč ljudi. Vsi so imeli iste oči, vsi so imeli neko isto energijo, isto veselje. Vsi so govorili isti jezik, čeprav eni Slovenci, eni Švicarji, eni Francozi, eni Italijani. In pol ko so tej fantje stopili na ta oder, tej, ki so končali komuno, je bil en tak izbruh čustev, emociji v meni, sreče, žalosti, veselja, vse zmiksano skupaj, ampak me je to tako prevzelo, da tam je meni že dozorela ta ideja.«;*

in po verifikaciji: *»Po verifikaciji se je začelo. Pa čeprav pol je težko. Po drugi verifikaciji se mi zdi še težje it nazaj v komuno, se v redi počutiš že, res se v redi počutiš. Jaz*

sem se počutila pripravljeno, sam po eni strani si pripravljen že, po drugi strani te je strah... Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.»

Po enem letu komune imajo izhod domov, imenovan 'verifika', za 6 dni, ob dopolnitvi drugega leta komune pa se vrnejo domov za 12 dni. V tem času preverijo, kako se počutijo zunaj, kaj morajo v skupnosti še utrditi, po drugi 'verifiki' pa se tudi že pripravijo za skorajšnjo vrnitev domov.

Motivacija za zavestno prekinitev uživanja drog se je krepila postopno v času bivanja v komuni.

4.2.2. Odnos s starši med urejanjem zasvojenosti

Za uspešno urejanje zasvojenosti je zelo pomembno, da se svojci vključijo v urejanje zasvojenosti. Svojci lahko sodelujejo v skupini za svojce, se vključijo v individualno obravnavo pri strokovnih delavcih, zelo pomembni so tudi obiski v komuni. Obiski potekajo vsako drugo nedeljo, del obiska je tudi skupnina svojcev in skupnosti: *»Na začetku je bilo vse tako površno, ampak tako kot sem jaz dozoreval v komuni, tako so tudi moji svojci dozorevali odzunaj, ker so hodili na skupine za svojce. Jaz sem se spreminjal in normalno so se tudi oni morali spreminjati, njihov odnos do mene. Tudi oni so mogli razumeti to problematiko, da ni to samo problem droge, ampak je to tudi problem družine, pomanjkanja nečesa, kar je bilo prej v družini. Torej sta tudi moj oče in mama sta dozorevala v temu in se je najin odnos, naš odnos se je ful spremenil.«; »Hvala bogu, tu so bile skupine, na žalost moji niso hodili na skupine, ampak so pa zato hodili na obiske v komuno. In tam smo marsikaj razčistili.«; »Tle dol na Razborji smo bile zmenjene, smo se vse dogovorile skupi, da jih vidimo enkrat na mesec vse. Da ni uno vsake dva tedna. Taku da tle so me prišli bolj pogosto, dol v Italiji pa sem jih vidla bolj tku, dvakrat na leto. Tako da sem jih pogrešala.«*

Odnos s starši se je med urejanjem izboljšal, kajti starši so bili razbremenjeni skrbi, da bo uživanje droge usodno za njihovega otroka: *»Vsak v komuni se z družino razume super, mislim super, sigurno boljše kot kadar si doma. Zato ker starši lažje spijo, niso obremenjeni, ne rabijo skrbeti al si živ al si nekje umrl nekje v kakšnem bloku al pa v kleti. Kar se tega tiče, je malo lažje.«*

V času urejanja zasvojenosti v komuni je v odnosu sogovornikov s starši potekalo razčiščevanje stvari, učenje iskrenosti, sprejemanje, priznanje sogovornikov in priznanje staršev, da so delali napake: *»Kar se pa tiče tega, da moreš razčistiti nekatere stvari, ki so se zgodile v toku let v samem odnosu med staršem in sinom, je že malo težje. Tam rabiš čas, tako starši rabijo čas, da sebi priznajo neke napake, ki so jih storili, kot recimo tudi jaz sem rabil neki časa, da se sploh naučim povedat kaj me je motilo, da sem se sploh naučil pogovarjat s starši in da sem sploh dojel, da vseh stvari pa tudi ne bomo mogli razčistiti in da staršev pri teh letih ne moreš spremeniti, ampak se boš moral naučiti živeti s tem, ampak važno je da tudi poveš, da veš povedat, da daš to kar te muči iz sebe ven. Tako da rabili smo kar nekaj časa.«*; *»Sem povedal, jaz sem povedal njim, kar me je mučilo, kar mi ni bilo prav, oni so povedali meni. Je bilo težko to povedat, že težko je povedati nemu fantu, ki ga ne poznaš, težje je povedati nekemu, ki si čustveno navezan nanj, ker se bojiš kako bo to sprejel, a se bo užalil, pol ti je žal, se ti smili, ampak to je bilo treba narediti, ko sem bil. So bili tudi težki trenutki med nami, med družino, ampak samo nas je pol samo še bolj zblížalo, je ojačalo naše vezi.«*

Postopoma se vzpostavi zaupanje staršev v otroke, ki se nato utrdi po komuni: *»Pol s časom, z meseci in z leti pol pa starši nekako pridobijo spet počasi to zaupanje. V komuni ga že malo dobijo, ampak po komuni pa še bolj.«*

Sogovorniki so se opravičili staršem za dejanja v preteklosti: *»Enkrat sem poklical mamo, kar tako, sem se slabo počutil, sem rekel, mama, mi je žal za vse kar sem ti naredil. In pridejo taki trenutki, ko začutiš res, da ti je žal. Seveda pol samo ena beseda ni dovolj, dejanja so tista, ki so pomembna. Ta pa se najbolj vidijo, ko prideš ven iz komune, ko končaš program.«*

Naučili oz. obudili so izkazovanje čustev: *»V komuni sem prvič rekel očetu, da ga imam rad, on je meni prvič rekel, da me ima rad.«*

4.2.3. Spremembe v komuni

Zanimalo me je ali bi sogovorniki kaj spremenili v komuni. Ugotovila sem, da ne bi ničesar bistvenega spremenili, ker jim je sistem v komuni pomagal: *»Ne bi nič*

spremenil. Tako bi pustil.«; »Iskreno povedano, ne bi spremenil nič, zame je bilo v redu.«; »...meni osebno je program pomagal«

Sogovornica je povedala, da je idealno število oseb v skupnosti od 5 do 6 oseb v skupini: *»Bi spremenila tu, da bi jih bilo več, ker res tu, ki je bilo pol na konci po dva, tri, ne more laufat. Tle, ki smo bile pet, šest, to je bilo idealno, če je bilo že več je bilo že mal taku, ma pet, šest je pa idealno. Si res ko ena familija. V dveh smo bile pa katastrofa. Krog, delo, ti boš delala to, jaz bom delala to. A tut se ne moreš videt napak, pol si zbližaš z enim človekom, tku je, ne vem. Sej en cajt laufa, morda en mesec, uno na dolgi rok pa. Tku da ne vem, meni osebno je program pomagal.«*

4.3. Novo življenje po urejanju zasvojenosti

V intervjuju je Ines povedala, da se ji je bilo po drugi 'verifikii' (po dveh letih komune) težko vrniti nazaj v komuno, kajti počutila se je že pripravljena na življenje zunaj: *»Po drugi verifikii se mi zdi še težje it nazaj v komuno, se v redi počutiš že, res se v redi počutiš. Jaz sem se počutila pripravljeno, sam po eni strani si pripravljen že, po drugi strani te je strah.«* Vendar se je vrnila nazaj. Mislim, da je tudi to pripomoglo h končnemu uspehu njenega vztrajanja v abstinenci.

Tudi ob zaključku komune se je večina intervjuvancev srečala s podobno izkušnjo ambivalence, ko si želijo vstopiti v zunanji svet, po drugi strani, zaradi straha pred soočenjem s svetom zunaj, bi ostali še v komuni. Ines je opisala: *»Sej tu je lih taku na konci komune po treh letih. Bi šel ven in ne bi šel ven. Ne veš kaj te čaka odzunaj. Vse znova, vse, nimaš nič, to je uno začet pol nekaj naprej. Meni je bilo, zdej ko me vpraša kašn, kdaj je bilo najbolj grozno. Najbolj grozno je, ko prideš ven iz komune. Tam se šele začne. Ko maš že telefon v roki, da pokličeš stare prijatelje, ki nimaš nobenega, pa sem ga vrgla dol, pa sem šla spat. Ja, tisto je mal hudo. Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.«*

Prekiniti z uživanjem droge pravzaprav ni zahtevno. Veliko težje je trajno vzdrževati abstinenco. Potrebne so korenite spremembe v življenju in zavestna želja po prekinitvi uživanja drog, da si sposoben v zunanjem svetu premagati

stiske in težave in se ne zatečeš v omamo. Med urejanjem v komuni so pridobili motivacijo za zavestno prekinitev uživanja drog ter preoblikovali vrednote, osebnost, medsebojne odnose, nato pa jih je čakal najtežji del, da razvijajo in utrdijo vse to v zunanjem svetu.

4.3.1. Občutki ob prihodu iz komune

Ob uspešnem zaključku urejanja zasvojenosti v komuni, so bili sogovorniki polni elana za nov začetek: *»Poln energije, z občutkom, da lahko objamem cel svet, da zdaj pa začnemo za prav.«*; občutili so zadovoljstvo ob uspešnem zaključku in hkrati nostalgijo po komuni: *»Počutil sem se hkrati ful srečen, ful zadovoljen, da sem nekaj končal v življenju. Hkrati tudi malo žalosten, ker sem se navadil živeti v komuni, je postala moj dom. Čeprav zdaj po toliko letih vem, da ne bi mogel živeti tam oz. ni prav, da bi živel tam.«*

Želeli so nadoknaditi izgubljeno v času zasvojenosti: *»Vse kar smo, vse kar sem prepustil, da zdaj bom nadoknadil.«*

Zavedali so se, da je nov začetek težek: *»Vedel sem, da to ni nič, da zdaj bo treba šele zavihat rokave.«*; *»Težko je bilo.«*

Postavili so si cilje: *»Zadal sem si dosti stvari. Tako da sem kar na hard zaštartal.«*;

»Imel sem kratkoročne cilje, imel sem dolgoročne cilje.«; *»Vse pufe za nazaj poplačat, dve službe sem delala na začetku ene par mesecev. Dobro, sej sem službo kar že s 15. Januarjem že začela delat, ful hitro. In pol sem šla oktobra na faks.«*

Na začetku so bili brez prijateljev: *»Najbolj grozno je, ko prideš ven iz komune. Tam se šele začne. Ko maš že telefon v roki, da pokličeš stare prijatelje, ki nimaš nobenega, pa sem ga vrgla dol, pa sem šla spat. Ja, tisto je mal hudo. Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.«*

Čutili pa so prisotnost svojcev: *»...Pa tako, nobenega nimaš, res dobro sem imela sestro, brata, njih dva, pa greš mal ven kaj pogledat, na žur in to.«*

Imeli so strahospoštovanje do življenja: *»Imel sem neko strahospoštovanje do življenja, ne do droge, s tem sem zaključil.«*

4.3.2. Spremembe osebnosti, ki so jih sogovorniki opazili na sebi

Nove lastnosti, ki so jih sogovorniki opazili na sebi po urejanju zasvojenosti:

- Učenje iz izkušnje: *»Nekatere stvari, ki sem se naučil v komuni zdaj prenašam ven.«*
- Postavljanje mej: *»Sigurno sem dosti bolj premišljen, stvari dobro premislim, vem si postaviti meje.«*
- Doslednost: *»Sem bolj dosleden. Se pravi tisto, kar si načrtam, se trudim tudi narediti, ne glede na karkoli.«*
- Urejenost: *»A od manjših stvari, od tega, da pospravim, da zlikam stvari, da pospravim, da skuham, da pomijem pol posodo, do tega, da tudi če se mi nekaj ne da narediti v tistem tednu, al vem, da bo znalo biti to naporno al težko mogoče se s kom kregati, to tudi naredim.«*
- Boljša komunikacija: *»Lažje komuniciram z ljudmi.«*; *»Svoje stiske, svoje težave, svoje dvome, to vedno al z ženo al s komerkoli se o tem pogovorim.«*
- Lažje izražanje čustev: *»Ne držim več v sebi. Svoje stiske, svoje težave, svoje dvome, to vedno al z ženo al s komerkoli se o tem pogovorim, tako da dam to ven iz sebe.«*
- Boljše dojemanje: *»Lažje dojemam nekatere stvari.«*
- Zdravo uživanje: *»Vem uživati v stvareh, ki prej nisem vedel, najbolj to s sprehodi.«*
- Skromnost: *»Najbolj to biti zadovoljen z malimi stvarmi. Torej skromnost.«*
- Poštenost: *»Čutim, da sem zelo poštena oseba postal, to zelo čutim.«*
- Odkritost: *»Odkrit, to čutim.«*; *»Sigurno sem bolj odkrit do sebe in do drugih.«*; *»Pa tku, prej sem bila z vsakim dobra, rečmo, nobenemu nisem nič povedala v fris, zdej marsi kašnemu povem v fris. Kr mi je pol, da se jaz v redi počutim. Taku da lej tisti, ki je tvoj prijatelj, bo že sprejel to kritiko. Tudi jaz imam rada, rečmo zdej, da mi povejo stvari. Imam rajši, da se skregamo, povemo svoje, petnajst minut se zluftamo in to je to.«*

- Ljubezen do sebe: *»Dosti bolj rad sebe, to sigurno.«; »Da imam sam sebe rad, če bom to imel, bom tudi drugo laufalo, bo tudi punca, žena, družina, delo in vse ostalo. Če nimam sebe, nimam nič.«*
- Delo na sebi: *»Dobro tu sem zdaj še v fazi odkrivanja, to sigurno. Ker je malo drugače, ko si v komuni in je malo drugače ko si zunaj.«; »...je pa treba še delat na temu.«; »Sej pravim nisem nekaj, še vedno se znajdem v situacijah, ko sem, ko imam to manipulatorsko vedenje včasih, sam to si pol priznam, to analiziram.«*
- Pozitivna trma: *»To trmo sem obrnila v pozitivno stran. Ker prej sem jo za negativne stvari uporabljala.«*
- Pomembnost medsebojnih odnosov: *»In sigurno, definitivno nisem več tako materialistično naravnana. Ne iščem več sreče, zadovoljstva in življenjskega pomena v materializmu, ampak v odnosih. To sem spremenil.«*
- Vživljanje v drugega: *»In sem se naučil mogoče, sigurno, da ne kritiziram več ljudi, da ne ocenjujem samo po njihovem izgledu al kaj takega, tudi zaradi njihovih dejanj. Vedno se skušam tudi vživeti v drugega, tako da to sem tudi spremenil.«*
- Selekcija prijateljev: *»Pa za ljudi, zdej poslušam ta notranji glas, kokr vidim, da mi reče, da ta ni, se odmaknem. ... Pa s pozitivnim folkom se družim, to sem tudi pogruntala. Zdej s Kristino smo mele zadnjič debato, tolko folka je negativnega ratalu, 70% folka je negativnega tle. Vsi jambrajo, a vsi imajo za jest, imajo za spat. In vsi samo kako je hudo, kako je uno, kako je tretje. In ne, s takim folkom se sploh ne družim več.«*
- Sprejemanje rutine: *»In pol veš tudi ko sem rodila, jaz sem bila navajena skozi uno akcijo okoli, sem rodila, bum, kaj to je to? Flaša, plenica, mulc. In sem rabila kakšne par mesecev, da sprejemem, to je taku zdej, bo taku. Tako da, vidim, da so te spremembe pri meni kr šok. Se vidi, da sem dvojček, da more bit glasnost.«*
- Stik s samim sabo: *»Sigurno, da ne izgubim stika s samim sabo, to mi je najbolj važno.«*
- Sprejemanje drugačnosti: *»Če sem prej delal tako, da sem ful svetoval, ker sem videl njihove napake, sem nehal to delat, ker sem videl, da ti nasveti niso, da jih ne razumejo oz. tudi če prosijo, jih pol ne sprejmejo, pride do kakšnih zamer, tako da sem se naučil. To je tudi ena stvar, ki sem jo*

spremenil, sem se naučil tudi dostikrat zadržat zase določene stvari in nobenega ne obsojat.«

4.3.3. Cilji ob prihodu iz komune

Za vztrajanje v abstinenci so pomembni cilji, ki si jih zastavijo posamezniki. Sogovorniki so si ob prihodu iz komune zastavili naslednje cilje:

- Se osamosvojiti: *»Glavni cilj se je osamosvojiti, torej živet samostojno in na temu delam še danes. Narest si sam, torej plačat si sam za izpit za avto, sam si kupovat za jest, se prehranjevat, plačat si streho nad glavo, torej samostojno živet. To mi je bil cilj.«*
- Narediti izpit za avto: *»Izpit za avto«; »Narediti izpit za avto.«*
- Izobraževanje: *»Končat šolo«; »Moj glavni cilj – narest faks. Ja, to je bil ta glavni. K jaz sem imela srednjo policijsko šolo narejeno in v bistvi brez izobrazbe, če taku pogledaš. Sam peto stopnjo in to je to.«*
- Zaposlitev: *»Najt neko službo.«*
- Prostovoljno posredovanje svoje izkušnje drugim: *»Pomagat prostovoljno spet tudi drugim, to kar sem dobil od drugih, da tudi jaz dam naprej.«*
- Živet normalno življenje: *»Drugače, če morem to sklenit v neko glavno, nek edinstveni glavni cilj, je bilo to: živet normalno življenje.«*

Sogovornike sem vprašala, ali so se zadani cilji izpolnili:

- V izpolnjevanju: *»Cilji so se izpolnili deloma skoraj vsi. .. torej nimam še svojega stanovanja, ampak deloma so se vsi cilji izpolnili.«; »Cilji se še izpolnjujejo naprej.«*
- Izpolnitev ciljev: *»Naredil sem izpit za avto, službo sem dobil.«; »Cilji so se izpolnili, to so bili tej osnovni, primarni, ustvaril sem si družino.«; »So se.«*
- Novi cilji: *»Naučil sem se, da ko dosežeš ene cilje, da si moreš takoj postaviti tudi druge, da se ne zadovoljiš.«*
- Soočenje z neizpolnjenimi cilji: *»Cilji se izpolnjujejo, eni se ne. Potrudim se vse izpolniti, če pa se ne izpolnijo, pa tudi nič narobe.«*

4.3.4. Težave z abstinenco po urejanju zasvojenosti

En sogovornik ni občutil težav z abstinenco: *»Ne, nisem imel nobenih težav z abstinenco od drog.«*

Ostala sogovornika sta občutila stisko:

- ob stresu: *»Še vedno imaš uni odvisniški mehanizem v glavi, ga imaš in to opažam, ko pride kakšen stres, problemi, avtomatsko pomisliš na kakšno pivo, pomisliš na kakšno tableto sigurno.«*
- ob prihodu iz komune si brez prijateljev: *»Meni je bilo, zdej ko me vpraša kašn, kdaj je bilo najbolj grozno. Najbolj grozno je, ko prideš ven iz komune. Tam se šele začne. Ko maš že telefon v roki, da pokličeš stare prijatelje, ki nimaš nobenega, pa sem ga vrgla dol, pa sem šla spat. Ja, tisto je mal hudo. Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.«*
- na začetku ob srečanju s starimi znanci: *»Vsakič, ko sem šla v Postojno, sem jaz srečala kašnega al kašnega narkomana, al dilerko, al uno. In pol pridem domov in delam, mama, ma kaj prav me čakajo, lej prav preizkušnje. Zdej ne srečam nobenega, pa grem še zmeraj dostikrat v Postojno po opravkih. A tistikrat je bilo zmeraj. Ko sem šla v Postojno, sem srečala.«*

Težave z abstinenco so reševali:

- z učenjem iz izkušenj in ponavljanjem novega vedenja: *»In to ti pride, ampak veš že iz prakse in iz preteklosti veš, da vzameš enkrat in je gotovo. Tako da to se sigurno zgodi, ampak večkrat kot daš to skozi, lažje ti pol je. Vidiš, da stvari moreš reševati na normalen način, trezen.«*
- s soočenjem s stisko: *»In se soočiti z njimi, ker dosti dam na to, da ne bežim od problemov, da se z njimi soočim. In pol, če bi vzel eno tabletko al če bi vzel kakšno drugo drogo, kaj bi naredil. Bi to za kar sem se trudil in za to soočenje z vsakdanjim življenjem enostavno ne bi bilo nič. Bi bežal spet od problemov, ne bi se soočal z njimi, to hočem povedati.«*
- s pogovorom: *»Ma sej tudi vidim, pol ko sem prišla ven, mislim, da je več žensk uspešnih, glede tega, ne vem, tako ko gledam, ki se zdravijo. Ne vem, mi ženske smo še vedno kjakere(klepetulje), pa me to skrbi, pa uno skrbi, pa se pomeniš, pa prijateljico pokličeš. Moški pa nimajo tega. Ma vsaj jaz sem dobro, no.«*
- razčistiti je potrebno odnos do alkohola: *»Moral sem še razčistiti, vedel sem, da tudi to name čaka, svoj odnos do alkohola, ker odvisnost je odvisnost. Tle sem tudi postavil si neke meje, take, ki so pač zame bile zdrave, tako da alkohol pijem res mogoče parkrat na leto, nikoli se ne napijem. Tko, ko*

mi res zapaše, kot ne da me zadane, da mi zamegli razum, ampak tako, če je kakšna dobra družba, pa če kaj poješ, kej normalnega če spiješ zraven, seveda v majhnih količinah. Tako da, drugače pa prav težave z abstinenco nimam.»

4.3.5. Zaposlitev po urejanju zasvojenosti

Vsi sogovorniki so kmalu po prihodu dobili zaposlitev: *»Sem zaposlen. Imam zaposlitve, preživljam se sam, sem samostojen.«*; *»Ja, delam za Zavod Pelikan, za komune. Kaj naj rečem, plača je redna in se da, se je treba naučit, da se preživet.«*; *»Zaposlitev – špedicija.«*

4.3.6. Odnos z rodno in lastno družino

Sogovorniki vzdržujejo stike z rodno družino: *»Imam stike z vsemi iz družine. Gledam, da teh ne izgubim, da jih nekako ohranjam. Seveda v mejah normale, da nisem zdaj vsak dan z njimi, ampak da jih ohranjam, ker družina je družina in ko sem jih rabil, so bili edino oni prisotni in pač zaposleni in fantje iz komune, drugih ni bilo.«*

Sogovornik se je po prihodu iz komune soočil s smrtjo svojcev: *»Oče mi je umrl, ko sem prišel iz komune, sestra mi je umrla, tako da imam samo še mamo. .. Z mamo imam stike pač, normalne stike. Z drugimi, z daljšimi sorodniki, pa živijo vsi nekje daleč, tako da se slišimo vsake toliko po telefonu.«*

Naučili so se sprejemati: *»...sem ga jaz zdej sprejela (op. očeta), tazga ku je.«*

Sogovornika sta si zgradila lastne družine: *»Imam moža in sina, štiri leta starega. Moj sonček.«*; *»In okej imam ženo in otroka.«*

4.3.7. Prijatelji po urejanju zasvojenosti

Sogovorniki so po prihodu iz komune:

- Obdržali prijatelje iz prejšnjega življenja, ki so se uredili: *»Nekatere sem obdržal in so si tudi sami uredili življenje in živijo dobro življenje.«*
- Z nekaterimi kolegi iz prejšnjega življenja se ne družijo: *»Ja, zdaj delam selekcijo. Delam selekcijo med kolegi pred komuno in kolegi po komuni.*

Enostavno vidim zelo veliko razliko med kolegi, s katerimi sem se prej družil, že v našem razmišljanju se tukaj razlike kažejo velike in enostavno z nekaterimi se več ne družim.«

- Iščejo nove prijatelje: *»Iščem pa si nove kolege.«*
- Delitev na prijatelje in znance: *»Moja prijateljska družba je zelo pestra. Imam prave prijatelje, pravih imam recimo ene tri, štiri. Drugače imam pa veliko, veliko znancev oz. ne vem kako bi definiral, podprijatelj, s katerimi se lahko pogovarjam marsikaj. ... Imam pa zelo širok spekter teh raznoraznih prijateljstev.«*

Pomembni ljudje po urejanju zasvojenosti: *»Mama, oče, brat, družina, sodelavci, fantje iz komune, še ene par kolegov, ki jih imam.«; »Pomembni ljudje v mojem življenju so tisti, ki jih imam jaz rad in ki imajo radi mene.«; »Tisti, ki mislijo pozitivno.«*

4.3.8. Hipoteze

Odhod v terapevtsko skupnost ni samo umik iz dosedanjega okolja, mora biti veliko več. Najprej je potrebno doseči spremembo posameznikove predvsem zunanje motivacije (pritiski okolja) v notranjo motivacijo. Ta sprememba pride z načinom življenja v skupnosti.

V raziskavi sem ugotovila, da je pomemben pozitiven prvi stik, občutek sprejetosti posameznika v skupino, pomoč oseb z enako izkušnjo, pomembno vlogo ima tudi strokovni delavec, ki skupino usmerja ter sledi posameznikovemu napredku. Ugotovila sem, da je v tem procesu pomembna krepitev posameznikove samozavesti in samospoštovanja, sprejemanje svoje preteklosti, odpuščanje sebi in drugim, obujanje vrednot. Pomembno je pridobivanje veščin za soočenje z življenjskimi težavami, najprej v sami skupnosti, nato ob prihodu domov v vsakdanjem življenju. Raziskava je pokazala, da so vsi sogovorniki delali korake na vseh področjih.

Hipoteze, ki sem jih z raziskavo preverjala so se izkazale za pravilne:

1. Za prekinitev uživanja prepovedanih drog je zasvojence najprej motivirala zunanja motivacija.

2. V času urejanja v komuni so ob abstiniranju prišli do uvida (notranje motivacije).
3. Po zaključenem urejanju v komuni vztrajanje v abstinenci do drog in socialnem razvoju (družina, družba, delo) omogoča notranja motivacija, ki se stopnjuje z uspehi v življenju po urejanju.

5. RAZPRAVA

V raziskavi sem ugotovila, da napredovanje zasvojenosti povzroča težave na ravni osebnosti, družine, družbe in zaposlitve. Sogovorniki so težko obdržali zaposlitev, stiki so se zožili na uživalce, izgubili so prijatelje, ukvarjali so se z nelegalni viri dohodka, občutili so osamljenost, izolacijo, brezdomstvo, poslabšali so se odnosi v družini.

Zasvojen človek ne dojema svojih smiselnih nalog, kolikor pa jih doživlja, jih ne more uresničiti (Ramovš, Ramovš 2007: 61). Mišo je povedal v odgovoru na vprašanje, kaj je bilo zanj pomembno v življenju pred komuno: *»Droga. Ostalo so bile vse fantazije. imel sem želje.«* Imel je cilje, ni pa jih mogel uresničiti: *»Imel sem ja, kakšne cilje sem imel in tudi želje, ampak to so bile vse bolj fantazije. ... Sem se ga zadrogiral in pol sem razmišljal, kako bi bilo lepo imet eno delo, kako bi bilo lepo imet družino, punco, hodit, ne vem, v fitnes, malo telovadit, a nisem pa mogel tega, vse zato, ker sem bil odvisen.«* Pri človeku, ki doživlja brezciljnost, tudi njegovo bogastvo, udobje, telesno in duševno zdravje, svoboda in razvojne možnosti nimajo svoje normalne motivacijske moči in vrednosti. Zato so pri vsaki omamni motnji in zasvojenosti usodne prav poškodbe pri doživljanju in uresničevanju smisla (Ramovš, Ramovš 2007: 61). Kakor je razvidno iz Branetovega odgovora na vprašanje o pozitivnih ciljih v času uživanja drog: *»Sploh nisem nekaj pričakoval, neke realne cilje nisem imel pred sabo, neke želje, tako da ne morem niti povedat, kaj je bilo zame takrat pomembno. In to je tisto mogoče, ker mi nič ni bilo pomembno, nisem imel nobenega cilja pred sabo.«*

Sogovornika sta pred zadnjim urejanjem zasvojenosti imela za sabo 15 let uživanja drog, večkrat sta se odločila, da prekineta uživanje drog, vendar v odločitvi nista vztrajala. Prvi sogovornik je povedal: *»Imel sem v mislih vedno: dovolj je že samo, da se spušaš fizično, da se fizično detoksiciraš in to je to. In tega mišljenja sem bil nonstop ... In pol seveda po vsakem neuspehu, po vsakem zdravljenju, instant zdravljenju, sem seveda takoj nazaj pristal na drogi, naj bo to po dveh mesecih, treh, štirih. Ni kaj dosti trajalo. Seveda pol zaradi tega starši niso imeli zaupanja in so se bali zame in tu so bili problemi doma in tako.«*

Odločitev za prekinitev uživanja drog je prišla šele takrat, ko je življenje postalo neznosno. Zasvojenec je običajno šele v stiski potisnjen v odločitev o prekinitvi uživanja drog. Stisko lahko vsak posameznik doživlja drugače. Ines je doživela stisko zaradi neodobravanja staršev do uživanja drog in abstinencijske krize, ostali pa so se odločili prekiniti uživanje ilegalnih drog zaradi pritiska staršev, izgube prijateljev, brezdomstva, sodišča, slabega zdravja, sramu pred okolico. Vsi so začutili tudi notranjo stisko: *»In na koncu pa jaz. Tako da najmanj, na začetku sem šel najmanj zaradi sebe v komuno.«*; *»Da sem prišel do točke dna, da sem se pol tudi enkrat zavedal, da tako ne gre več naprej.«*; *»Videla sem, da sem bila že kr fajn navlečena.«*

Iz začaranega kroga izmikanja in bežanja pred odločitvijo o prenehanju uživanja drog in neuspešnimi poskusi abstiniranja so bili sogovorniki potisnjeni (z zunanjimi in tudi notranjimi pritiski) v terapevtsko skupnost, kjer so prešli v drugačen način življenja ter nato med urejanjem zasvojenosti v komuni prišli postopoma do motivacije za zavestno prekinitev uživanja drog. Ines je povedala: *»Tako da, itak pol po petih mesecih se je komaj mal začela prebujat ta glava. In pol ko sem prišla domov en teden, pol pride una želja, da bi nekaj naredil. Prvo leto pa ni une želje, da bi neki spremenil.«* Vsi trije sogovorniki so se po enem letu abstiniranja v komuni zavestno odločili za nadaljevanje urejanja zasvojenosti. Zelo pomembno je, da so se tudi njihovi svojci vključili v proces.

Zunanji pritisk, ki uživalca drog potisne v prekinitev uživanja drog, je za vsakega posameznika lahko drugačen. Ugotovila sem, da ni nujno, da je posameznik na dnu (brez strehe nad glavo, brez zaposlitve, osamljen, z dolгови in podobno) ampak se lahko odloči prenehati uživati drogo pod manjšim pritiskom.

Odločilna točka je pri vsakem človeku kje drugje, odvisna je od njegovih doživetij in tega, kakšen pomen imajo zanj in kako jih ovrednoti (Harm et al. 1997: 68).

V raziskavi, ki sem jo naredila sta dva sogovornika razvila motivacijo za prekinitev uživanja drog, ko sta bila na dnu, sogovornica pa je odločitev za prekinitev uživanja drog doživela ob abstinencijski krizi. Da pa je tako ovrednotila to krizo, so gotovo pripomogli pritiski, ki jih je pred tem občutila (pritisk staršev).

Za prekinitev uživanja ilegalnih drog je sogovornike najprej motivirala zunanja motivacija, v času urejanja v komuni so ob abstiniranju prišli do uvida (notranje motivacije) za zavestno prekinitev uživanja drog.

Želja in pripravljenost opustiti škodljivo vedenje morda še zadostujeta za vzpostavitev abstinence, nikakor pa ne za njeno vzdrževanje. Če bi bilo to tako preprosto, bi se ljudje pač odločili, da s škodljivim vedenjem prenehajo in odvisnosti sploh ne bi poznali. Pa morajo poleg odločitve, ki je seveda začetni in nujno potreben korak za spremembo življenja, spremeniti še marsikaj drugega (Kastelic, Mikulan 2004: 118).

Odločitev za prekinitev uživanja drog ni dovolj, pot do trajne abstinence je zahtevna, zato je pomembno, da imajo kakovostne informacije o urejanju zasvojenosti in omam, da se lahko v trenutku odločitve za prekinitev uživanja drog odločijo za nadaljevanje urejanja.

V posameznih trenutkih krizne situacije so odprti in pripravljeni na rešitve, ki so zunaj njihove običajne patološke logike obrambnih mehanizmov, po kateri sicer ves čas skušajo »rešiti« situacijo, seveda zaman. Njihova nadaljna usoda je torej zelo odvisna od tega, ali v takih trenutkih pridejo do dobrih informacij in ustrezne spodbude o stvarnih možnostih za urejanje ali pa do takih, ki jih utrujejo v njihovih poenostavljenih in utopičnih predstavah o rešitvi (Ramovš 1988 :27).

Ines ima krajše obdobje uživanja ilegalnih drog. Imela je srečo, da so ji starši v pravem trenutku podali informacije o urejanju in bili nepopustljivi do uživanja drog.

Pri pritiskih svojcev na zasvojenega je odločilno, da so odločni, stvarni in ne zahtevajo nemogočega, da so v ravnotežju z naklonjenostjo in ljubeznijo do njega ter da tudi sami uvidijo lastno vpetost in začnejo z lastnim urejanjem. (Ramovš 1988: 234).

Ko uživanje drog preide raven eksperimentiranja, je zelo verjetno, da brez resnega zdravljenja ne bo šlo. Če zasvojeni potrebe po tem ne uvidi, ga je potrebno do tega pač pripraviti – tudi z ultimatom: ali zdravljenje ali si uredi življenje drugje. Pri

skrajnih ukrepih, kot je ta, da starši postavijo otroka pred vrata, je vedno tveganje, da bo zaradi tega zabredel še globlje v kriminal, prostituiranje ipd. Vendar pa do tega lahko pride tudi, če se njegovo obnašanje tolerira. Pomembno pa je, da pred takim ukrepom zasvojeni pozna kakšen program zdravljenja oziroma da ve, kje lahko poišče pomoč (Auer 2001: 17).

Da se uživalec drog odloči za prekinitev uživanja in zasvojenost uspe premagati, je v veliki meri odvisno od njega samega. Starši mu morajo pokazati, da mu bodo v tem zahtevnem in dolgem procesu stali ob strani, tudi če mu bodo v nekem trenutku postavili pogoj: življenje z njimi in prekinitev uživanja drog ali življenje po svoje.

Nizkopražni programi pomagajo uživalcu drog, da se reši stiske in mu tako lahko vzamejo priložnost, da bi prekinil z uživanjem drog. Kljub temu pa moramo za uspeh pomoči šteti tudi zmanjšanje okužb, kriminalnih dejanj, ohranjanje človeškega dostojanstva, boljše zdravje in daljše preživetje tistih, ki se niso odločili za urejanje zasvojenosti zaradi različnih razlogov.

Bistveno pri zdravljenju odvisnosti je, da terapevt zasvojenemu človeku pomaga ozavestiti zavedanje o samoodgovornosti za spremembo vedenja. Pri zdravljenju je zelo pomembno pomagati posamezniku, da bo zmožel vedno večje čustvene in delovne obremenitve ter se bo nanj moč zanesti, saj je zmožnost za spoprijemanje z obremenitvami ena bistvenih sposobnosti duševno zdravega človeka (Rus Makovec 2014: 21-22). Sogovorniki so v komuni poiskali svoje notranje vire za spoprijemanje z obremenitvami: *»Ti pa ne povejo rešitve, ker vsak ima svojo rešitev, ti nakažejo pot, ti povejo, ti dajo orodja, s čim naj se sam spoprijemaš«*

Auer (2002: 235) navede, da je za vzdrževanje trajne abstinence med drugim pomemben uravnotežen življenjski slog. Da se doseže uravnotežen življenjski slog je potrebno pogosto delovati ravno nasprotno vedenju zasvojenega človeka: narediti je potrebno stvari, ki so v prvem trenutku neprijetne, vendar prinesejo zadovoljstvo dolgoročno. Sogovornik je povedal: *»Seveda vidiš tiste spremembe, da si malo bolj, si osvojil red in disciplino in neko poslušnost, ampak tako pa une prav spremembe notranje, na čustvovanju, na govorjenju, se mogoče tam v*

zadnjem letu, tretjem letu, ko sem bil v komuni, ko sem videl, ko sem včasih sam sebe presenetil, ko sem šel naredit eno stvar, ne ker sem jo moral, ampak ker sem si želel, ker se mi je zdelo, da je to prav naredit. Tam sem mogoče videl te spremembe.»

Pomemben del urejanja zasvojenosti v komuni je tudi delo, konkretno gre v komuni za delo na polju, v hlevu, delanje izdelkov iz mleka, delo v hiši, pospravljanje, kuhanje, manjša popravila in podobno. Auer (2002: 192) opiše, da je cilj delovne terapije izboljšanje vztrajnosti, skrbnosti, točnosti in prilagodljivosti. Poleg tega pomeni protiutež besednim in v medosebne odnose usmerjenim terapevtskim metodam v komuni.

Čustvene in socialne zrelosti ni mogoče pridobiti z učenjem teorije, ampak z osebnimi izkušnjami v življenjskih situacijah; dobra skupina je takšna situacija. Zasvojeni mora svoje vedenje – in možnost sprememb – začutiti v praksi. Za čustveno prebujanje mora biti dogajanje na skupini dovolj razgibano, pogovor pa kulturnen in argumentiran. Pri tem ima pomembno vlogo terapevt. Terapevt skupino usmerja in razvija njene zmožnosti, da postane motor lastnega zorenja. Spodbujati mora člane, da prisluhnejo drugim in povedo svoje mnenje (Auer 2002: 178-179).

Ugotovila sem, da je ob vstopu v komuno najprej družina razbremenjena skrbi. Za uspešno nadaljnje urejanje pa je vključitev svojcev v program zelo pomembna, kajti spremembam, ki zajamejo zasvojenega, morajo slediti tudi spremembe pri svojcih. V zavodu Pelikan se svojci lahko vključijo v skupine za svojce, v individualno obravnavo pri strokovnih delavcih in sodelavcih, zelo pomembni pa so tudi obiski v komuni. Obiski potekajo vsako drugo nedeljo, del obiska je tudi skupina svojcev in skupnosti. Skupaj z zasvojencem se mora urejati tudi njegova družina: *»...tako kot sem jaz dozoreval v komuni, tako so tudi moji svojci dozorevali odzunaj, ker so hodili na skupine za svojce. Jaz sem se spreminjal in normalno so se tudi oni morali spreminjati, njihov odnos do mene. Tudi oni so mogli razumeti to problematiko, da ni to samo problem droga, ampak je to tudi problem družine, pomanjkanja nečesa. ... Torej sta tudi moj oče in mama dozorevala v temu in naš odnos se je ful spremenil...«*

Zaposleni in prostovoljci se v Zavodu Pelikan trudijo vključiti v obravnavo vse svoje, žal nekateri svojci niso osveščeni, so obupali ali so tudi sami omamljeni ali zasvojeni z raznimi dovoljenimi ali ilegalnimi drogami, z odnosi in podobno.

Po zaključenem urejanju zasvojenosti je pomembna tudi integracija v socialno okolje. V raziskavi sem ugotovila, da so sogovorniki napredovali na vse področjih. Na začetku uživanja drog so sogovorniki še uspeli napredovati v izobraževanju, ko jih je uživanje drog popolnoma zaposlilo, pa so opustili šolanje. Sogovornika sta opustila šolanje v drugem in tretjem letniku srednje šole. Ines pa je dokončala srednjo šolo, vendar ni nadaljevala izobraževanja. Prvi sogovornik, ki je pred pol leta zaključil urejanje zasvojenosti razmišlja o vpisu v šolo, drugi je srednjo šolo po zaključku komune uspešno dokončal, se formalno in neformalno izpopolnjeval ob delu ter razmišlja o nadaljnjem izobraževanju ob delu, tretja pa je po komuni dokončala visokošolsko izobraževanje. Pri vseh treh sogovornikih se kaže napredek pri izobraževanju.

Sogovornica je povedala, da je bil glavni cilj po zaključku urejanja zasvojenosti izobraževanje: *»Moj glavni cilj – narest faks. Ja, to je bil ta glavni. K jaz sem imela srednjo policijsko šolo narejeno in v bistvi brez izobrazbe, če taku pogledaš. Sam peto stopnjo in to je to.«* Auer (2002: 236) pojasni, da ima med aktivnostmi izobraževanje poseben pomen, saj mora ravno na tem področju nekdanji zasvojeni narediti največ. Izobraževanje pomaga pri krepitvi samozavesti in sposobnosti reševanja problemov, pripomore pa tudi k napredovanju na ekonomsko-socialni lestvici. Človek je težko zadovoljen, če nima občutkov rasti in napredovanja. Intelktualna aktivnost prispeva tudi k boljšemu okrevanju možganskih celic. Ni nujno, da je izobraževanje uradno oz. šolsko; človek lahko bere in se izobražuje tudi sam.

Sogovornika sta bila v obdobju zasvojenosti nezainteresirana za delo, le sogovornica je delala kot študentka, verjetno v 'karieri' uživalca še ni prišla do točke, ko bi izgubila voljo za delo. Sedaj so vsi sogovorniki redno zaposleni.

V obdobju uživanja drog so bili večinoma brez ciljev. Po urejanju zasvojenosti zaposlitev in izobraževanje postaneta eden od ciljev vseh sogovornikov.

Pri vključitvi v družbo so pomembni prijatelji. Sogovorniki so bili v komuni izolirani, zato ob prihodu v domače okolje nimajo razvite socialne mreže. Ob prihodu iz komune je pomembna vključitev v izobraževanje, delovno okolje, prostovoljno delo, da tudi preko teh dejavnosti spoznavajo nove znance. Ugotovila sem, da je pomembna tudi družina, preko družine lahko širijo socialno mrežo: *»...res dobro sem imela sestro, brata, njih dva, pa greš mal ven kaj pogledat. ...«* Prijateljstva pa so se stkala tudi v skupnosti: *»Tut Kristina, najboljšo prijateljico sem dobila v komuni.«*

Da sogovorniki vzdržujejo abstinenco in so se vključili v zaposlitev, izobraževanje in v družbo, so si morali med urejanjem zasvojenosti v terapevtski skupnosti okrepiti samozavest in samospoštovanje, sprejeti svojo preteklost, odpustiti sebi in drugim, obuditi vrednote, vzpostaviti odnose z družino ter pridobiti veščine za soočenje z življenjskimi težavami.

Sogovorniki so po prihodu iz komune opazili naslednje spremembe: boljše komunicirajo, izražajo čustva, so bolj urejeni, dosledni, postavljajo meje, učijo se iz izkušenj, lažje dojemajo, zdravo uživajo življenje, delajo na sebi sprejemajo rutino in sprejemajo drugačnost. Prenesli so vrednote kot so skromnost, poštenost, odkritost, ljubezen do sebe, pozitivna trma, zdaj so jim pomembni medsebojni odnosi, vživljanje v drugega, selekcija prijateljev.

Za vztrajanje v abstinenci je po zaključenem urejanju zelo pomembna vključitev v družino, družbo, zaposlitev in šolanje. Po zaključenem urejanju v komuni vztrajanje v abstinenci do drog in socialnem razvoju (družina, družba, delo) omogoča notranja motivacija, ki se stopnjuje z uspehi v življenju po urejanju.

Vztrajanje v abstinenci je kljub uspešnemu zaključku urejanja zasvojenosti v današnji ekonomski situaciji težko tistim, ki so ob prihodu iz urejanja zasvojenosti brez stanovanja, brez svojcev, brez socialne mreže, z dolгови. Zanje je pomembno, da se lahko vključijo v program reintegracije, da imajo varno zavetje, kjer jim pomagajo in spodbujajo, da si uredijo bivanje, zaposlitev, izobraževanje.

V Sloveniji se razvijajo programi reintegracije, kamor se lahko nekdanji zasvojeni vključijo po ureditvi zasvojenosti v terapevtskih skupnostih. V programu reintegracije se nudi pomoč pri iskanju zaposlitve, stanovanja, izbiri izobraževanja, urejanju dolgov, pri vključitvi v družbo. Posamezniki se lahko odločijo tudi za možnost bivanja v stanovanjski skupini. Samostojni reintegracijski program izvajata Društvo UP in Fundacija Vincenca Drakserja, reintegracijski program pa izvajajo tudi druge organizacije, na primer Projekt Človek in Zavod Pelikan – Karitas.

Možnosti za ozdravitev so tem večje, čim dlje zmore nekdo živeti brez droge in čim bolj vsestransko dogradi svojo osebnost (Auer 2001: 103).

Ko oseba enkrat dlje časa uspešno abstinira, se začne odvijati proces »notranjega okrevanja«. Začarani krog sramu in občutkov krivde, ki ga poganjajo in v katerem zasvojeni tone vedno globlje v svojo bolezen, se razklene. Sprva z izdatno pomočjo, kasneje pa lahko zasvojenec z vedno večjo notranjo močjo vzame nadzor nad svojim življenjem spet v svoje roke (Rozman 2013: 22-23).

6. SKLEPI IN UGOTOVITVE

V raziskavi sem ugotovila, da napredovanje zasvojenosti povzroča težave na ravni osebnosti, družine, družbe in zaposlitve. Edini smisel in cilj življenja je sogovornikom postala droga. Za prekinitev uživanja drog so se odločili, ko je bil pritisk slabih izkušenj tako velik, da so bili potisnjeni v spremembo. Za prekinitev uživanja prepovedanih drog jih je najprej motivirala zunanja motivacija. Zunanji pritisk, ki uživalca drog potisne, da se odloči za prekinitev uživanja drog, pa je za vsakega posameznika lahko drugačen. Ugotovila sem, da ni nujno, da je posameznik na dnu, ampak se lahko odloči prenehati uživati drogo tudi pod manjšim pritiskom. Vendar samo prekinitev uživanja drog ni dovolj za trajno abstinenco.

V času bivanja v skupnosti so sogovorniki prešli v zavestno motivacijo za prekinitev uživanja drog. Ugotovila sem, da so vsi trije v procesu urejanja zasvojenosti v skupnosti potrebovali približno eno leto, da so opazili spremembe na sebi in se zavestno odločili za vztrajanje v abstinenci. Pri tem jim je pomagal način življenja v skupnosti in zgled sostanovalcev in koordinatorjev, ki so sami imeli izkušnjo zasvojenosti.

Po zaključenem urejanju zasvojenosti jim notranja motivacija omogoča vztrajanje v abstinenci in socialnem razvoju. Sogovorniki so cilje, ki so si jih zastavili ob zaključku urejanja zasvojenosti dosegli in si zastavili nove cilje. Motivacija, da trajno vztrajajo v abstinenci do drog, se stopnjuje z uspehi v življenju po urejanju zasvojenosti.

7. PREDLOGI

Na področju zasvojenosti in omam se razvijajo novi pristopi. Potrebno bi bilo konstantno in subvencionirano (ali celo brezplačno) izobraževanje socialnih, zdravstvenih, šolskih in drugih delavcev, da bi človeka v stiski zaradi omam in zasvojenosti znali pravočasno motivirati in ne čakati, da pride na dno, ampak z novimi pristopi v socialnem delu (empatijo, iskanjem virov moči, brez moraliziranja) motivirati uživalca drog za spremembo vedenja.

Potrebno je še naprej razvijati metode dela v pripravi uživalcev drog na urejanje zasvojenosti. Razvijati je potrebno delo na terenu, da bi ponudili informacije in motivacijske razgovore tistim uživalcem, ki se še niso odločili za spremembo življenja, da so seznanjeni z možnostjo urejanja.

Notranja motivacija se po zaključeni komuni stopnjuje z uspehi v življenju, zato ugotavljam, da je pomoč potrebna posameznikom, ki ne zmorejo obnoviti stikov z družbenim okoljem, nimajo rodne ali lastne družine ali imajo težave pri vključitvi v zaposlitev in izobraževanje. Pomoč že nudijo nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z zasvojenostjo in omamami. Potreben pa bi bil celosten pristop države, na primer z vključitvijo nekdanjih zasvojenih po ureditvi zasvojenosti v javna dela, socialno podjetništvo in podobne ukrepe aktivne politike zaposlovanja. Za mnoge, ki zaključijo urejanje zasvojenosti in se želijo izobraževati, je strošek šolnine previsok, zato pogosto z izobraževanjem odlašajo. Ugotovila sem, da je pomembno, da se posameznik čimprej po zaključku komune vključi v izobraževanje. Predlagam, da bi država, mogoče preko Zavoda za zaposlovanje in lokalne skupnosti sofinancirala izobraževanje tistih, ki so uspešno zaključili urejanje zasvojenosti.

Predlog za terapevtsko skupnost je, da bi v zadnje leto v program urejanja vključila možnost izobraževanja članom skupnosti, predvsem tistim, ki niso zaključili osnovne ali srednje šole.

Predlagam, da bi se člani terapevtske skupnosti po določenem obdobju v skupnosti, vključili v redno zaposlitev znotraj skupnosti. S tem bi pripomogli k zmanjšanju stigme dolgotrajne brezposelnosti, kajti ob vključevanju v družbo, bi imeli uradne delovne izkušnje. To je predlog tudi za državo, da bi uredila to možnost, na primer preko socialnega podjetništva.

8. UPORABLJENA LITERATURA

- Auer, V. (2001), *Droge in odvisnost*. Ormož: samozaložba.
- Auer, V. (2002), *Pretrmast, da bi pil*. Ljutomer: samozaložba.
- Barber, James G. (1997), *Socialno delo na področju zasvojenosti*. Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve: Ljubljana.
- Berčič, H., Tušak, M., Karpljuk, D. (1999), *Šport v funkciji zdravja odvisnikov*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport.
- Ercole, G. 'd (1995), *Pisma iz sveta mamil*. Ljubljana: Novi Svet.
- Ferlan Istenič, M. (2012), Politika reševanja zasvojenosti na področju socialnega varstva. V: Kvaternik I. (ur.), *Zmanjševanje škode na področju prepovedanih drog*. Koper: Zavod za zdravstveno varstvo: 47-59.
- Flaker, V. (2002a), *Živeti s heroinom I.: Družbena konstrukcija uživalca drog*. Založba/*cf.: Ljubljana.
- Flaker, V. (2002b), *Živeti s heroinom II.: H konstrukciji zmanjševanja škode*. Založba/*cf.: Ljubljana.
- Fojan, D. (2005), Socialna pedagogika vol. 9, št. 2, Zmanjševanje škode na področju drog: 177-192.
- Gelmini, P. don (2002), *Skupnost Srečanje – predlog življenja: nastanek, zgodovina, razvoj*. Koper: Ognjišče.
- Gelmini, P. don (1994), *Tako preprosto*. Ljubljana: Zavod Pelikan – Karitas.
- Grebenc, V., Šabić, A., Kvaternik, I.: (2008), *Varna vožnja: obvladovanje tveganj in nevarnih življenjskih slogov v prometu*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Harm, W., Schumacher, A., Josh, S.Bauer, R., Schlómer H. (1997), *Moj otrok se drogira! Informacije in nasveti za starše*. Ljubljana: Debora.
- Horvat Žnidaršič, Z. (1995), Terapevtska Skupnost Srečanje. *MREŽA izvajalcev dejavnosti in programov na področju obravnavanja problemov v zvezi z uporabo DROG*, 1, Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela: 70 – 78.
- Kastelic, A., Mikulan M. (2004), *Mladostnik in droga: priročnik za starše in učitelje*. Ljubljana: Prohealth.

Kvaternik Jenko, I. (2006), *Politika drog: pogledi uporabnikov in uporabnic*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Marenk, A. (2008), *Živeti brez heroina: življenje bivših zasvojenih uživalcev heroina*. Diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Picchi, M. (1995), *Projekt Človek*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.

Ramovš, J. (1988), *Socialni delavec in alkoholizem: metodologija za delo strokovnih in vodstvenih služb na področju alkoholizma v delovni organizaciji*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Ramovš, J. (1999), *Slovar socialno alkohološkega izrazja*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Ramovš J., (2007), Kaj naj bi vsak psihoterapevt vedel o zasvojenostih in omamah? *Kairos, Slovenska revija za psihoerapijo*, 1, 3-4: 43-55. Dostopno na http://www.skzpz.si/wp-content/uploads/2016/02/Kairos_2007__let1_34_.pdf. (21.6.2016).

Ramovš J., Ramovš, K. (2007), *Pitje mladih: raziskava o pitju alkohola med mladimi v luči antropoloških spoznanj o omamah in zasvojenostih*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Rozman, S. (1999), *Peklenska Gugalnica*. Ljubljana: Vale - Novak.

Rozman, S. (2013), *Umirjenost: kako prepoznati zasvojenost, jo razumeti in poiskati pot iz nje*. Ljubljana: Modrijan.

Rus Makovec, M. (2011), *Sprememba vedenja: motivacijski postopek pri odvisnem človeku. Psihoterapevtski ukrepi za vsakdanjo rabo*, 3: 102-132. Begunje: Psihiatrična bolnišnica.

Rus Makovec, M. (2014), *Zgodbe upanja: Primeri celostnega zdravljenja odvisnosti*. Založba: eBesede, d.o.o.

Rusche, S., Friedman, D. (2004), *Lažnivi sli: kako zasvojljive droge poškodujejo možgane*. Ljubljana: Debora.

Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva: Poročilo o izvajanju programov v letu 2015, končno poročilo (2016), Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Direktorat za socialne zadeve. Inštitut RS za socialno varstvo. Dostopno na http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/sociala/SVP_koncno_16._5._2016.pdf (12.8.2016).

Studen Gril, S. (2010), *V iskanju smisla življenja*. Diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Tomašević, A., Kastelic, A. (2015), Programi zmanjševanja škode pri osebah, ki uporabljajo psihoaktivne snovi, *Medicinski razgledi*, letnik 54, številka 3: 399–412.

Tominec, N. (2015), *Sem zasvojen, nisem nor: dvojna diagnoza: zasvojenost in duševna stiska*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.

Zavod Pelikan – Karitas. Dostopno na <http://pelikan.karitas.si/domov.html> (16.8. 2016).

9. PRILOGE

9.1. Intervjuji

9.1.1. Intervju 1

Prvi intervju z Mišom (14.7.2016)

Kakšno je bilo tvoje življenje preden si šel v komuno? Kakšno je bilo življenje v tvoji družini, kakšni so bili tvoji odnosi s starši?

Moje življenje pred komuno. S starši nisem imel dobrih odnosov, zato ker sem po več poskusih zdravljenja in neuspehih, mi niso več zaupali. Niso mi več zaupali. Oni so imeli eno svoje mišljenje, da mi rabi daljši program, jaz pa sem imel lih obratno mišljenje, da ne potrebujem daljšega programa. Torej, daljšega, naj bo več kot eno leto al pa dve leti al pa tri. Imel sem v mislih vedno, dovolj je že samo, da se spušaš fizično, da se fizično detoksiciraš in to je to. In tega mišljenja sem bil nonstop, starši pa so bili seveda drugega mišljenja. In tu se nismo ujemali. In pol seveda po vsakem neuspehu, po vsakem zdravljenju, instant zdravljenju, sem seveda takoj nazaj pristal na drogi, naj bo to po dveh mesecih, treh, štirih. Ni kaj dosti trajalo. Seveda pol zaradi tega starši niso imeli zaupanja in so se bali zame in tu so bili problemi doma in tako.

Kako je bilo v šoli?

Zdaj če vzamemo osnovno šolo do šestega razreda sem se učil s starši, se je mama nonstop z mano učila in si je vzela kar dosti časa zame, mogoče malo preveč. Tako da v bistvu sem se nonstop ob njej učil. Pol pa enkrat, ko me je v šestem, sedmem razredu pustila malo bolj samostojno, da se učim, nisem bil sposoben več tega, nisem bil navajen se samostojno učiti, stvari sem se učil na pamet, enostavno ni mi šlo več, ni mi šlo. Tako da sem, videl sem, da tako ne bo šlo. Ocene so bile vedno slabše in sem začel plonkat, sem šel gulfat. Začel sem plonkat, gulfat in tako sem naredil sedmi, osmi razred. Pol prvi letnik je še nekako šlo, ampak tudi dosti s plonki in dosti izostajanja iz pouka je bilo in to. V drugem letniku pa nikakor več ni šlo. In tam sem pa že začel hoditi in po diskotekah in več sem bil okoli šole kot pa v šoli, niti plonkecv si več nisem pisal, učil se nisem, tako da sem moral zaključiti šolo.

Kaj pa potem zaposlitev, delo?

Zaposlitev, delo, ja. Dobro delal sem že kot študent pri očetu recimo tam na ebeko servisu, to vse po dva tedna, en teden, lih da sem si nekaj zaslužil za čez počitnice, da sem imel. Pol pa sem, ko nisem hodil v šolo, sem, seveda doma so pritiskali name, da neki morem delat, da ne bom živel na njihov račun. Sem pa delal, ne vem, kot natak, v raznih restavracijah, barih, delal sem v kakšnih tovarnah, v montažnih, v montaži, v kakšnih recimo skladiščih, kaj takega. Ampak to je bilo vse

recimo po mesec, dva, tri, max štiri mesece, ne vem. Nikoli nisem zdržal več. Hitro sem izgubil voljo pri delu. Nisem imel te vztrajnosti pa niti smisla za kaj sploh delam. Ves denar, ki sem zaslužil, sem v bistvu porabil za žuranje, tako da.

Kje si živel?

Živel sem pri starših do mojega 26 leta, pol pa večinoma privat. Kar so mi seveda tudi moji starši plačevali. In enostavno smo prišli do te točke, da je šlo že vse tako predaleč, da me niso mogli več gledat kako se ubijam. In so mi rajši plačali stanovanje in sem živel nekje drugje, kot pa da sem tam z njimi in pol sem kvaril še odnose med očetom pa mamom pa med bratom in tako je bilo. Seveda, ko sem živel pol privat, sem imel tudi bolj proste roke in je šla vsa stvar samo še bolj naprej, samo še bolj globoko.

Kako si preživel dneve?

Dneve. Vedno se mi je moglo nekaj dogajati, najbolj to, najbolj to, ko sem imel teh par mesecev, ko sem bil čist, al je bil fitnes al naj bojo izhodi al naj bo nonstop nekdo okoli mene al, ne vem, vozi se z motorjem, z avtom al pa se drogiral, vedno neki moglo bit, nisem vedel bit sam s sabo. Ko pa sem se drogiral, itak sem imel drogo, vso terapijo vsako jutro in dneve sem preživel enako. Zjutraj sem šel na terapijo, to terapijo sem dobil, pol mi je bilo samo potrebno zbrat enih 10, 15 eurou, da si lahko kupim še kaj dodatne droge, ne vem, heroina pa kakšnih tablet in to je bil smisel mojega življenja. Droga in to je to. Za drugo nisem niti skrbel.

Kaj je bilo zate v življenju pomembno pred komuno?

Droga. Ostalo so bile vse fantazije, imel sem želje.

Kakšne pozitivne življenjske cilje si imel?

Imel sem ja, kakšne cilje sem imel in tudi želje, ampak to so bile vse bolj fantazije. Zakaj, za jih ustvariti, kaj naredil nisem. Sem se ga zadrogiral in pol sem razmišljal, kako bi bilo lepo imeti eno delo, kako bi bilo lepo imeti družino, punco, hoditi, ne vem, v fitnes, malo telovaditi, a nisem pa mogel tega, vse zato ker sem bil odvisen.

Kakšno pa je bilo tvoje življenje s prijatelji?

Tako, ko sem bil čist in trezen, sem imel kolko tolko v redu prijatelje. Ampak dobro vsak med njimi je nekaj tikal, al travco al kakšno lažjo drogo al pa alkohol. Malo sem imel takih prijateljev, da bi bili res pridni, pridni, pridni. Nisem se videl v tej družbi, enostavno smo bili različni dosti. Ko sem bil odvisen, seveda pol pa sem si iskal sebi podobne. Iskal sem take ljudi, katere sem vedel, da mi ne bojo rekli hodi v komuno, naredi neki na sebi, ampak take, ki so rekli, dej gremo kaj iskat, ne vem, dej zberimo denar skupaj, pa gremo iskat skupaj drogo in tako. S takimi sem se družil.

Kako si doživljal svojo potrebo po drogi?

Spet bom tako povedal. Ko sem imel mesece, ko sem bil čist, enostavno sem opazil, da trezen težko živim, ker nisem se vedel soočit z vsakdanjimi stvarmi, trezen. Breme je bilo pretežko zame in pol seveda, začne se počasi z izhodi, z žurkami, malo kakšno pivčko tu, kakšno pivčko tam in to se pol nadaljuje. Samo skozi vikende pol pride že parkrat na teden, večkrat na teden in seveda alkohol kot alkohol me nikoli ni zadovoljil, sem hitro prešaltal na heroin al pa metadon al pa tablete. Tisto pa me je zadovoljilo in tisto pa vse probleme, ki sem imel v življenju, vse nerazčiščene stvari iz preteklosti, vse kar sem poteptal, mi je v bistvu nekako, vse te tesnobe in stiske, mi je heroin pomiril. In več kot sem bil zadet, bolj kot sem bil omamljen, bolj kot sem bil zaspan in odsoten iz vsakdana, bolj sem imel mir v sebi. V bistvu sem bil, imel sem zavese na očeh, sem bil prav totalno zadet, da nisem razmišljal o življenju. Tako da, pol sem pa videl, da to pomaga in sem se vedno bolj drogiral. Nisem imel neke meje, neke konstantne, sem se lih toliko, da sem čutil in to je to. Na maksimum. Takrat nisem imel problemov. Sploh me ni zanimalo kaj je okoli mene, kaj se dogaja. Niti da starši trpijo in tako naprej.

Kakšne težave si imel pri zadovoljevanju potrebe po drogi?

Kakšne težave kako pridet do droge? Težave sem imel ja. Denar hitro zmanjka, starši tudi hitro, ne vem, so tudi hitro došli, da se spet drogiram in seveda mi niso dajali več denarja za cigarete al pa za, ne vem, it na kavico al pa to. Pol pa je bil problem ne, kje dobit ta denar, al žicat al preprodajat drogo al pa krast doma staršem al pa krast drugim in tu so bile te težave. Kar tudi niso bile toliko te težave, ker enostavno, ko ti rabi droga boš naredil vse za pridet do nje in ti ni bila neka ovira, hitro postaneš iznajdljiv. Torej za dobit drogo, si sposoben nardit res marsikaj v trenutku.

Zakaj si se odločil, da si se začel pripravljati za komuno?

Tako, vse po malo. Malo so me starši pritisnili, malo me je, malo so me zaporne kazni in sodišča pritisnila, malo zdravje, malo okolica recimo, ko so videli kaj delam iz sebe in me je bilo sram pogledat nekomu v oči in na koncu pa jaz. Tako da najmanj, na začetku sem šel najmanj zaradi sebe v komuno.

Kaj so ti pomenili motivacijski in svetovalni pogovori v pripravi na komuno?

Po tolikih letih neuspehov človek nekako izgubi zaupanje v sebe in uno upanje, ki ga je enkrat imel je minimalno. Tako da misliš, da ti ne bo uspelo. Greš, ampak ne verjameš, da ti bo uspelo. Pol pa seveda s takimi pogovori in motivacijami in to človek nekako spet vidi, da se da. Ne glede na vse, kar se je zgodilo v življenju, da se da narest, da vseeno obstaja ena pot, ki se da pridet iz tega ven.

Torej na kakšen način so ti pomagali pri odločitvi?

Sigurno, da sem si vzel malo več časa zase kot po navadi.

Kako se spominjaš svojih prvih dni, mesecev preživetih v komuni?

Prvi meseci, tako prvi dan me je zelo presenetil. Nisem pričakoval tako toplega sprejema. Nisem pričakoval objema od ljudi. Imel sem res maksimalno pozornost. Nisem bil navajen nečesa takega

odzunaj na ulici. Zunaj je bila hinavščina, prevare, laži in toliko let vsega tega, še sam postaneš takšen in to pol tudi delaš. V komuni je pa čisto nekaj drugega. Ljudje so bolj umirjeni, radi priskočijo na pomoč, so pozorni nate, so tam kadar jih rabiš in te razumejo, ker so dali že to skozi. To mi ej bilo zelo všeč na začetku.

Kaj si najbolj pogrešal ob prihodu v komuno, npr. televizija, telefon, prijatelji, droga, družba, glasba, kava?

Na začetku so vedno tiste, so vedno materialne stvari, ki jih pogrešaš. Ker že ko sem bil pred komuno, sem bil odvisen od materialnih stvari in tako tudi v komuni, ko prideš. Ti pomeni, ne vem, omejeni ogledi televizije pa muzika omejena pa, ne vem, da ni kavic pa da so cigareti omejeni pa da ni punc recimo, to me je najbolj, o temu sem najbolj razmišljal. Al pa možnost, da ne vem, da lahko počneš kaj hočeš. Ne vem, da se lahko uležeš kadar češ, da se lahko dvigneš kadar češ, recimo kar se tiče reda pa takih stvari. To recimo sem pogrešal. Zdej bi se rad ulegel pa ne morem, ker morem delat. Ni bilo tega, to sem pogrešal.

Kdaj si se začel počutiti kot del skupnosti?

Kot del skupnosti sem se začel počutiti nekje v četrtem mesecu komune. Tako nekje.

S kakšnimi stiskami in težavami si se spopadel tekom bivanja v skupnosti, kdo ti je pri tem pomagal?

Imel sem velike težave z dvoličnostjo, imel sem dosti mask na sebi in tu sem se tudi pretvarjal, bil sem nekdo kar v bistvu nisem bil. Dosti sem se dokazoval, da jaz nimam resnih problemov v življenju, da jaz sem ipak malo bolj drugačen, da meni ne bo bil potreben cel program, ampak samo mogoče pol leta, eno leto in sem zelo hitel na začetku, torej stvari, ki bi jih moral dojeti v toku enega leta, sem jih jaz želel dojeti v roku dveh mesecev in sem se zelo dokazoval. V bistvu sem delal komuno za druge spet, spet za starše, spet za ljudi, ki so bili okoli mene, fante, ki so bili recimo z mano v skupini, za terapevte, za koordinatorje, da se njim dokažem, s tem sem imel velike težave na začetku. Odkritost, povedal sem tisto kar so hotli čutit, tisto kar se mi je res dogajalo v meni in kar bi bilo prav da bi povedal, kakšne stiske in probleme, to nisem, to sem zadrževal in to. Najtežje mi je bilo si priznat samemu sebi, da imam resne probleme, da imam resne probleme z odvisnostjo in da morem res kaj več kot sem do zdaj.

Kaj misliš kako je skupnost, npr. drugi fantje s komune, vplivala na tvojo miselnost?

Sigurno dosti. Mislim, da če bi bila komuna narejena na drugačen način, da bi bilo bolj individualno in to, da ne vem, če bi bilo kaj uspeha. To sem stoprocenten. Ker do zdaj mi niso niti psihologi niti psihiatri pri individualnih pogovorih, niso mogli, niso znali pomagat. Mene se ni dotaknilo. Tako pa ko sem imel nekoga ob sebi, ki je dal že to skozi, kar sem dajal jaz na začetku, mi je bilo dosti lažje. Videl sem torej živ vzor, da se da. In dejanja sem videl in to mi je najbolj pomenilo. Pa ne samo pri fantih, ampak tudi pri teh koordinatorjih in terapevtih, ki so imeli toliko izkušenj in so že toliko fantov in punc dali skozi, tako da so že vedeli, kakšni procesi sledijo in dobro so vedeli opaziti

recimo človeka v kakšni stiski in kaj se dogaja z njim in to mi je pomagalo. Recimo pomoč od drugega, torej sigurno to zrcalo drugih. To mi je pomagalo.

Ali si si želel izstopiti iz komune kdaj?

Iz komune sem si želel iztopiti verjetno vsaj dvakrat na teden. Vsaj dvakrat na teden mi je prišlo, da bi šel, tako da sem imel dosti teh poskusov, da bi šel. Ampak seveda pol je to spet neko bežanje od problemov. Kakor sem odzunaj bežal od problemov s tem, da sem se drogiral in da sem šel v omamo, tako sem tukaj hotel zbežat recimo od neke situacije stran, recimo ven iz komune. In takrat sem res verjel, da če grem ven iz komune, da se bo moje psihično stanje in počutje izboljšalo, v bistvu bi se samo poslabšalo. Tako da hitro sem pol s pomočjo fantov in koordinatorjev, sem dojel, da v bistvu bežim od problema, bežim od samega sebe in tako vem, da ne bi mogel rešiti nekih stvari. Pol pa s časom, večkrat kot sem se zadržal, večkrat ko sem premagal samega sebe in enostavno sem se ojačal tudi. Pol je bilo vedno lažje ostati. In tu sem nekako jaz naredil na svoji odločnosti in vztrajnosti in na samozavesti in to.

Torej kdaj si začutil spremembo pri sebi?

Pa nekje recimo po desetem mesecu komune se je začelo res nekaj spreminjati v meni, da sem sam opazil, da sem sam videl, da mi niso drugi povedali, takrat sem začel videti neke stvari.

Kako je zorela odločitev, da komuno uspešno dokončaš?

Odločitev je začela zoreti isto takrat po desetem mesecu. Na začetku seveda, ko sem prišel v komuno, sej sem rekel, plan je bil šest mesecev, eno leto, nikakor cel program. Pol pa po desetem mesecu, sem nekako, sem si rekel, v življenju nisem nikoli naredil nič kaj konkretnega zase, niti nisem dokončal. Vse kar sem začel, je bilo narejeno na pol, vsaj zdaj da naredim nekaj do konca. Sem zaupal programu in sem se prepustil. Tako da iz meseca v mesec sem bil vedno bolj odločen, da grem do konca. Pol pa ko prideš do dvajsetega meseca komune, ti je žal nehati. Rečeš seveda gremo do konca, če sem že prišel do tri četrti. Ko pa sem prišel do konca, sem še podaljšal osem mesecev. Tako da sem videl, da mi komuna res nekaj daje in sem bil odprt za sprejeto in pol pa je bilo.

Kako si se razumel z družino med bivanjem v komuni?

Vsak v komuni se z družino razume super, mislim super, sigurno boljše kot kadar si doma. Zato ker starši lažje spijo, niso obremenjeni, ne rabijo skrbeti al si živ al si nekje umrl nekje v kakšnem bloku al pa v kleti. Kar se tega tiče, je malo lažje. Kar se pa tiče tega, da moreš razčistiti nekatere stvari, ki so se zgodile v toku let v samem odnosu med staršem in sinom, tam pa pride recimo, je že malo težje. Tam rabiš čas, tako starši rabijo čas, da sebi priznajo neke napake, ki so jih storili, kot recimo tudi jaz sem rabil neki časa, da se sploh naučim povedati kaj me je motilo, da sem se sploh naučil pogovarjati s starši in da sem sploh dojel, da vseh stvari pa tudi ne bomo mogli razčistiti in da staršev pri teh letih ne moreš spremeniti, ampak se boš moral naučiti živeti s tem, ampak važno je da tudi poveš, da veš povedati, da daš to kar te muči iz sebe ven. Tako da rabili smo kar nekaj časa. Hvala bogu, tu so bile skupine, na žalost mi niso hodili na skupine, ampak so pa zato hodili

na obiske v komuno. In tam smo marsikaj razčistili. Tam sem že počasi iz leta v leto začel nakazovat in postavljat neke meje, kaj je dobro zame, kaj ni dobro zame. Do kje lahko pridete, do kje pa ne. In seveda tudi, se spomnim enkrat sem poklical mamo, kar tako sem se slabo počutil, sem rekel, mama, mi je žal za vse kar sem ti naredil. In pridejo taki trenutki, ko začutiš res, da ti je žal. Seveda pol samo ena beseda ni dovolj, dejanja so tista, ki so pomembna. Ta pa se najbolj vidijo, ko prideš ven iz komune, ko končaš program. Pol s časom, z meseci in z leti pol pa starši nekako pridobijo spet počasi to zaupanje. V komuni ga že malo dobijo, ampak po komuni pa še bolj.

Kaj bi pa ti mogoče spremenil v komuni?

Ne bi nič spremenil. Tako bi pustil.

Kako si se počutil, ko si prišel iz komune?

Poln energije, z občutkom, da lahko objamem cel svet, da zdaj pa začnemo za prav. Vse kar smo, vse kar sem prepustil, da zdaj bom nadoknadil. Zadal sem si dosti stvari. Tako da sem kar na hard zaštartal.

Kaj je bil glavni cilj, ko si prišel iz komune?

Glavni cilj se je osamosvojit, torej živeti samostojno in na temu delam še danes. Narest si sam, torej plačat si sam za izpit za avto, sam si kupovat za jest, se prehranjevat, plačat si streho nad glavo, torej samostojno živeti. To mi je bil cilj.

Kaj lahko rečeš danes o teh ciljih, so se izpolnili?

Cilji so se izpolnili, deloma skoraj vsi. Sicer živim še tukaj v Bertokih, ki si plačam pač na nek način, ampak vseeno nisem še, torej nimam še svojega stanovanja, ampak deloma so se vsi cilji izpolnili. Naredil sem izpit za avto, službo sem dobil. Skoraj vse.

Kakšne težave si imel mogoče z abstinenco od drog? Kako si to reševal?

Težave pridejo tako, še vedno imaš uni odvisniški mehanizem v glavi, ga imaš in to opažam, ko pride kakšen stres, problemi, avtomatsko pomisliš na kakšno pivo, pomisliš na kakšno tableto sigurno. In to ti pride, ampak veš že iz prakse in iz preteklosti veš, da vzameš enkrat in je gotovo. Tako da to se sigurno zgodi, ampak večkrat kot daš to skozi, lažje ti pol je. Vidiš, da stvari moreš reševati na normalen način, trezen in se soočiti z njimi, ker dosti dam na to, da ne bežim od problemov, da se z njimi soočim. In pol, če bi vzel eno tabletko al če bi vzel kakšno drugo drogo, kaj bi naredil. Bi to za kar sem se trudil in za to soočenje z vsakdanjim življenjem enostavno ne bi bilo nič. Bi bežal spet od problemov, ne bi se soočal z njimi, to hočem povedati.

Katere spremembe osebnosti si opazil na sebi?

Dobro tu sem zdaj še v fazi odkrivanja, to sigurno. Ker je malo drugače, ko si v komuni in je malo drugače ko si zunaj. Nekatere stvari, ki sem se naučil v komuni zdaj prenašam ven. Sigurno sem

dosti bolj premišljen, stvari dobro premislim, vem si postaviti meje. Lažje komuniciram z ljudmi, lažje dojemam nekatere stvari. Vem uživati v stvareh, ki prej nisem vedel, najbolj to s sprehodi, najbolj to bit zadovoljen z malimi stvarmi. Torej skromnost, čutim, da sem zelo poštena oseba postal, to zelo čutim. Odkrit, to čutim, pa še je tega no. In sigurno imam dosti bolj rad sebe, to sigurno, je pa treba še delati na temu.

Kaj je danes zate v življenju pomembno?

Sigurno, da ne izgubim stika s samim sabo, to mi je najbolj važno. Da ne izgubim stika s samim sabo in da imam sam sebe rad, če bom to imel, bom tudi drugo lafal, bo tudi punca, žena, družina, delo in vse ostalo. Če nimam sebe, nimam nič.

Kako se preživljaš, imaš delo, zaposlitev?

Sem zaposlen. Imam zaposlitve, preživljam se sam, sem samostojen.

Imaš stike z rodno družino?

Imam stike z vsemi iz družine. Gledam, da teh ne izgubim, da jih nekako ohranjam. Seveda v mejah normale, da nisem zdaj vsak dan z njimi, ampak da jih ohranjam, ker družina je družina in ko sem jih rabil, so bili edino oni prisotni in pač zaposleni in fantje iz komune, drugih ni bilo.

Kdo so zate pomembni ljudje v tvojem življenju?

Mama, oče, brat, družina, sodelavci, fantje iz komune, še ene par kolegov, ki jih imam.

Kakšna je tvoja prijateljska družba?

Ja, zdaj delam selekcijo. Delam selekcijo med kolegi pred komuno in kolegi po komuni. Enostavno vidim zelo veliko razliko med kolegi, s katerimi sem se prej družil, že v našem razmišljanju se tukaj razlike kažejo velike in enostavno z nekaterimi se več ne družim. Iščem pa si nove kolege, nekatere sem obdržal in so se tudi sami uredili življenje in živijo dobro življenje. Iščem si pa nove kolege.

9.1.2. Intervju 2

Drugi intervju z Branetom (18.7.2016)

Kakšno je bilo tvoje življenje preden si šel v komuno? Moje življenje je bilo čisto za zadovoljevat moje potrebe ugodja, se pravi sem bil odvisen od droge in samo to, da bi zadovoljil ta občutek zadetosti in spet sem se zadeval. Slabše življenje sem imel oz. sploh ni bilo več življenje. Več sem hotel biti zadet samo, da ne bi, ne samo toliko sploh iz užitka, ampak da ne bi mogel, da ne bi razmišljal o temu, v kakšnem razsulu sem oz. da bi se zavedal, da sploh ne živim, da nimam življenja.

Kakšno je bilo življenje v rodni družini (mama, oče)?

Življenje v družini je bilo tako, na videz, na zunaj bi rekel v redu, normalno, ampak tako, ko zdaj gledam za nazaj pač, sicer čeprav ni delal dosti težav, je moj oče bil alkoholik, doma je bilo ful kreganja. Sicer materialne potrebe, to je bilo vse poskrbljeno, ni pa bilo tega – pristne osnovne družine, se pravi nekih čustev, neke ljubezni, pristnega pogovora in tako brez zanimanja. Tega ni bilo nič, to sem tudi pol pogrešal. Takrat sicer nisem vedel kaj pogrešam. Tega ni bilo, to sem pogrešal ful.

Kakšno je bilo življenje v šoli?

V šoli je bilo v redu, sem bil odličnjak. Nisem imel težave z učenjem. V šoli nisem imel nobenih težav, sem bil športnik. Razna tekmovanja – Vegova, te bralne značke – to sem vse izpolnjeval, ampak samo to mene ni moglo to neki zadostiti, mojim željam, mojim potrebam, kot pravim, sem pač pogrešal sem pol tisto. Čeprav sem bil dober v šoli in ne vem kaj, ni bilo neke potrditve pol iz strani družine oz. neke pohvale ali da nekaj delam v redu, se pravi v redu sem bil, dober sem bil v šoli, ampak to mi ni pomenilo nič takrat.

Si končal potem šolo?

Končal sem osnovno šolo z odlično, pol pa v srednji tam do tretjega letnika sem nekako pregural, ker takrat se je itak že začelo pol to odvisniško življenje in nisem videl niti smisla v šoli oz. nisem imel smisla sploh v življenju. Pač hotel sem se samo zadevat, bit zadet in da ne razmišljam o sebi, o težavah in počutil sem se frajer na začetku. Mislil sem si, da sem glavni frajer in da sem našel smisel svojega življenja v omamljanju in žuranju. Pol pa odvisnost je zahtevala vedno več od tebe, od življenja, od seveda pol tudi do denarja je pol bilo treba prideti na različne načine. Se pravi pol tudi neke manjše oblike kriminala, kraje. Zgubil sem prijatelje, šolo sem pustil, ker niti nisem mogel, tudi če bi hotel, ne bi mogel nadaljevat, ker nisem bil v stanju. En, dva, tri se je obrnilo, deset, petnajst let in sem bil na ulici, brez, čisto sam, brez podpore družine, ker niso niti razumeli, brez prijateljev, brez nobenega, sam sem bil, enostavno sam sem bil.

Si kaj delal v tem času?

Sem imel tako priložnostna dela, občasna dela sem imel. Imel sem pač tudi to srečo, da mi je sreča oz. nesreča, da sem delal pri očetu, ki mi ni znal postavljat meje, tako da kao delal sem na papirju, v službo sem hodil po dve, tri ure, prišel sem kadar sem hotel, šel sem kadar sem hotel in sem ful to izkoriščal, tako da bi rekel, da sem imel neke delavne navade, ne, nisem imel tega, samo bolj to neko izkoriščanje.

Si imel prijatelje, kakšni so bili tvoji odnosi s prijatelji?

Od prijateljev sem imel. Imel sem zdrave prijatelje, ki sem jih, ko sem se začel drogirat, so mi oni hoteli pomagat, so mi stali ob strani. Ampak jaz sem to njihovo pomoč izkoriščal samo za materialne stvari, sem si sposojal denar in seveda prej ali slej so se naveličali in pač so imeli svoje življenje in so mi en za drugim so mi začeli obračat hrbet in na koncu me niso niti več pozdravili,

takrat sem bil ful žalosten in jezen, ampak to je ena stvar, ki mi je tudi pol pomagala, da sem prišel do točke dna, da sem se pol tudi enkrat zavedal, da tako ne gre več naprej, ker nisem imel pol več prijateljev. Imel sem te svoje v svojem krogu, s katerimi sem se gibal, ki smo bili kao med navednicami prijatelji, ampak to ni bili nobeno prijateljstvo. To je bilo samo iz nekega koristoljubja oz. danes si ti moj prijatelj, ker imaš drogo, jutri je uni moj prijatelj, ker ima drogo in bom govoril slabo o tistem od prej. In to ni bilo nič.

Kje pa si živel?

Ma živel sem cel čas doma in pač imel sem to, lahko bi rekel potuha, ki sem do tridesetega leta doma. Pač vedno je bilo neko kreganje, to sem že vedel, ampak sicer sem bil tudi šest mesecev na cesti, na ulici, kar me je še ena stvar, ki je pripomogla k temu, da sem pol se odločil, da tako ne bo šlo več naprej, da morem nekaj naredit, spremenit. Zdaj kaj, takrat še nisem vedel kaj, ampak tako nisem mogel več živet.

Kako si preživil dneve?

Dneve sem preživil tako, da prvo, takoj ko sem se zbudil, sem pomislil, kje bom dobil, da morem dobit drogo, kje bom dobil drogo, kako bom dobil drogo. Se pravi bo treba dobit drogo, zdaj al sem spet kaj zmanipuliral starše al sosede, prijatelje, al kogarkoli, da sem dobil denar. Pol sem šel po drogo, sem šel domov, sem se zadel in pol ko je začelo popuščat sem spet moral nekoga obrnit oz. ukrast, da sem spet dobil drogo in sem šel spet domov, zaprt med štirimi stenami, jaz in televizija in to je bil moj dan. In drugi dan spet ponovi vajo.

Kaj je bilo zate v življenju pomembno pred komuno?

Tako pred drogo, še pred najstniškimi leti, se mi zdi, da mi je bilo pomembno tko kot sem bil dober športnik, tko da bi prav rekel kaj je bilo pomembno, niti ne vem. Se pravi nisem imel teh, družina ni dala lih teh nekih vrednot, da bi vedel kaj, sploh nisem nekaj pričakoval, neke realne cilje nisem imel pred sabo, neke želje, tako da ne morem niti povedat, kaj je bilo zame takrat pomembno. In to je tisto mogoče, ker nisem imel, ker mi nič ni bilo pomembno, nisem imel nobenega cilja pred sabo. Pol v drogi mi je bilo pomembno to, da sem zadet oz. tako, da imam materialne stvari, da imam čim več denarja, čim več ugodja osebnega in zadovoljstva takega egoističnega. To je bilo pred komuno.

Kakšne težave si imel pri zadovoljevanju potrebe po drogi?

Težave sem imel te, da je telo zahtevalo vedno več droge, vedno težje je bilo pridet do denarja, da sem kupil to drogo. Včasih je bilo težko dobit drogo, ki je je zmanjkalo. Seveda so bili tle konflikti, kakšen krat sem se s kom sprl, dolgovi, ki sem ostal dolžen, tepeži, težave s policijo, se pravi pol tudi razna sodišča, razne kazni. Seveda posledično ko sem imel z drogo težave, sem imel tudi z socialno-družbenim okoljem, normalno. Z okolico, svetom, z vsemi in nenazadnje tudi sam s sabo.

Kaj te je prisililo, da si se začel pripravljati za komuno?

Prisililo me je to, kar sem rekel prej – nisem imel več nobenih prijateljev, nisem imel več nobenega, noben me ni hotel pogledat, noben me ni hotel pozdravit, doma je bilo samo še, niti ni bilo več tako kreganje, je bilo že uno, da so obupali nad mano, tako da sem tudi končal na cesti. Se pravi pripravilo me je to, čisto osnovna človeška prva gonilna sila, to da preživim. Na cesti nisem znal preživeti, se pravi sem hotel it, moral sem it nekam, kjer bom imel mir in kjer bom imel streho nad glavo in kjer bom imel za jest in za pit.

Kaj so ti pomenili motivacijski in svetovalni pogovori v pripravi na komuno, na kakšen način so ti pomagali pri odločitvi?

Mogoče na začetku mi sploh niso niti toliko pomagali, ker sem vedel, da morem it, tako da nisem to jemal, nisem toliko poslušal te stvari. Sem jih pa slišal, sem pa slišal te stvari, so mi prišle mogoče prav malo kasneje. Tako ene par mesecev, ko sem bil v komuni, sem se spomnil teh besed, takrat ko sem se prav pripravljaj za komuno, mi ni dosti pomenilo, ker sem itak šel to pod prisilo neko in sem to doživljal samo kot neko pranje možganov.

Kako se spominjaš svojih prvih dni, mesecev preživetih v komuni?

Spominjam se, prvi dan mogoče ni bilo lih neki pozitivno, je bilo ful enega straha, kaj bo z mano, kakšna bo ta komuna. Itak moje življenje je bilo pesimistično, tudi moja predstava prihodnosti in tudi glede komune sem bil pesimističen. Tako da sem gledal na vse slabo, da bo to vse slabo. Ampak že prvi stik pol je bil zelo v redu, sem bil ful presenečen nad komuno in nad samim sistemom in nad to neko energijo, ki so imeli vsi tej fantje, ko sem prišel tam. Čistoča, ta red, ki je vladal, neka organizacija je bila in tudi nenazadnje, ko me je sprejel prvi odgovorni in to ko sem čutil res nek interes zanimanja človeka do mene. Pač človeka, ki ga sploh nisem poznal, ki sem ga prvič videl v življenju, sem res čutil neka pristna čustva do mene – pač čustva prijateljstva, mogoče tudi ljubezni, samo takrat še nisem znal definirat. Pol ko so minevali tedni, meseci je bilo vedno boljše, sicer sem še vedno bil odvisnik, džanki, in še vedno sem probal manipulirat sistem in vse, ampak mi je bilo tudi to všeč, da sem videl, da ne morem. In to da sem imel neke okvirjene meje, da sem bil v nekem sistemu, ki funkcionira, kjer ne morem jaz delat tako kot hočem, po svoje, mi je hkrati šlo malo na živce, ampak nekje v sebi sem vedel, da mi je to dobro in sem bil zadovoljen s tem, da sem v nekem takem režimu, kjer ne morem delat, kar hočem. Seveda sem videl, da mi bo to koristilo, da mi bo to pomagalo v življenju.

Kaj si najbolj pogrešal ob prihodu v komuno?

Najbolj sem pogrešal drogo oz. neki, da se ne zavedam svoje resničnosti, ker to da sem šel v komuno, sem doživljal kot poraz, da ne zmorem sam, da rabim pomoč. Pogrešal sem mogoče punce pa niti to ne. Pogrešal sem to, da ne morem bit zadet. To sem pogrešal.

Kaj si najtežje sprejel ob prihodu v komuno?

Pa nič ni bilo težkega, mislim, bil sem v vojski, tako da to je res disciplina. To mi ni bilo težko. Težko je bilo to ja, da si moram priznat, da sem odvisnik, da tudi jaz rabim komuno, da si ne morem sam pomagat. To mi je bilo težko sprejet.

Kdaj si se začel počutiti kot del skupnosti?

Ma prav zares po enem letu, ko sem se vrnil iz preverbe, verifike, takrat sem se začel počutiti kot del skupnosti, ker sem začel tudi jaz živeti v skupnosti, sem začel verjeti v njo in takrat sem se res počutil kot da sem doma, kot da sem del neke skupine, neke družine.

S kakšnimi stiskami in težavami si se spopadal tekom bivanja v skupnosti? Kdo ti je pri tem pomagal?

Ma na začetku ti pomagajo drugi fantje oz. koordinatorji, Don Pierino sam, ti svetujejo, ti pa ne povejo rešitve, ker vsak ima svojo rešitev, ti nakažejo pot, ti povejo, ti dajo orodja, s čim naj se sam spopriemaš s svojimi težavami. Najhujše težave pa so bile sigurno te – sprejeti preteklost, se soočiti z njo in da greš lahko pol naprej, oprostiti drugim, oprostiti samemu sebi. In to je bilo najtežje in pol kasneje tudi, ko sem bil na drugi verifiki, preverbi, je bilo to, da sem pogledal čez vse ljudi, ki so se spomnili, da sem kdaj kaj slabega naredil v življenju, se soočiti z njimi, jih pogledati v oči, se jim opravičiti, ampak to je bil en del tega sprejemanja moje preteklosti, da sem našel pot, da sem lahko začel graditi prihodnost. To mi je bil najtežji del v komuni, pol je drugo šlo vse gladko, ko sem enkrat to naredil.

So fantje, skupnost vplivali na tvojo miselnost?

Sigurno da so. Mislim vsak je posameznik, vsak je stvar zase, ampak odvisnost, od katere koli substance je pa zelo splošna in je pri vseh bila tudi neka enaka rešitev, tako da so mi, kot sem rekel prej, prvo ti pomagajo z nasveti, ampak tudi če nočeš, pol pa te malo, te malo tudi stisnejo oz. te prisilijo, da nekatere stvari vidiš. Imel sem veliko fantov, ki so tudi že končali komuno in so mi bili v zgled in z njihovimi besedami, še bolj pa z njihovimi dejanji, kako so živeli, tako da sigurno so mi pomagali na tej poti. So mi bili pač tisti zgled, da se da. Če lahko on, zakaj ne bi tudi jaz. In dlje časa kot sem bil v meni, dlje časa kot sem bil v komuni, dlje časa sem obujal te vrednote, ta zdrav način življenja in počasi počasi so se v meni porajale in nastajale neke ideje za prihodnost, tudi neki cilji, tega kar nisem imel takrat kot sem rekel prej, nisem živel za nič. Zdaj pa sem že imel neke načrte kaj bom v svojem življenju. To mi je pomagalo.

A si si kdaj želel izstopiti iz komune?

Ja je bilo enkrat, ko sem hotel izstopiti. To je bilo, ko me je en fant hotel prisiliti, da ker sem se znal dobro skrit, sem se znal zamaskirati, vedno je bilo vse v redu, nikoli nisem pristno govoril o sebi, o svojih čustvih, kaj razmišljam, nikoli nisem bil kao jezen, čeprav sem bil, ampak sem to sem držal v sebi, vse te svoje demone in viharje, to sem držal not v sebi. Seveda me je to not razžiralo in ta fant me je seveda me je znal pripraviti do tega da izbruhnem, pač me je sprovciral. In takrat ko me

je sprovciral, sem se hotel it domov, se pravi sem hotel zbežat, ne od njega, hotel sem bežat sam od sebe, kar se ne da in sem imel samo srečo, da takrat sem dal ta lažni ponos, to trmo, da sem dal na stran in da sem šel preko tega, preko sam sebe, da sem ostal. In ja, to je bila tudi ena fajn preizkušnja v komuni.

Kdaj si začutil spremembe pri sebi?

Sej v komuni sprememb ne vidiš sploh na začetku, ne vidiš nobenih sprememb, jih vidijo drugi, ker se ne znaš niti opazovat sam sebe. Ne poznaš sam sebe in se ti zdi vedno isto, da se nič ne spreminjaš. Ampak drugi vidijo, da se spreminjaš. Mogoče tam pol po enemu... Drugi so mi govorili o mojih spremembah, ki jih sam niti nisem jemal tako resno oz. jih nisem niti razumel, kaj mi govorijo, ampak... Seveda vidiš tiste spremembe, da si malo bolj, si osvojil red in disciplino in neko poslušnost, ampak tako pa une prav spremembe notranje, na čustvovanju, na govorjenju, se mogoče tam v zadnjem letu, tretjem letu, ko sem bil v komuni, ko sem videl, ko sem včasih sam sebe presenetil, ko sem šel naredit eno stvar, ne ker sem jo moral, ampak ker sem si želel, ker se mi je zdelo, da je to prav naredit. Tam sem mogoče videl te spremembe.

Kdaj ti je dozorela odločitev, da želiš komuno dokončati?

Ko sem imel šest mesecev komune, ko sem videl, kako fanti in punce in ko ta velika, to veliko srečanje za božič, ko pridejo fanti in punce, ki so tudi že pred tridesetimi, štiridesetimi leti končali komuno. Tako je bilo deset tisoč ljudi. Vsi so imeli iste oči, vsi so imeli neko isto energijo, isto veselje. Vsi so govorili isti jezik, čeprav eni Slovenci, eni Švicarji, eni Francozi, eni Italijani. In pol ko so tej fantje stopili na ta oder, tej, ki so končali komuno, je bil en tak izbruh čustev, emociji v meni, sreče, žalosti, veselja, vse zmiksano skupaj, ampak me je to tako prevzelo, da tam je meni že dozorela ta ideja, čeprav si nisem hotel še priznat, da je dozorevala. Pol sčasoma pa sem vedel že, da bom končal komuno, da hočem končat.

Kako si se razumel z družino med bivanjem v komuni?

Na začetku je bilo vse tako površno, ampak tako kot sem jaz dozoreval v komuni, tako so tudi moji svojci dozorevali odzunaj, ker so hodili na skupine za svojce. Jaz sem se spreminjal in normalno so se tudi oni morali spreminjati, njihov odnos do mene. Tudi oni so mogli razumeti to problematiko, da ni to samo problem droga, ampak je to tudi problem družine, pomanjkanja nečesa, kar je bilo prej v družini. Torej sta tudi moj oče in mama sta dozorevala v temu in se je najin odnos, naš odnos se je ful spremenil. V komuni sem prvič rekel očetu, da ga imam rad, on je meni prvič rekel, da me ima rad. Sem povedal, jaz sem povedal njim, kar me je mučilo, kar mi ni bilo prav, oni so povedali meni. Je bilo težko to povedati, že težko je povedati enemu fantu, ki ga ne poznaš, težje je povedati nekomu, ki si čustveno navezan nanj, ker se bojiš kako bo to sprejel, a se bo užalil, pol ti je žal, se ti smili, ampak to je bilo treba narediti, ko sem bil. So bili tudi težki trenutki med nami, med družino, ampak samo nas je pol samo še bolj zbližalo, je ojačalo naše vezi.

Bi mogoče v komuni kaj spremenil?

Iskreno povedano, ne bi spremenil nič, zame je bilo v redu.

Kako si se počutil, ko si prišel iz komune?

Počutil sem se hkrati ful srečen, ful zadovoljen, da sem nekaj končal v življenju, hkrati tudi malo žalosten, ker sem se navadil živeti v komuni, je postala moj dom. Čeprav zdaj po toliko letih vem, da ne bi mogel živeti tam oz. ni prav, da bi živel tam. Imel sem neko strahospoštovanje do življenja, ne do droge, s tem sem zaključil. Vedel sem, da to ni nič, da zdaj bo treba šele zavihat rokave. Imel sem kratkoročne cilje, imel sem dolgoročne cilje.

Tvoj glavni cilj, ko si prišel iz komune?

Ma imel sem par glavnih ciljev, teh kratkoročnih, to so bili narediti izpit za avto, končati šolo, najti neko službo, pomagati prostovoljno spet tudi drugim, to kar sem dobil od drugih, da tudi jaz dam naprej. Drugače, če morem to skleniti v neko glavno, nek edinstveni glavni cilj, je bilo to živeti normalno življenje.

Kaj lahko rečeš danes o teh ciljih, so se izpolnili?

Cilji so se izpolnili, to so bili tej osnovni, primarni, ustvaril sem si družino. Cilji se še izpolnjujejo naprej. Naučil sem se, da ko dosežeš ene cilje, da si moreš takoj postaviti tudi druge, da se ne zadovoljiš. Cilji se izpolnjujejo, eni se ne. Potrudim se vse izpolniti, če pa se ne izpolnijo, pa tudi nič narobe.

Si imel kakšne težave z abstinenco drog v času po komuni?

Ne, nisem imel nobenih težav z abstinenco od drog. Moral sem še razčistiti, vedel sem, da tudi to name čaka, svoj odnos do alkohola, ker odvisnost je odvisnost. Tle sem tudi postavil si neke meje, take, ki so pač zame bile zdrave, tako da alkohol spijem res mogoče parkrat na leto, nikoli se ne napijem. Tko ko mi res zapaše kot, ne da me zadane, da mi zamegli razum, ampak tako, če je kakšna dobra družba, pa če kaj poješ, kej normalnega če spiješ zraven, seveda v majhnih količinah. Tako da, drugače pa prav težave z abstinenco nimam.

Katere spremembe osebnosti si opazil na sebi?

Zdej stoprocentno se nisem spremenil. Sigurno sem bolj odkrit do sebe in do drugih. Sem bolj dosleden. Se pravi tisto, kar si načrtam, se trudim tudi narediti, ne glede na karkoli. A od manjših stvari, od tega, da pospravim, da zlikam stvari, da pospravim, da skuham, da pomijem pol posodo, do tega, da tudi če se mi nekaj ne da narediti v tistem tednu, al vem, da bo znalo bit to naporno al težko mogoče se s kom kregat, to tudi naredim. Sej pravim nisem nekaj, še vedno se najdem v situacijah, ko sem, ko imam to manipulatorsko vedenje včasih, sam to si pol priznam, to analiziram, pol z ženo se o tem tudi kdaj pogovorim. Ne držim več v sebi. Svoje stiske, svoje težave, svoje dvome, to vedno al z ženo al s komerkoli se o tem pogovorim, tako da dam to ven iz sebe. Tega večinoma ne delam več, to sem spremenil. In sem se naučil mogoče, sigurno, da ne kritiziram več

ljudi, da ne ocenjujem samo po njihovem izgledu al kaj takega, tudi zaradi njihovih dejanj. Vedno se skušam tudi vživeti v drugega, tako da to sem tudi spremenil. In sigurno, definitivno nisem več tako materialistično naravnani. Ne iščem več sreče, zadovoljstva in življenjskega pomena v materializmu, ampak v odnosih. To sem spremenil.

Kako se preživljaš? Imaš delo?

Ja, delam za Zavod pelikan, za komune. Kaj naj rečem, plača je redna in se da, se je treba naučiti, da se preživet.

Kakšne stike imaš z rodno družino?

Oče mi je umrl, ko sem prišel iz komune, sestra mi je umrla, tako da imam samo še mamo. In okej imam ženo in otroka. Z mamo imam stike pač, normalne stike. Z drugimi, z daljšimi sorodniki, pa živijo vsi nekje daleč, tako da se slišimo vsake toliko po telefonu.

Kdo so zate pomembni ljudje v tvojem življenju?

Pomembni ljudje v mojem življenju so tisti, ki jih imam jaz rad in ki imajo radi mene.

Kakšna je tvoja prijateljska družba?

Moja prijateljska družba je zelo pestra. Imam prave prijatelje, pravih imam recimo ene tri, štiri. Drugače imam pa veliko, veliko znancev oz. ne vem kako bi definirali, podprijateljev, s katerimi se lahko pogovarjam marsikaj. Če sem prej delal tako, da sem ful svetoval, ker sem videl njihove napake, sem nehal to delati, ker sem videl, da ti nasveti niso, da jih ne razumejo oz. tudi če prosijo, jih pol ne sprejmejo, pride do kakšnih zamer, tako da sem se naučil. To je tudi ena stvar, ki sem jo spremenil, sem se naučil tudi dostikrat zadržati zase določene stvari in nobenega ne obsojati. Imam pa zelo širok spekter teh raznoraznih prijateljstev.

9.2.3. Intervju 3

Tretji intervju z Ines (22.7.2016)

Kakšno je bilo tvoje življenje preden si šla v komuno?

Ja, pred komuno je bilo tako, sama sem se začela drogirati – pr petnajstmi s travo, pr šestnajstih pa so začeli problemi doma med ato in mamo in js kr nisem tega tega dojemati, taku da sem se spustila pol na trše droge, ker sem pač zbežala v drug svet. Tako da sem, moje življenje je zgledalo tku, da šolo sem delala tut hodila sem preko študentskega delati, sam kaj ko ni bilo nič prišparani na konci, je vse šlo. Tako da šolo sem zaključila, vse sem, srednjo in pol naprej pa ne, pol naprej pa ni šlo.

Kakšno je bilo življenje v družini? Kakšen je bil odnos s starši?

Ma s starši odnos je bil, zdej loh rečem, da smo normalna familija. Pač vsak ima probleme v familiji, nobena familija ni brez problemov. Sam taku, jaz sem pogrešala dost od ata pozornost, ker ata moj je bil tak, da se ni znal pogovarjat, da je bil bolj zaprt človek, čeprav zdej ne več tulko no. Morda tudi zato, ker sem ga jaz zdej sprejela, tazga ku je. Sam včasih sem ga rabila, da bi me bolj pocartal pa se kej pomenil z mano pa tku. Pa je dosti delal in pol še ko je bil doma tega ni znal dat. In mama je bila pa v redi, je bila zlata pa dobričina, je bila pa za obračat okoli prsta. Tako da... In nista se, ona dva se dostikrat nista ujela na področjih. Ona je eno gonila, on je drugo. In pol veš ti ko otrok preštudiraš točno, ne. Aha, ta ima te meje, ta ima te meje. Tega morem mal več cajta obračat pa bo popustila, taku da to sem imela vse pod nadzorom. Taku da drugače pa sta mi vcepila eno delo, delovne navade, je bila una ljubezen, ni da bi bilo zdej, ne vem, pretepanje doma in ne vem kaj.

Zakaj pa si se spravila v tako družbo?

Ma jaz sem pol, ki sem bila tle na Razborju, smo bili s tisto Silvano s Kranja, mi je dosti pomagala. Ko smo se nazaj še pogovarjale. Jaz sem bila stara pet let, ko sta se Boštjan pa Barbara rodila, brat pa sestra – dvojčka. Ata je cele dneve delal in mama je bila okupirana s temi dvemi. In tudi z mamu smo se pol pogovarjale, je rekla, ja, jaz sem tistikrat začutila, da si se ti odmaknila. Jaz sem bila ful ljubosumna na njih dva, mama je samo z njimi, z njimi, z njimi. In mama je rekla, da se jaz nisem tela nanka ne pocartat, pridi k meni – ne sej sem tle v redi, pusti me. In pol postopoma, ne vem, iščeš pozornost. Pol tudi v vrtci sem imela take prijatelje, da so bolj izstopali. In pol veš, ki razmišljam, pol tut šola... In pol tut v šoli iščeš tako družbo. Ker jaz preden sem se začela drogirat, jaz sem imela normalne prijatelje in pol sem te spoznala. Normalni niso bili zanimivi, so bili preveč brezvezni. Pridni hodijo v šolo, doma so. Pač sej jaz ne bom rekla da mi droga ni v redi, droga mi je v redi. Je lepu, ne bom rekla zdej to je slabo, tu je grozno, samo kaj pride pol vse. Pol pa ni, je lepu dva dni, ma pol pa ni več fajn.

Kaj pa zaposlitev, delo?

Pred komuno sem delala, ja, preko študentskega kr ja. Sem bila pridna, no. Tku da, veš kaj, pri meni je bilo, sej so me težko pogruntali doma, kr jaz nisem ukradla ene stvari. To sem si zadala, doma je bilo vse v redi. Sej nekaku je še pelal, dokler se jaz nisem na konci zadnje tri mesece začela doma pol drogirat. Ker doma se nisem nikoli, sem se zunaj in sem prišla pol domov. Pol sem se pa začela na konci doma, pol je bilo pa že prav gotovo. Tako da, tut ko sem delala, nikjer nisem nič ukradla. Sem vedela, pač tisto morem narest in to je to. Sam pol ko je blo konec šihta pa je bil bum.

Kje si živela?

Doma. Dobro ajde, srednjo šolo sem bila v Ljubljani, sem bila v internati, čez vikend, za vikende doma, kolikor smo bili doma. Tako da veš, pol itak ni pomagalo več. Pri šestnajstih pridi ob eni uri domov, itak nisem več poslušala. Taku da je bilo že prekasnu.

Kakšne pozitivne cilje si imela takrat?

Ja to sem imela v glavnem šolo končati., srednjo. To ja, vsaj to no.

Kaj je bilo zate v življenju pomembno pred komuno?

Nič, sem bila v puberteti. Tist, ki ti ni nič pomembno, žuranje in to je to.

Kako si doživljala svojo potrebo po drogi?

Kaj jaz vem, to pozornost iščeš bolj na začetki s tem po moje. Itak, ni potrebe na začetki, na začetki je una pozornost al pa un firbc dejmo probat, ni družga, ki vidiš družga pa kaj bom še jaz. Pač probaš, zakaj pa ne. Pač tudi midve s Kristino smo se dostikrat pogovarjale, mi otroci smo ostali zunaj in smo se pol začeli drogirat, dosti folka. Tudi eni pa so se pol začeli drogirat. Ne vem al te privlači tisti svet, ki vidiš tam, neki družga, neki zanimivega. Ker ne vem, dostikrat se spomnem, da sem gledala mamo, k je prišla domov, začela kuhat, pospravljat deke, to zde sam geldam, kaj to je življenje. Veš, to rutino sprejet, vsakdanja rutina, da moreš ti najdet te pozornosti notri, to je bilo meni kriza najdet. In pol veš tudi ko sem rodila, jaz sem bila navajena skozi uno akcijo okoli, sem rodila, bum, kaj to je to? Flaša, plenica, mulc. In sem rabila kakšne par mesecev, da sprejemem, to je taku zde, bo taku. Tako da, vidim, da so te spremembe pri meni kr šok. Se vidi, da sem dvojček, da more bit glasnost.

Kakšne težave si imela pri zadovoljevanju potrebe po drogi?

Ma težav nisem imela, ker bila sem s fantom in sva en družga podpirala. Pa kej zdilaš. Pa živila sva pri njegovem nončkotu, tku da ni bilo nobenih problemov, je bilo skozi.

Kaj te je potem prisililo, da si se začela pripravljat za komuno?

Videla sem, da sem bila že kr fajn navlečena. Tko da je pol mene mama tut vrgla ven iz hiše. Kr pri nas je bilo taku, ata je takoj videl že pri osemnajstih letih, da sem jaz drugačna ratala. Samo ni vedel, da je droga, ni vedel, da je bilo to. In ja, sva se začela ful kregat. Ja, prideš domov, se samo stuširaš in gas in to je to. In mama pa si je zakrivala oči, je rekla. Je rekla, sej sem videla znake in to ko si se spremenila, sam noben pa ni prišel do nje, da bi rekel dej. Je prišel enkrat prijatelj od ata, je rekel, en policaj, zde pokojni, je rekel, ma kaj se s tvojo hčerko dogaja. Je rekla, tistikrat smo začeli mal študirat. Pol jo je pa očim od tega mojega bivšega, jo je poklical, je prišla k njim in ji je povedal po pravici, je rekel, da sem tudi v temu. In je rekla mama, da tistikrat mi je odprl oči, da sem jaz začela malo študirat. In pol me je fasala ven iz bajte. Pa sej jaz bom lahko to. In pol je šlo pa samo dol. V bistvi se spomnem tisti dan je meni odkloplo, je bil, ne vem, en 27. december, vem da je bil december, k sem se jaz zbudila ful nakrizirana in droge tistikrat v Postojni ni bilo in je bilo treba it v avto v Ljubljano in so me nesli v avto, gotova sem bila in cel dan smo čakali na drogo. Vem, da smo bili za Bežigradom na parkirišči. Vem, da so dali drogo v avto, jaz sem se tam počla in sem rekla dosti imam, zadosti imam. Sam pol po novmi let sem šla domov, ja, samo tisto je, ko se je meni preklap naredil. Sem bila čisto gotova in sem rekla, da je zadosti. Pol po novmi leti sem klicala domov in sem rekla, pač da sem se odločila za komuno. Tudi David je tistikrat se odločil in

je šel. In moji so rekli jasno in glasno, enkrat ti pomagamo. Tako da, pol David je tudi šel v komuno, jaz sem šla malo za njim, samo on se še zde drogira. On je bil notri ene pol leta, mogoče mal več in pol je šel ven.

Si šla na kakšen detoks?

Ne, sem bila doma.

Kaj so ti pomenili motivacijski in svetovalni pogovori pri pripravi na komuno?

V bistvi mi niso pomagali, ker itak sem že doma, največ so meni starši pomagali, ker so bili odločni. Tako da, itak pol sem krizirala doma, en kup problemov z zobmi in pol samo v Ljubljano. Tam sem ene štiri, pet tednov, se mi zdi, nič spala, grozno. Tako da, to je to, najbolj so mi starši pomagali, da sem se lahko odločila.

Kako se spominjaš svojih prvih dni, mesecev preživetih v komuni?

Slabo, prvih par ful slabo. Po moje sem se po enih štirih, petih mescih začela zavedat, kje sem.

Kaj si najbolj pogrešala ob prihodu v komuno?

Po moje najbolj domače. Ful smo navezani, tako ko familija smo navezani. Ko sem bila deset mesecev v komuni, sem tela it ven. Itak, vse so mi vrgli naprej in grem ven iz komune, najlažje. In tiskrat vem, da je ta bolj odgovorna klicala mamo in je ni dobila. Je bila lih na službenem izletu in hvala bogu je klicala ata, ker mamo bi js obrnila. In je Silvana rekla sam, na tlele maš ata in ata je rekel sam, pejdi ven in ne vidiš več Boštjana in Barbare, brata in sestre, in je vedel, da smo taku. Pač ja mal pozornosti iščeš.

Kaj si najtežje sprejela ob prihodu v komuno?

To rutino po moje in pucanje. En kup pucanja, ja to.

Kdaj pa si se začela počutiti kot del skupnosti?

Po prvem letu. Prvo leto je bilo taku, da je Silvana bila ful stroga z nami, potlej nam je ful pomagala s tem. A je kričala na nas, sem se počutila kot, da imam dve mami in dva fotra nad sabo. Tako da, itak pol po petih mesecih se je komaj mal začela prebujat ta glava. In pol ko sem prišla za domov en teden, pol pride una želja, da bi nekaj naredil. Prvo leto pa ni une želje, da bi neki spremenil.

S kakšnimi stiskami in težavami si se spopadala med bivanjem v komuni? Kdo ti je pri tem pomagal?

Največ lahko rečem, da mi je Silvana pomagala, ker je odgovorna. Tut Kristina, najboljšo prijateljico sem dobila v komuni. Tako da z njo smo tudi dosti. Pa kaj jaz vem, jaz največ sem po moje prvo leto naredila na sebi. Tudi če se mi je zdelo uno najbolj grozno, da se spoznavam in vse, kr pol sem ratala, še štiri mesece sem bila v Quinti in pol sem takoj šla za prvo odgovorno. In se mi zdi,

da bolj skrbiš pol za druge, sej delaš na sebi, rečmo, pol na konci sem videla še zmeraj preden sem šla s komune, da sem še zmeraj uno – preveč zaupam ljudem. Da, ne vem, tisti občutek, ki ga imaš, ko nekoga spoznaš, ki odzadaj, ki ti govori ta ni v redu, tle neki ne štima. Po navadi tisti glas odzadaj ne štima v nulo. Sam jaz sem bila prej tako, pa ne sej ni taku, sej bo mogoče v redi človek, dokler ga nisi dobil. Pol te je pa zjebal, pol pa se tolčeš po glavi. Sam zdaj po navadi ta glas poslušam, no.

Kdaj si začutila spremembe pri sebi?

Po prvem letu po moje.

Kako je zorela ta odločitev, da komuno končaš?

Po verifiki se je začelo. Pa čeprav pol je težko. Po drugi verifiki se mi zdi še težje it nazaj v. se v redi počutiš že, res se v redi počutiš. Jaz sem se počutila pripravljeno, sam po eni strani si pripravljen že, po drugi strani te je strah. Sej tu je lih taku na konci komune po treh letih. Bi šel ven in ne bi šel ven. Ne veš kaj te čaka odzunaj. Vse znova, vse, nimaš nič, to je uno začet pol nekaj naprej. Meni je bilo, zdej ko me vpraša kašn, kdaj je bilo najbolj grozno. Najbolj grozno je, ko prideš ven iz komune. Tam se šele začne. Ko maš že telefon v roki, da pokličeš stare prijatelje, ki nimaš nobenega, pa sem ga vrgla dol, pa sem šla spat. Ja, tisto je mal hudo. Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.

Ali si si želela izstopiti iz komune?

Ja, ene trikrat v prvem leti. Tku da pol je pa kar šlu.

Kako si se razumela z družino med bivanjem v komuni?

Pa v redi, sej pogrešala sem ful. Tle dol na Razborji smo bile zmenjene, smo se vse dogovorile skupi, da jih vidimo enkrat na mesec vse. Da ni uno vsake dva tedna. Taku da tle so me prišli bolj pogosto, dol v Italiji pa sem jih vidla bolj tku, dvakrat na leto. Tako da sem jih pogrešala. Deset mesecev sem bila na Razborju (*op. Ženska komuna v Sloveniji*) in pol sem bila štiri mesce v Quinto, pol sem šla ke dol v Scurculo in pol zadnje leto Alfero (*op. vse v Italiji*). Je bilo pestro.

Kaj bi ti spremenila v komuni?

Bi spremenila tu, da bi jih bilo več, ker res tu, ki je bilo pol na konci po dva, tri, ne more laufat. Tle, ki smo bile pet, šest, to je bilo idealno, če je bilo že več je bilo že mal taku, ma pet, šest je pa idealno. Si res ko ena familija. V dveh smo bile pa katastrofa. Krog, delo, ti boš delala to, jaz bom delala to. A tut se ne moreš videt napak, pol si zbližaš z enim človekom, tku je, ne vem. Sej en cajt laufa, morda en mesec, uno na dolgi rok pa. Tku da ne vem, meni osebno je program pomagal. Ma sej tudi vidim, pol ko sem prišla ven, mislim, da je več žensk uspešnih, glede tega, ne vem, tako ko gledam, ki se zdravijo. Ne vem, mi ženske smo še vedno kajakere, pa me to skrbi, pa uno skrbi, pa se pomeniš, pa prijateljico pokličeš. Moški pa nimajo tega. Ma vsaj jaz sem dobro, no.

Kako si se počutila, ko si prišla iz komune?

Težko je bilo. Vse pufe za nazaj poplačat, dve službe sem delala na začetku ene par mesecev. Pa tako, nobenega nimaš, res dobro sem imela sestro, brata, njih dva, pa greš mal ven kaj pogledat, na žur in to. Dobro, sej sem službo kar že s 15. Januarjem že začela delat, ful hitro. In pol sem šla oktobra na faks. Sej pol je tam služba, tam je bilo mal taku. Veš tam z babami, deset bab tam v proizvodnji, ena čez drugo. Sem bila osem ur tiho na konci. Sej pol ki sem šla na faks, pol se je začelo drugač. Pa spoznaš folk za svoja leta, pa taku. Je pa še zdej mi včasih grozno, ki najbolj ti pride hudo taku, ko vidiš, da nekateri imajo prijatelje še z otroštva, a ti teh prijateljev nimaš. Ti imaš vse une prijatelje imam od 24 let naprej. Unih pa ni. Taku da tu včasih mal, mislim, pogrešam. Včasih je tut zanimivo, da imaš kašnega še iz mladosti. Taku da, jaz teh res nimam nikjer več.

Kaj je bil tvoj glavni cilj, ko si prišla iz komune?

Moj glavni cilj – narest faks. Ja, to je bil ta glavni. K jaz sem imela srednjo policijsko šolo narejeno in v bistvi brez izobrazbe, če taku pogledaš. Sam peto stopnjo in to je to. Taku da prvi cilj mi je bil faks narest. Sploh pa še po temi, k sem delala tam v slaščičarni, ki sem gledala te ženske, kaku garajo za minimalca. In se spomnem za eno malco, sem jih gledala, ki smo tam jedle vse skupi. In sem rekla, ma kaj morem taku garat celo življenje. To mi je bil cilj no pol.

Kaj lahko rečeš danes o teh ciljih, so se izpolnili?

So se.

Si imela kakšne težave z abstinenco od drog po komuni? Kako si jih reševala?

Ma ne, v bistvi ne, ni bilo. Tisti ko sem prišla iz komune, je bilo zanimivo, da mi smo mal ven iz Postojne doma, ne vem, deset minut iz Postojne in moreš it po opravke v Postojno. Vsakič, ko sem šla v Postojno, sem jaz srečala kašnega al kašnega narkomana, al dilerko, al uno. In pol pridem domov in delam, mama, ma kaj prav me čakajo, lej prav preizkušnje. Zdej ne srečam nobenega, pa grem še zmeraj dostikrat v Postojno po opravkih. A tistikrat je bilo zmeraj. Ko sem šla v Postojno, sem srečala.

Katere spremembe osebnosti si opazila pri sebi?

To je težko reč, ker prej jaz sem šla v komuno z 20 leti. To si še mulc, nimaš še razčiščenih stvari v glavi. To trmo sem obrnila v pozitivno stran. Ker prej sem jo za negativne stvari uporabljala. Taku da glede tega morda. Pa za ljudi, zdej poslušam ta notranji glas, kokr vidim, da mi reče, da ta ni, se odmaknem. Pa tku, prej sem bila z vsakim dobra, rečmo, nobenemu nisem nič povedala v fris, zdej marsi kašnemu povem v fris. Kr mi je pol, da se jaz v redi počutim. Taku da lej tisti, ki je tvoj prijatelj, bo že sprejel to kritiko. Tudi jaz imam rada, rečmo zdej, da mi povejo stvari. Imam rajši, da se skregamo, povemo svoje, petnajst minut se zluftamo in to je to. Taku da mi je dostikrat boljše z moškimi delat, k moški je tak, te stira nekam in čez deset minut sva v redi. Ženske moraš pa mal bolj taku. Pa s pozitivnim folkom se družim, to sem tudi pogruntala. Zdej s Kristino smo mele zadnjič debato, tolko folka je negativnega ratalu, 70% folka je negativnega tle. Vsi jambrajo, a vsi

imajo za jest, imajo za spat. In vsi samo kako je hudo, kako je uno, kako je tretje. In ne, s takim folkom se sploh ne družim več.

Kako se preživljaš? Delo, zaposlitev?

Zaposlitev – špedicija.

Kakšne imaš stike z rodno družino?

Imam.

Kakšno je pa zdaj življenje z družino?

Imam moža in sina, štiri leta starega. Moj sonček.

Kdo so zate pomembni ljudje v tvojem življenju?

Tisti, ki mislijo pozitivno.

9.2. Kodiranje

9.2.1. Življenje v obdobju uživanja ilegalnih drog

Tabela 1: Odnosi s starši v obdobju uživanja ilegalnih drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Slabi odnosi	»nisem imel dobrih odnosov«; »In ja, sva se začela ful kregat.«
Nezaupanje staršev	»po več poskusih zdravljenja in neuspehih mi niso več zaupali«
Drugačno mišljenje	»so bili seveda drugega mišljenja....se nismo ujekali«
Odsotnost pogovora	»pravi nekih čustev, neke ljubezni, pristnega pogovora in tako brez zanimanja. Tega ni bilo nič, to sem tudi pol pogrešal. Takrat sicer nisem vedel kaj pogrešam. Tega ni bilo, to sem pogrešal ful.«; »Sam taku, jaz sem pogrešala dost od ata pozornost, ker ata moj je bil tak, da se ni znal pogovarjat, da je bil bolj zaprt človek, čeprav zde ne več tulko no.....Ja, prideš domov, se samo stuširaš in gas in to je to«
Zaposlenost starev	»Sam včasih sem ga rabila, da bi me bolj pocartal, pa se kej pomenil z mano pa tku. Pa je dosti delal in pol še ko je bil doma tega ni znal dat.«
Manipuliranje staršev	»In mama je bila pa v redi, je bila zlata pa dobričina, je bila pa za obračat okoli prsta.«
Skrivanje pred starši	»Tku da, veš kaj, pri meni je bilo, sej so me težko pogruntali doma, kr jaz nisem ukradla ene stvari. To sem si zadala, doma je bilo vse v redi. Sej nekaku je še pelal, dokler se jaz nisem na konci zadnje tri mesece začela doma pol drogirat. Ker doma se nisem nikoli, sem se zunaj in sem prišla pol domov. Pol sem se pa začela na konci doma, pol je bilo pa že prav gotovo.«
Neenotnost staršev	»Tako da... In nista se, ona dva se dostikrat nista ujela na področjih. Ona je eno gonila, on je drugo. In pol veš ti ko otrok preštudiraš točno, ne. Aha, ta ima te meje, ta ima te meje. Tega morem mal več cajta obračat pa bo popustila, taku da to sem imela vse pod nadzorom.«

Tabela 2: Šolsko življenje v obdobju uživanja ilegalnih drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Izostajanje	»...dosti izostajanja iz pouka je bilo...več sem bil okoli šole kot pa v šoli.«
Opustitev šole	»V drugem letniku pa nikakor več ni šlo.«; »Končal sem osnovno šolo z odlično, pol pa v srednji tam do tretjega letnika sem nekako pregural, ker takrat se je itak že začelo pol to odvisniško življenje in nisem videl niti smisla v šoli oz. nisem imel smisla sploh v življenju....Zgubil sem prijatelje, šolo sem pustil, ker niti nisem mogel, tudi če bi hotel, ne bi mogel nadaljevat, ker nisem bil v stanju.«
Goljufanje	»Začel sem plonkat, gulfat.«
Nezanimanje za šolo	»Niti plonkcev si več nisem pisal.« »Nič, sem bila v puberteti. Tist, ki ti ni nič pomembno, žuranje in to je to.«
Frajer	»Počutil sem se frajer na začetku.«
Dokončanje srednje šole	»Ja to sem imela v glavnem šolo končat., srednjo. To ja, vsaj to no.«
Privlačnost drugačnih	»Pol tudi v vrtci sem imela take prijatelje, da so bolj izstopali. In pol veš, ki razmišljam, pol tut šola... In pol tut v šoli iščeš tako družbo. Ker jaz preden sem se začela drogirat, jaz sem imela normalne prijatelje in pol sem te spoznala. Normalni niso bili zanimivi, so bili preveč brezvezni. Pridni hodijo v šolo, doma so. Pač sej jaz ne bom rekla da mi droga ni v redi, droga mi je v redi. Je lepu, ne bom rekla zdej to je slabo, tu je grozno, samo kaj pride pol vse. Pol pa ni, je lepu dva dni, ma pol pa ni več fajn.«

Tabela 3: Zaposlitev v obdobju uživanja ilegalnih drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Nezainteresiranost za delo	»Lih da sem si nekaj zaslužil.« ;
Slabe delovne navade	»Je bilo vse recimo po mesec, dva, tri,max štiri mesece, Nikoli nisem zdržal več. Hitro sem izgubil voljo pri delu.«; »V službo sem hodil po dve, tri ure, prišel sem kadar sem hotel, šel sem kadar sem hotel in sem ful to izkoriščal, tako da bi rekel, da sem imel neke delavne navade, ne, nisem imel tega, samo bolj to neko izkoriščanje.«
Pritisk domačih	»Doma so pritiskali name, da neki morem delat, da ne bom živel na njihov račun.«
Priložnostno delo	»Sem imel tako priložnostna dela, občasna dela sem imel.«
Zapravljanje	»Ves denar, ki sem zaslužil, sem v bistvu porabil za žuranje.«
Delo pri očetu, potuha	»Imel sem pač tudi to srečo, da mi je sreča oz. nesreča, da sem delal pri očetu, ki mi ni znal postavljat meje, tako da kao delal sem na papirju, v službo sem hodil po dve, tri ure, prišel sem kadar sem hotel, šel sem kadar sem hotel in sem ful to izkoriščal.«; »Delal sem že kot študent pri očetu recimo tam na servisu, to vse po dva tedna, en teden.«
Dobre delovne navade	»Pred komuno sem delala, ja, preko študentskega, kr ja. Sem bila pridna, no.«
Poštenost	»Tako da, tut ko sem delala, nikjer nisem nič ukradla. Sem vedela, pač tisto morem narest in to je to. Sam pol ko je blo konec šihta pa je bil bum.«

Tabela 4: Način življenja in doživljanje potrebe po drogi

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Nemir	»Vedno se mi je moglo nekaj dogajat.«
Terapija vsako jutro	»Vso terapijo vsako jutro in dneve sem preživel enako.«
Vsakodnevna potreba po drogi	»Moje življenje je bilo čisto za zadovoljevat moje potrebe ugodja, se pravi sem bil odvisen od droge in samo to, da bi zadovoljil ta občutek zadetosti in spet sem se zadeval.«; »Dneve sem preživil tako, da prvo, takoj ko sem se zbudil, sem pomislil, kje bom dobil, da morem dobit drogo, kje bom dobil drogo, kako bom dobil drogo.«; »Pol sem šel po drogo, sem šel domov, sem se zadel in pol ko je začelo popuščat sem spet moral nekoga obrnit oz. ukrast, da sem se zadel. In drugi dan spet ponovi vajo.«; »Pač sej jaz ne bom rekla da mi droga ni v redi, droga mi je v redi. Je lepu, ne bom rekla zdej to je slabo, tu je grozno, samo kaj pride pol vse. Pol pa ni, je lepu dva dni, ma pol pa ni več fajn.«; »Droga. Ostalo so bile vse fantazije, imel sem želje.«
Zbiranje denarja	»Terapijo sem dobil, pol mi je bilo samo potrebno zbrat enih 10, 15 eurou, da si lahko kupim še kaj dodatne droge, ne vem, heroína pa kakšnih tablet in to je bil smisel mojega življenja. Droga in to je to. Za drugo nisem niti skrbel«; »Pol pa odvisnost je zahtevala vedno več od tebe, od življenja, od seveda pol tudi do denarja je pol bilo treba prideti na različne načine. Se pravi pol tudi neke manjše oblike kriminala, kraje.«; »Se pravi bo treba dobit drogo, zdaj al sem spet kaj zmanipuliral starše al sosede, prijatelje, al kogarkoli, da sem dobil denar.«
Osamljenost	»En, dva, tri se je obrnilo, deset, petnajst let in sem bil na ulici, brez, čisto sam, brez podpore družine, ker niso niti razumeli, brez prijateljev, brez nobenega, sam sem bil, enostavno sam sem bil.« »Sem spet dobil drogo in sem šel spet domov, zaprt med štirimi stenami, jaz in televizija in to je bil moj dan.«
Zamenjava substance	»Alkohol me nikoli ni zadovoljil, sem hitro prešaltal na heroin al pa metadon al pa tablete.«
Nesoočane s vsakdanjimi težavami	»Sem opazil, da trezen težko živim, ker nisem se vedel soočit z vsakdanjimi stvarmi, trezen.«; »Pač hotel sem se samo zadevat, bit zadet in da ne razmišljam o sebi, o težavah.«
Beg pred stisko	»Vse probleme, ki sem imel v življenju, vse nerazčiščene stvari iz preteklosti, vse kar sem poteptal, mi je v bistvu nekako, vse te tesnobe in stiske, mi je heroin pomiril«;

	»Več sem hotel biti zadet samo, da ne bi, ne samo toliko sploh iz užitka, ampak da ne bi mogel, da ne bi razmišljal o temu, v kakšnem razsulu sem oz. da bi se zavedal, da sploh ne živim, da nimam življenja.«
Omamljenost	»Več kot sem bil zadet, bolj kot sem bil omamljen, bolj kot sem bil zaspan in odsoten iz vsakdana, bolj sem imel mir v sebi.«;
Životarjenje	»Slabše življenje sem imel oz. sploh ni bilo več življenje.«
Zaslepljenost	»Imel sem zavese na očeh, sem bil prav totalno zadet, da nisem razmišljal o življenju.«
Brez meje	»Nisem imel neke meje, neke konstantne.«
Nezanimanje za bližnje	»Sploh me ni zanimalo kaj je okoli mene, kaj se dogaja. Niti da starši trpijo.«
Iskanje pozornosti	»Kaj jaz vem, to pozornost iščeš bolj na začetki s tem po moje.«
Radovednost	»Itak, ni potrebe na začetki, na začetki je una pozornost al pa un firbc dejmo probat, ni družga, ki vidiš družga pa kaj bom še jaz. Pač probaš, zakaj pa ne.«
Beg pred rutino	»Ker ne vem, dostikrat se spomnem, da sem gledala mamo, k je prišla domov, začela kuhat, pospravljat, to zde sam geldam, kaj to je življenje. Veš, to rutino sprejet, vsakdanja rutina, da moreš ti najdet te pozornosti notri, to je bilo meni kriza najdet
Privlačnost drugečnega	Ne vem al te privlači tisti svet, ki vidiš tam, neki družga, neki zanimivega.

Tabela 5: Pozitivni življenjski cilji v obdobju uživanja ilegalnih drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Nezmožnost doseči cilje	»Imel sem ja, kakšne cilje sem imel in tudi želje, ampak to so bile vse bolj fantazije. Zakaj, za jih ustvarit, kaj naredil nisem. Sem se ga zadrogiral in pol sem razmišljal, kako bi bilo lepo imet eno delo, kako bi bilo lepo imet družino, punco, hodit, ne vem, v fitnes, malo telovadit, a nisem pa mogel tega, vse zato ker sem bil odvisen.«
Brez cilja	»Sploh nisem nekaj pričakoval, neke realne cilje nisem imel pred sabo, neke želje, tako da ne morem niti povedat, kaj je bilo zame takrat pomembno. In to je tisto mogoče, ker nisem imel, ker mi nič ni bilo pomembno, nisem imel nobenega cilja pred sabo.
Končati šolo	»Ja to sem imela v glavnem šolo končat., srednjo. To ja, vsaj to no.«

Tabela 6: Pomembne stvari v življenju v obdobju uživanja ilegalnih drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Droga, zadetost	»Droga. Ostalo so bile vse fantazije, imel sem želje.«; »Pol v drogi mi je bilo pomembno to, da sem zadet oz. tako, da imam materialne stvari, da imam čim več denarja, čim več ugodja osebnega in zadovoljstva takega egoističnega. To je bilo pred komuno.«
Žuranje	»Nič, sem bila v puberteti. Tist, ki ti ni nič pomembno, žuranje in to je to.«

Tabela 7: Prijatelji v obdobju uživanja ilegalnih drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Iskanje sebi podobnih prijateljev	»Pol pa sem si iskal sebi podobne, take ljudi, katere sem vedel, da mi ne bojo rekli hodi v komuno, naredi neki na sebi, ampak take, ki so rekli, dej gremo kaj iskat, ne vem, dej zberimo denar skupaj, pa gremo iskat skupaj drogo in tako. S takimi sem se družil.« »Ma težav nisem imela, ker bila sem s fantom in sva en družga podpirala. Pa kej zdilaš. Pa živela sva pri njegovem nončkotu, tku da ni bilo nobenih problemov, je bilo skozi.«
Izkoriščanje dobrih prijateljev	»Od prijateljev sem imel. Imel sem zdrave prijatelje, ki sem jih, ko sem se začel drogirati, so mi oni hoteli pomagat, so mi stali ob strani. Ampak jaz sem to njihovo pomoč izkoriščal samo za materialne stvari, sem si sposojal denar.«
Izguba prijateljev	»In seveda prej ali slej so se naveličali in pač so imeli svoje življenje so mi en za drugim začeli obračat hrbet in na koncu me niso niti več pozdravili.«; »Nisem imel pol več prijateljev.«
Prijatelji iz koristoljubja	»Imel sem te svoje v svojem krogu, s katerimi sem se gibal, ki smo bili kao med navednicami prijatelji, ampak to ni bili nobeno prijateljstvo. To je bilo samo iz nekega koristoljubja oz. danes si ti moj prijatelj, ker imaš drogo, jutri je uni moj prijatelj, ker ima drogo in bom govoril slabo o tistemu od prej. In to ni bilo nič.«

Tabela 8: Težave pri zadovoljevanju potrebe po drogi

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Denarne težave	»Denar hitro zmanjka, starši tudi hitro, ne vem, so tudi hitro dojeli, da se spet drogiram in seveda mi niso dajali več denarja za cigarete al pa za, ne vem, it na kavico al pa to. Pol pa je bil problem ne, kje dobit ta denar«; »Vedno težje je bilo prideti do denarja, da sem kupil to drogo.«
Nepošten način pridobivanja sredstev	»Bil problem ne, kje dobit ta denar, al žicat al preprodajat drogo al pa krast doma staršem al pa krast drugim in tu so bile te težave.«; »Tudi niso bile toliko te težave, ker enostavno, ko ti rabi droga boš naredil vse za prideti do nje in ti ni bila neka ovira, hitro postaneš iznajdljiv.«
Nepremišljenost	»Torej za dobit drogo, si sposoben nardit res marsikaj v trenutku.«
Toleranca	»Težave sem imel te, da je telo zahtevalo vedno več droge.«
Pomankanje droge na trgu	»Včasih je bilo težko dobit drogo, ki je je zmanjkalo.«
Spori, tepež	»Seveda so bili tle konflikti, kakšen krat sem se s kom sprl, tepeži,«
Dolgovi	»Dolgovi, ki sem ostal dolžen.«
Kazni	»Težave s policijo, se pravi pol tudi razna sodišča, razne kazni.«
Sam s sabo	»Seveda posledično, ko sem imel z drogo težave, sem imel tudi z socialno-družbenim okoljem, normalno. Z okolico, svetom, z vsemi in nenazadnje tudi sam s sabo.«
Brez težav	»Ma težav nisem imela, ker bila sem s fantom in sva en družga podpirala. Pa kej zdilaš. Pa živela sva pri njegovem nončkotu, tku da ni bilo nobenih problemov, je bilo skozi.«

Tabela 9: Razlogi za odločitev za prekinitev uživanja drog

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Pritisk staršev	»Malo so me starši pritisnili.«; »Doma je bilo samo še, niti ni bilo več tako kreganje, je bilo že uno, da so obupali nad mano...Je prišel enkrat prijatelj od ata, je rekel, en policaj, zdej pokojni, je rekel, ma kaj se s tvojo hčerko dogaja. Je rekla, tistikrat smo začeli mal študirat. Pol jo je pa očim od tega mojega bivšega, jo je poklical, je prišla k njim in ji je povedal po pravici, je rekel, da sem tudi v temu. In je rekla mama, da tistikrat mi je odprl oči, da sem jaz začela malo študirat. In pol me je fasala ven iz bajte.«
Brezdomstvo	»Sicer sem bil tudi šest mesecev na cesti, na ulici, kar me je še ena stvar, ki je pripomogla k temu, da sem pol se odločil, da tako ne bo šlo več naprej, da morem nekaj naredit, spremenit. Zdaj kaj, takrat še nisem vedel kaj, ampak tako nisem mogel več živeti.«; »Se pravi pripravilo me je to, čisto osnovna človeška prva gonilna sila, to da preživim. Na cesti nisem znal preživet, se pravi sem hotel it, moral sem it nekam, kjer bom imel mir in kjer bom imel streho nad glavo in kjer bom imel za jest in za pit.«; »Tko da je pol mene mama tut vrgla ven iz hiše.«
Sodišča	»So me zaporne kazni in sodišča pritisnila,«
Slabo Zdravje	»Malo zdravje.«
Občutek sramu	»Malo okolica recimo, ko so videli kaj delam iz sebe in me je bilo sram pogledat nekomu v oči.«
izguba prijateljev	»Prisililo me je to, kar sem rekel prej – nisem imel več nobenih prijateljev, nisem imel več nobenega, noben me ni hotel pogledat, noben me ni hotel pozdravit.«
Uvid Notranji pritisk	»In na koncu pa jaz. Tako da najmanj, na začetku sem šel najmanj zaradi sebe v komuno.«; »Da sem prišel do točke dna, da sem se pol tudi enkrat zavedal, da tako ne gre več naprej.«; »Videla sem, da sem bila že kr fajn navlečena.«
Uvid-spreobrnjenje	»V bistvi se spomnem tisti dan je meni odkloplo, je bil, ne vem, en 27. december, vem da je bil december, k sem se jaz zbudila ful 2.nakrizirana in droge tistikrat v Postojni ni bilo in je bilo treba it v avto v Ljubljano in so me nesli v avto, gotova sem bila in cel dan smo čakali na drogo. Vem, da smo bili za Bežigradom na parkirišči. Vem, da so dali drogo v avto, jaz sem se tam počla in sem rekla dosti imam, zadosti imam. Sam pol po novmi leti sem šla domov, ja, samo tisto je, ko se je meni preklap naredil. Sem bila čisto gotova in sem rekla, da je zadosti. Pol po novmi leti sem klicala domov in sem rekla, pač da sem se odločila za komuno.«

9.2.2. Urejanje zasvojenosti v komuni

Tabela 10: Dejavniki v komuni, ki so pomagali pri urejanju zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Pozitiven prvi stik	»Prvi stik pol je bil zelo v redu, sem bil ful presenečen nad komuno in nad samim sistemom in nad to neko energijo, ki so imeli vsi tej fantje, ko sem prišel tam.«; »Prvi dan me je zelo presenetil. Nisem pričakoval tako toplega sprejema. Nisem pričakoval objema od ljudi. Imel sem res maksimalno pozornost. Nisem bil navajen nečesa takega odzunaj na ulici. Zunaj je bila hinavščina, prevare, laži in toliko let vsega tega, še sam postaneš takšen in to pol tudi delaš.«
Skupinska terapija	»Da če bi bila komuna narejena na drugačen način, da bi bilo bolj individualno in to, da ne vem, če bi bilo kaj uspeha.«
Pomoč oseb z enakimi težavami	»Ljudje so bolj umirjeni, radi priskočijo na pomoč, so pozorni nate, so tam kadar jih rabiš in te razumejo, ker so dali že to skozi.«; »Ker do zdaj mi niso niti psihologi niti psihiatri pri individualnih pogovorih, niso mogli, niso znali pomagat. Mene se ni dotaknilo. Tako pa ko sem imel nekoga ob sebi, ki je dal že to skozi, kar sem dajal jaz na začetku, mi je bilo dosti lažje. Videl sem torej živ vzor, da se da. In dejanja sem videl in to mi je najbolj pomenilo.« »Največ lahko rečem, da mi je Silvana pomagala, ker je odgovorna. Tut Kristina, najboljšo prijateljico sem dobila v komuni.«
Pomoč terapevtov z izkušnjo	»Ampak tudi pri teh koordinatorjih in terapevtih, ki so imeli toliko izkušenj in so že toliko fantov in punc dali skozi, tako da so že vedeli, kakšni procesi sledijo in dobro so vedeli opaziti recimo človeka v kakšni stiski in kaj se dogaja z njim in to mi je pomagalo. Recimo pomoč od drugega, torej sigurno to zrcalo drugih. To mi je pomagalo.« »Ma na začetku ti pomagajo drugi fantje oz. koordinatorji, Don Pierino sam.« »Imel sem veliko fantov, ki so tudi že končali komuno in so mi bili v zgled in z njihovimi besedami, še bolj pa z njihovimi dejanji, kako so živeli, tako da sigurno so mi pomagali na tej poti. So mi bili pač tisti zgled, da se da. Če lahko on, zakaj ne bi tudi jaz.«
Energija ostalih	»Ful presenečen nad komuno in nad samim sistemom in nad to neko energijo, ki so imeli vsi tej fantje, ko sem prišel tam.«
Red in čistoča	»Čistoča, ta red, ki je vladal, neka organizacija je bila.«
Meje	»Ti pomeni, ne vem, omejeni ogledi televizije pa muzika omejena pa, ne vem, da ni kavic pa da so cigareti omejeni pa da ni punc recimo, to me je najbolj, o tem sem najbolj razmišljal. Al pa možnost, da ne vem, da lahko

	počneš kaj hočeš. Ne vem, da se lahko uležeš kadar češ, da se lahko dvigneš kadar češ.« »Pol ko so minevali tedni, meseci je bilo vedno boljše, sicer sem še vedno bil odvisnik, džanki, in še vedno sem probal manipulirat sistem in vse, ampak mi je bilo tudi to všeč, da sem videl, da ne morem. In to da sem imel neke okvirjene meje, da sem bil v nekem sistemu, ki funkcionira, kjer ne morem jaz delat tako kot hočem, po svoje, mi je hkrati šlo malo na živce, ampak nekje v sebi sem vedel, da mi je to dobro in sem bil zadovoljen s tem, da sem v nekem takem režimu, kjer ne morem delat, kar hočem. Seveda sem videl, da mi bo to koristilo, da mi bo to pomagalo v življenju.«
Interes prvega odgovornega	»Tudi nenazadnje, ko me je sprejel prvi odgovorni in to ko sem čutil res nek interes zanimanja človeka do mene. Pač človeka, ki ga sploh nisem poznal, ki sem ga prvič videl v življenju.«
Pristna čustva	»Sem res čutil neka pristna čustva do mene – pač čustva prijateljstva, mogoče tudi ljubezni, samo takrat še nisem znal definirat«
Izražanje čustev	»Ker sem se znal dobro skrit, sem se znal zamaskirat, vedno je bilo vse v redu, nikoli nisem pristno govoril o sebi, o svojih čustvih, kaj razmišljam, nikoli nisem bil kao jezen, čeprav sem bil, ampak sem to sem držal v sebi, vse te svoje demone in viharje, to sem držal not v sebi. Seveda me je to not razžiralo in ta fant me je seveda me je znal pripraviti do tega da izbruhnem, pač me je sprovciral.«
Iskanje svojih notranjih virov	»Ti pa ne povejo rešitve, ker vsak ima svojo rešitev, ti nakažejo pot, ti povejo, ti dajo orodja, s čim naj se sam spoprijemaš s svojimi težavami.«
Sprejet preteklost	»Sprejet preteklost, se soočit z njo in da greš lahko pol naprej.«
Oprostiti drugim	»Oprostit drugim.«
Oprostiti sebi	»Oprostit samemu sebi.«
Opravičiti se	»In pol kasneje tudi, ko sem bil na drugi verifiki, preverbi, je bilo to, da sem pogledal čez vse ljudi, ki so se spomnili, da sem kdaj kaj slabega naredil v življenju, se soočit z njimi, jih pogledat v oči, se jim opravičit, ampak to je bil en del tega sprejemanja moje preteklosti, da sem našel pot, da sem lahko začel gradit prihodnost. To mi je bil najtežji del v komuni, pol je drugo šlo vse gladko, ko sem enkrat to naredil.«

Tabela 11: Stiske in težave med urejanjem zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Na začetku želja po izstopu iz programa	»Iz komune sem si želel iztopit verjetno vsaj dvakrat na teden. Vsaj dvakrat na teden mi je prišlo, da bi šel, tako da sem imel dosti teh poskusov, da bi šel.«
soočenje s problemi	»Je to spet neko bežanje od problemov. Kakor sem odzunaj bežal od problemov s tem, da sem se drogiral in da sem šel v omamo, tako sem tukaj hotel zbežat recimo od neke situacije stran, recimo ven iz komune. In takrat sem res verjel, da če grem ven iz komune, da se bo moje psihično stanje in počutje izboljšalo, v bistvu bi se samo poslabšalo. Tako da hitro sem pol s pomočjo fantov in koordinatorjev, sem dojel, da v bistvu bežim od problema, bežim od samega sebe in tako vem, da ne bi mogel rešit nekih stvari.«
Priznanje, da sem zasvojen	»Težko je bilo to ja, da si moram priznat, da sem odvisnik, da tudi jaz rabim komuno, da si ne morem sam pomagat. To mi je bilo težko sprejet.«
Psihična kriza	»Najbolj sem pogrešal drogo. Pogrešal sem to, da ne morem bit zadet.«
Sprejet preteklost	»Najhujše težave pa so bile sigurno te – sprejet preteklost, se soočit z njo in da greš lahko pol naprej.«
Oprostiti drugim	»Oprostit drugim.«
Oprostiti sebi	»Oprostit samemu sebi. In to je bilo najtežje.«
Opravičiti se	in pol kasneje tudi, ko sem bil na drugi verifiki, preverbi, je bilo to, da sem pogledal čez vse ljudi, ki so se spomnili, da sem kdaj kaj slabega naredil v življenju, se soočit z njimi, jih pogledat v oči, se jim opravičit, ampak to je bil en del tega sprejemanja moje preteklosti, da sem našel pot, da sem lahko začel gradit prihodnost. To mi je bil najtežji del v komuni, pol je drugo šlo vse gladko, ko sem enkrat to naredil.
Soočenje s samim sabo	»Ja je bilo enkrat, ko sem hotel izstopiti. To je bilo, ko me je en fant hotel prisiliti, da ker sem se znal dobro skrit, sem se znal zamaskirat, vedno je bilo vse v redu, nikoli nisem pristno govoril o sebi, o svojih čustvih, kaj razmišljam, nikoli nisem bil kao jezen, čeprav sem bil, ampak sem to sem držal v sebi, vse te svoje demone in viharje, to sem držal not v sebi. Seveda me je to not razžiralo in ta fant me je seveda me je znal pripraviti do tega da izbruhnem, pač me je sprovciral. In takrat ko me je sprovciral, sem se hotel it domov, se pravi sem hotel zbežat, ne od njega, hotel sem bežat sam od sebe, kar se ne da in sem imel samo srečo, da takrat sem dal ta lažni ponos, to trmo, da sem dal na stran in da sem šel preko tega, preko sam sebe, da sem ostal. In ja, to je bila tudi ena fajn preizkušnja v komuni.« »Ko sem bila deset mesecev v komuni, sem tela it ven. Itak, vse so mi vrgli naprej in grem ven iz komune, najlažje In tiskrat vem, da je ta bolj odgovorna klicala mamu in je ni dobila. Je bila lih na službenem izletu in

	hvala bogu je klicala ata, ker mamu bi js obrnila. In je Silvana rekla sam, na tlele maš ata in ata je rekel sam, pejdi ven in ne vidiš več Boštjana in Barbare, brata in sestre, in je vedel, da smo taku. Pač ja mal pozornosti iščeš.«; » Pa kaj jaz vem, jaz največ sem po moje prvo leto naredila na sebi. Tudi če se mi je zdelo uno najbolj grozno, da se spoznavam«
Domotožje	»Po moje najbolj domače. Ful smo navezani, tako ko famlija smo navezani.«
Sprejeti strukturo skupnosti	»To rutino po moje in pucanje. En kup pucanja, ja to.«

Tabela 12: Kdaj so se začel počutiti kot del skupnosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Po enem letu	»Ma prav zares po enem letu, ko sem se vrnil iz preverbe, verifike, takrat sem se začel počutiti kot del skupnosti.«; »Po prvem letu. Prvo leto je bilo taku, da je Silvana bila ful stroga z nami, potlej nam je ful pomagala s tem. A je kričala na nas, sem se počutila kot, da imam dve mami in dva fotra nad sabo. Tako da, itak pol po petih mesecih se je komaj mal začela prebujati ta glava. In pol ko sem prišla za domov en teden, pol pride una želja, da bi nekaj naredil. Prvo leto pa ni une želje, da bi neki spremenil.«
V četrtem mesecu	»V četrtem mesecu komune. Tako nekje.«

Tabela 13: Kdaj so opazili spremembe na sebi

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Po 10 mesecu	»Pa nekje recimo po desetem mesecu komune se je začelo res nekaj spreminjat v meni, da sem sam opazil, da sem sam videl, da mi niso drugi povedali, takrat sem začel videti neke stvari.«
Po 1 letu	»Sej v komuni sprememb ne vidiš sploh na začetku, ne vidiš nobenih sprememb, jih vidijo drugi, ker se ne znaš niti opazovat sam sebe. Ne poznaš sam sebe in se ti zdi vedno isto, da se nič ne spreminjaš. Ampak drugi vidijo, da se spreminjaš. Mogoče tam pol po enemu... Drugi so mi govorili o mojih spremembah, ki jih sam niti nisem jemal tako resno oz. jih nisem niti razumel, kaj mi govorijo, ampak... Seveda vidiš tiste spremembe, da si malo bolj, si osvojil red in disciplino in neko poslušnost, ampak tako pa ne prav spremembe notranje, na čustvovanju, na govorjenju, se mogoče tam v zadnjem letu, tretjem letu, ko sem bil v komuni, ko sem videl, ko sem včasih sam sebe presenetil, ko sem šel naredit eno stvar, ne ker sem jo moral, ampak ker sem si želel, ker se mi je zdelo, da je to prav naredit. Tam sem mogoče videl te spremembe.«; »Po prvem letu po moje.«

Tabela 14: Kako je dozorela odočitev o dokončanju komune

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Počasi iz meseca v mesec	»Odločitev je začela zoret isto takrat po desetem mesecu. Na začetku seveda, ko sem prišel v komuno, sej sem rekel, plan je bil šest mesecev, eno leto, nikakor cel program. Pol pa po desetem mesecu, sem nekako, sem si rekel, v življenju nisem nikoli naredil nič kaj konkretnega zase, niti nisem dokončal. Vse kar sem začel, je bilo narejeno na pol, vsaj zdaj da naredim nekaj do konca. Sem zaupal programu in sem se prepustil. Tako da iz meseca v mesec sem bil vedno bolj odločen, da grem do konca. Pol pa ko prideš do dvajsetega meseca komune, ti je žal nehat. Rečeš seveda gremo do konca, če sem že prišel do tri četrt. Ko pa sem prišel do konca, sem še podaljšal osem mesecev. Tako da sem videl, da mi komuna res nekaj daje in sem bil odprt za sprejeto in pol pa je bilo.«
Ob doživetje dogodka ob zaključku komune drugih	»Ko sem imel šest mesecev komune, ko sem videl, kako fanti in punce in ko ta velika, to veliko srečanje za božič, ko pridejo fanti in punce, ki so tudi že pred tridesetimi, štiridesetimi leti končali komuno. Tako je bilo deset tisoč ljudi. Vsi so imeli iste oči, vsi so imeli neko isto energijo, isto veselje. Vsi so govorili isti jezik, čeprav eni Slovenci, eni Švicarji, eni Francozi, eni Italijani. In pol ko so tej fantje stopili na ta oder, tej, ki so končali komuno, je bil en tak izbruh čustev, emociji v meni, sreče, žalosti, veselja, vse zmiksano skupaj, ampak me je to tako prevzelo, da tam je meni že dozorela ta ideja.«
Po verifikii	»Po verifikii se je začelo. Pa čeprav pol je težko. Po drugi verifikii se mi zdi še težje it nazaj v komuno, se v redi počutiš že, res se v redi počutiš. Jaz sem se počutila pripravljeno, sam po eni strani si pripravljen že, po drugi strani te je strah... Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.«

Tabela 15: Odnos s starši med urejanjem zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Starši so razbremenjeni	»Vsak v komuni se z družino razume super, mislim super, sigurno boljše kot kadar si doma. Zato ker starši lažje spijo, niso obremenjeni, ne rabijo skrbet al si živ al si nekje umrl nekje v kakšnem bloku al pa v kleti. Kar se tega tiče, je malo lažje.«
Razčiševanje odnosa	»Kar se pa tiče tega, da moreš razčistiti nekatere stvari, ki so se zgodile v toku let v samem odnosi med staršem in sinom, je že malo težje. Tam rabiš čas, tako starši rabijo čas, da sebi priznajo neke napake, ki so jih storili, kot recimo tudi jaz sem rabil neki časa, da se sploh naučim povedat kaj me je motilo, da sem se sploh naučil pogovarjat s starši in da sem sploh dojel, da vseh stvari pa tudi ne bomo mogli razčistiti.« »Sem povedal, jaz sem povedal njim, kar me je mučilo, kar mi ni bilo prav, oni so povedali meni. Je bilo težko to povedat, že težko je povedati enemu fantu, ki ga ne poznaš, težje je povedati nekemu, ki si čustveno navezan nanj, ker se bojiš kako bo to sprejel, a se bo užalil, pol ti je žal, se ti smili, ampak to je bilo treba narediti, ko sem bil. So bili tudi težki trenutki med nami, med družino, ampak samo nas je pol samo še bolj zblížalo, je ojačalo naše vezi.«
Spreminjanje odnosa	»Jaz sem se spreminjal in normalno so se tudi oni morali spreminjati, njihov odnos do mene. Tudi oni so mogli razumeti to problematiko, da ni to samo problem droga, ampak je to tudi problem družine, pomanjkanja nečesa, kar je bilo prej v družini. Torej sta tudi moj oče in mama sta dozorevala v temu in se je najin odnos, naš odnos se je ful spremenil.«
Sprejemanje staršev takih kot so	»In da staršev pri teh letih ne moreš spremeniti, ampak se boš moral naučiti živeti s tem, ampak važno je da tudi poveš, da veš povedat, da daš to kar te muči iz sebe ven.«
Sodelovanje staršev: skupina za svojce, obiski svojcev	»Hodili na obiske v komuno. In tam smo marsikaj razčistili. Na začetku je bilo vse tako površno, ampak tako kot sem jaz dozoreval v komuni, tako so tudi moji svojci dozorevali odzunaj, ker so hodili na skupine za svojce.« »Tle dol na Razborji smo bile zmenjene, smo se vse dogovorile skupi, da jih vidimo enkrat na mesec vse.«
Zaupanje staršev v otroke	»Starši nekako pridobijo spet počasi to zaupanje komuni ga že malo dobijo, ampak po komuni pa še bolj.«
Opravičilo staršem za dejanja v preteklosti	»Enkrat sem poklical mamo, kar tako, sem se slabo počutil, sem rekel, mama, mi je žal za vse kar sem ti naredil. In pridejo taki trenutki, ko začutiš res, da ti je žal. Seveda pol samo ena beseda ni dovolj, dejanja so tista, ki so pomembna.«
Izkazovanje čustev	»V komuni sem prvič rekel očetu, da ga imam rad, on je meni prvič rekel, da me ima rad.«

Pogrešanje staršev	»Pa v redi, sej pogrešala sem ful. Taku, da tle so me prišli obiskat bolj pogosto, dol v Italiji pa sem jih vidla bolj tku, dvakrat na leto. Tako da sem jih pogrešala.«
--------------------	--

Tabela 16: Ali bi naredili spremembe v komuni

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Brez sprememb	»Ne bi nič spremenil. Tako bi pustil.«; »Iskreno povedano, ne bi spremenil nič, zame je bilo v redu.«
4 do 6 oseb v skupini	»Bi spremenila tu, da bi jih bilo več, ker res tu, ki je bilo pol na konci po dva, tri, ne more laufat. Tle, ki smo bile pet, šest, to je bilo idealno, če je bilo že več je bilo že mal taku, ma pet, šest je pa idealno. Si res ko ena familija. V dveh smo bile pa katastrofa. Krog, delo, ti boš delala to, jaz bom delala to. A tut se ne moreš videt napak, pol si zbližaš z enim človekom, tku je, ne vem. Sej en cajt laufa, morda en mesec, uno na dolgi rok pa. Tku da ne vem, meni osebno je program pomagal.«

9.2.3. Novo življenje po urejanju zasvojenosti (po komuni)

Tabela 17: Občutki ob prihodu iz komune

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Energija	»Poln energije, z občutkom, da lahko objamem cel svet, da zdaj pa začnemo za prav.«
Nadoknaditi izgubljeno	»Vse kar smo, vse kar sem prepustil, da zdaj bom nadoknadil.«
Zadovoljstvo ob uspešnem zaključku	»Počutil sem se hkrati ful srečen, ful zadovoljen, da sem nekaj končal v življenju.«
Nostalgija po komuni	»Hkrati tudi malo žalosten, ker sem se navadil živeti v komuni, je postala moj dom. Čeprav zdaj po toliko letih vem, da ne bi mogel živeti tam oz. ni prav, da bi živel tam.«
Zavedanje da je nov začetek težek	»Vedel sem, da to ni nič, da zdaj bo treba šele zavihat rokave.« »Težko je bilo.«
Postavitev ciljev	»Zadal sem si dosti stvari. Tako da sem kar na hard zaštartal.« »Imel sem kratkoročne cilje, imel sem dolgoročne cilje.« »Vse pufe za nazaj poplačat, dve službe sem delala na začetku ene par mesecev. Dobro, sej sem službo kar že s 15. Januarjem že začela delat, ful hitro. In pol sem šla oktobra na faks.«
Brez prijateljev izven komune in svojcev	»Pa tako, nobenega nimaš...«
Prisotnost svojcev	»...res dobro sem imela sestro, brata, njih dva, pa greš mal ven kaj pogledat, na žur in to.«
Strahospoštovanje do življenja	»Imel sem neko strahospoštovanje do življenja, ne do droge, s tem sem zaključil.«
Strah pred recidivom	»Sej tu je lih taku na konci komune po treh letih. Bi šel ven in ne bi šel ven. Ne veš kaj te čaka odzunaj. Vse znova, vse, nimaš nič, to je uno začet pol nekaj naprej. Meni je bilo, zdej ko me vpraša kašn, kdaj je bilo najbolj grozno. Najbolj grozno je, ko prideš ven iz komune. Tam se šele začne. Ko maš že telefon v roki, da pokličeš stare prijatelje, ki nimaš nobenega, pa sem ga vrgla dol, pa sem šla spat. Ja, tisto je mal hudo. Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.«

Tabela 18: Spremembe osebnosti, ki so jih opazili na sebi po prihodu iz komune

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Učenje iz izkušnje	»Nekatere stvari, ki sem se naučil v komuni zdaj prenašam ven.«
Postavljanje mej	»Sigurno sem dosti bolj premišljen, stvari dobro premislim, vem si postaviti meje.«
Doslednost	»Sem bolj dosleden. Se pravi tisto, kar si načrtam, se trudim tudi narediti, ne glede na karkoli.«
Urejenost	»A od manjših stvari, od tega, da pospravim, da zlikam stvari, da pospravim, da skuham, da pomijem pol posodo, do tega, da tudi če se mi nekaj ne da narediti v tistem tednu, al vem, da bo znalo biti to naporno al težko mogoče se s kom kregati, to tudi naredim.«
Boljša komunikacija	»Lažje komuniciram z ljudmi.«; »Svoje stiske, svoje težave, svoje dvome, to vedno al z ženo al s komerkoli se o tem pogovorim.«
Izražanje čustev	»Ne držim več v sebi. Svoje stiske, svoje težave, svoje dvome, to vedno al z ženo al s komerkoli se o tem pogovorim, tako da dam to ven iz sebe.«
Boljše doživetje	»Lažje dojemam nekatere stvari.«
Zdravo uživanje	»Vem uživati v stvareh, ki prej nisem vedel, najbolj to s sprejemanjem.«
Skromnost	»Najbolj to biti zadovoljen z malimi stvarmi. Torej skromnost.«
Poštenost	»Čutim, da sem zelo poštena oseba postal, to zelo čutim.«
Odkritost	»Odkrit, to čutim.«; »Sigurno sem bolj odkrit do sebe in do drugih.«; »Pa tku, prej sem bila z vsakim dobra, rečmo, nobenemu nisem nič povedala v fris, zdej marsi komu povem v fris. Kr mi je pol, da se jaz vredi počutim. Taku da lej tisti, ki je tvoj prijatelj, bo že sprejel to kritiko. Tudi jaz imam rada, rečmo zdej, da mi povejo stvari. Imam rajši, da se skregamo, povemo svoje, petnajst minut se zluftamo in to je to.«
Ljubezen do sebe	»Dosti bolj rad sebe, to sigurno.«; »Da imam sam sebe rad, če bom to imel, bom tudi drugo lafal, bo tudi punca, žena, družina, delo in vse ostalo. Če nimam sebe, nimam nič.«
Delo na sebi	»Dobro tu sem zdaj še v fazi odkrivanja, to sigurno. Ker je malo drugače, ko si v komuni in je malo drugače ko si zunaj. » »...je pa treba še delati na temu.« »Sej pravim nisem nekaj, še vedno se najdem v situacijah, ko sem, ko imam to manipulatorsko vedenje včasih, sam to si pol priznam, to analiziram.«
Pozitivna trma	»To trmo sem obrnila v pozitivno stran. Ker prej sem jo za negativne stvari uporabljala.«
Pomembnost	»In sigurno, definitivno nisem več tako materialistično naravnana. Ne iščem

odnosov	več sreče, zadovoljstva in življenjskega pomena v materializmu, ampak v odnosih. To sem spremenil.«
Vživljanje v drugega	»In sem se naučil mogoče, sigurno, da ne kritiziram več ljudi, da ne ocenjujem samo po njihovem izgledu al kaj takega, tudi zaradi njihovih dejanj. Vedno se skušam tudi vživet v drugega, tako da to sem tudi spremenil.«
Selekcija prijateljev	»Pa za ljudi, zdej poslušam ta notranji glas, kokr vidim, da mi reče, da ta ni, se odmaknem. ... Pa s pozitivnim folkom se družim, to sem tudi pogruntala. Zdej s Kristino smo mele zadnjič debato, tolko folka je negativnega ratalu, 70% folka je negativnega tle. Vsi jambrajo, a vsi imajo za jest, imajo za spat. In vsi samo kako je hudo, kako je uno, kako je tretje. In ne, s takim folkom se sploh ne družim več.«
Sprejemanje rutine	»In pol veš tudi ko sem rodila, jaz sem bila navajena skozi uno akcijo okoli, sem rodila, bum, kaj to je to? Flaša, plenica, mulc. In sem rabila kakšne par mesecev, da sprejemem, to je taku zdej, bo taku. Tako da, vidim, da so te spremembe pri meni kr šok. Se vidi, da sem dvojček, da more bit glasnost.«
Stik s samim sabo	»Sigurno, da ne izgubim stika s samim sabo, to mi je najbolj važno.«
Ne obsojat drugačnosti	»Če sem prej delal tako, da sem ful svetoval, ker sem videl njihove napake, sem nehal to delat, ker sem videl, da ti nasveti niso, da jih ne razumejo oz. tudi če prosijo, jih pol ne sprejmejo, pride do kakšnih zamer, tako da sem se naučil. To je tudi ena stvar, ki sem jo spremenil, sem se naučil tudi dostikrat zadržat zase določene stvari in nobenega ne obsojat.«

Tabela 19: Cilji ob prihodu iz komune

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Samostojnost	»Glavni cilj se je osamosvojiti, torej živet samostojno in na temu delam še danes. Narest si sam, torej plačati si sam za izpit za avto, sam si kupovat za jest, se prehranjevat, plačati si streho nad glavo, torej samostojno živet. To mi je bil cilj.«
Izpit za avto	»Izpit za avto«; »Narediti izpit za avto.«
Izobraževanje	»Končati šolo«; »Moj glavni cilj – narest faks. Ja, to je bil ta glavni. K jaz sem imela srednjo policijsko šolo narejeno in v bistvi brez izobrazbe, če taku pogledaš. Sam peto stopnjo in to je to.«
Zaposlitev	»Najti neko službo.«
Prostovoljno posredovanje svoje izkušnje drugim	»Pomagati prostovoljno spet tudi drugim, to kar sem dobil od drugih, da tudi jaz dam naprej.«
Živet normalno življenje	»Drugače, če morem to skleniti v neko glavno, nek edinstveni glavni cilj, je bilo to: živet normalno življenje.«

Tabela 20: Ali so se zadani cilji izpolnili

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
V izpolnjevanju	»Cilji so se izpolnili deloma skoraj vsi. ... torej nimam še svojega stanovanja, ampak deloma so se vsi cilji izpolnili.« »Cilji se še izpolnjujejo naprej.«
Izpolnitev ciljev	»Naredil sem izpit za avto, službo sem dobil.« »Cilji so se izpolnili, to so bili tej osnovni, primarni, ustvaril sem si družino.« »So se.«
Novi cilji	»Naučil sem se, da ko dosežeš ene cilje, da si moreš takoj postaviti tudi druge, da se ne zadovoljiš.«
Soočenje z neizpolnjenimi cilji	»Cilji se izpolnjujejo, eni se ne. Potrudim se vse izpolniti, če pa se ne izpolnijo, pa tudi nič narobe.«

Tabela 21: Težave z abstinenco po urejanju zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Ob stresu	»Še vedno imaš uni odvisniški mehanizem v glavi, ga imaš in to opažam, ko pride kakšen stres, problemi, avtomatsko pomisliš na kakšno pivo, pomisliš na kakšno tableto sigurno.«
Ni težav	»Ne, nisem imel nobenih težav z abstinenco od drog.«
Ob prihodu iz komune si brez prijateljev	»Meni je bilo, zdej ko me vpraša kašn, kdaj je bilo najbolj grozno. Najbolj grozno je, ko prideš ven iz komune. Tam se šele začne. Ko maš že telefon v roki, da pokličeš stare prijatelje, ki nimaš nobenega, pa sem ga vrgla dol, pa sem šla spat. Ja, tisto je mal hudo. Pa spet tlele familija mi stoji ob strani.«
Na začetku ob srečanju s starimi znanci	»Vsakič, ko sem šla v Postojno, sem jaz srečala kašnega al kašnega narkomana, al dilerko, al uno. In pol pridem domov in delam, mama, ma kaj prav me čakajo, lej prav preizkušnje. Zdej ne srečam nobenega, pa grem še zmeraj dostikrat v Postojno po opravkih. A tistikrat je bilo zmeraj. Ko sem šla v Postojno, sem srečala.«

Tabela 22: Kako rešujejo težave z abstinenco

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Ponavljanje novega vedenja	»In to ti pride, ampak veš že iz prakse in iz preteklosti veš, da vzameš enkrat in je gotovo. Tako da to se sigurno zgodi, ampak večkrat kot daš to skozi, lažje ti pol je. Vidiš, da stvari moreš reševati na normalen način, trezen.«
Soočenje s problemi	»In se soočiti z njimi, ker dosti dam na to, da ne bežim od problemov, da se z njimi soočim. In pol, če bi vzel eno tabletko al če bi vzel kakšno drugo drogo, kaj bi naredil. Bi to za kar sem se trudil in za to soočenje z vsakdanjim življenjem enostavno ne bi bilo nič. Bi bežal spet od problemov, ne bi se soočal z njimi, to hočem povedati.«
Učenje iz svojih izkušenj	»In to ti pride, ampak veš že iz prakse in iz preteklosti veš, da vzameš enkrat in je gotovo.«
Pogovor	»Ma sej tudi vidim, pol ko sem prišla ven, mislim, da je več žensk uspešnih, glede tega, ne vem, tako ko gledam, ki se zdravijo. Ne vem, mi ženske smo še vedno kjakere (klepetulje), pa me to skrbi, pa uno skrbi, pa se pomeniš, pa prijateljico pokličeš. Moški pa nimajo tega. Ma vsaj jaz sem dobro, no.«
Razčistiti odnos do alkohola	»Moral sem še razčistiti, vedel sem, da tudi to name čaka, svoj odnos do alkohola, ker odvisnost je odvisnost. Tle sem tudi postavil si neke meje, take, ki so pač zame bile zdrave, tako da alkohol spijem res mogoče parkrat na leto, nikoli se ne napijem. Tko, ko mi res zapaše, kot ne da me zadane, da mi zamegli razum, ampak tako, če je kakšna dobra družba, pa če kaj poješ, kej normalnega če spiješ zraven, seveda v majhnih količinah. Tako da, drugače pa prav težave z abstinenco nimam.«

Tabela 23: Zaposlitev po urejanju zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Pridobijo zaposlitev	»Sem zaposlen. Imam zaposlitve, preživljam se sam, sem samostojen.«; »Ja, delam za Zavod pelikan, za komune. Kaj naj rečem, plača je redna in se da, se je treba naučiti, da se preživet.«; »Zaposlitev – špedicija.«

Tabela 24: Odnos z družino

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Vzdrževanje odnosov z rodno družino	»Imam stike z vsemi iz družine. Gledam, da teh ne izgubim, da jih nekako ohranjam. Seveda v mejah normale, da nisem zdaj vsak dan z njimi, ampak da jih ohranjam, ker družina je družina in ko sem jih rabil, so bili edino oni prisotni in pač zaposleni in fantje iz komune, drugih ni bilo.«
Prenašanje življenskih udarcev	»Oče mi je umrl, ko sem prišel iz komune, sestra mi je umrla, tako da imam samo še mamo. .. Z mamo imam stike pač, normalne stike. Z drugimi, z daljšimi sorodniki, pa živijo vsi nekje daleč, tako da se slišimo vsake toliko po telefonu.«
Sprejemanje	»sem ga jaz zdej sprejela, tazga ku je.« (očeta)
Vzpostavitev svoje družine	»Imam moža in sina, štiri leta starega. Moj sonček.«; »In okej imam ženo in otroka.«

Tabela 25: Prijatelji po urejanju zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Z nekaterimi kolegi iz prejšnjega življenja se ne družijo	»Ja, zdaj delam selekcijo. Delam selekcijo med kolegi pred komuno in kolegi po komuni. Enostavno vidim zelo veliko razliko med kolegi, s katerimi sem se prej družil, že v našem razmišljanju se tukaj razlike kažejo velike in enostavno z nekaterimi se več ne družim.«
Iskanje novih prijateljev	»Iščem pa si nove kolege.«
Obdržal prijatelje iz prejšnjega življenja, ki so se uredili	»Nekatere sem obdržal in so se tudi sami uredili življenje in živijo dobro življenje.«
Delitev na prijatelje in znance	»Moja prijateljska družba je zelo pestra. Imam prave prijatelje, pravih imam recimo ene tri, štiri. Drugače imam pa veliko, veliko znancev oz. ne vem kako bi definirjal, podprijateljev, s katerimi se lahko pogovarjam marsikaj. Če sem prej delal tako, da sem ful svetoval, ker sem videl njihove napake, sem nehal to delat, ker sem videl, da ti nasveti niso, da jih ne razumejo oz. tudi če prosijo, jih pol ne sprejmejo, pride do kakšnih zamer, tako da sem se naučil. To je tudi ena stvar, ki sem jo spremenil, sem se naučil tudi dostikrat zadržat zase določene stvari in nobenega ne obsojat. Imam pa zelo širok spekter teh raznoraznih prijateljstev.«

Tabela 26: : Pomembni ljudje po urejanju zasvojenosti

Vsebinski pojmi	Izbor relevantnih delov besedila
Pozitiven izbor	»Mama, oče, brat, družina, sodelavci, fantje iz komune, še ene par kolegov, ki jih imam.«; »Pomembni ljudje v mojem življenju so tisti, ki jih imam jaz rad in ki imajo radi mene.«; »Tisti, ki mislijo pozitivno.«